COLECŢIA CUCERITORII

ISTORIA UNEI MARI DOMNII
PETRU CEL MARE

Olărţii

BUCUREŞTI 2004

Lucrare întocmită de

Constantin Ionescu-Boeru

2004 PRIETENII CĂRŢII CP-58-47 BUCUREŞTI
ISBN 973-573-251-3

Partea I

Rusia înainte de Petru cel Mare

Capitolul l **Puţină geografie si istorie**

O stepă **uriaşă brăzdată de fluvii**

usia europeană este scăldată, astăzi, de mai multe mări: la nord de Oceanul îngheţat si de prelungirile lui (Marea Albă, Marea Kara, Marea Barents), la nord-vest de Marea Baltică prin Golful Fmic, la sud de Maiea Azov si Marea Neagiă, iar la sud-est de Marea Caspica Până în secolele XVTII-XIX, însă, Rusia avea ieşire la Oceanul îngheţat de Nord numai prm Marea Albă (portul Arhanghelsk). Oceanul îngheţat si Marea Albă sunt navigabile doar câteva luni pe an, cam din iunie până în septembrie. Marea Baltică îngheaţă si ea foarte devreme si navigaţia se opreşte din noiembrie până în

aprilie. Şi Marea Caspică îngheaţă adesea, în special în partea nordică, unde se află portul Astrahan. Se poate spune că mările ruseşti, cu excepţia Mării Negre, nu pot aduce ţării aceleaşi servicii ca celelalte mări europene.

Spre deosebire de restul Europei, cu un relief foarte accidentat, cu lanţuri muntoase frecvente (Pirinei, Alpi, Carpaţi, Balcani, Apenini etc.), Rusia europeană are munţi în extremităţile teritoriului: la nord-vest, se află masivul granitic al Finlandei; la sud-vest, dincolo de U-craina, ramurile Carpaţilor; la sud, platourile stâncoase ale Crimeei şi Caucazului (Elbrus, 5640 de metri); la est, Uralii, cel mai lung lanţ muntos din Europa şi Asia (2450 de kilometri), cu vârfuri de 1900 de metri (în limba tătară, *Ural* înseamnă *Centura).*

Toţi munţii din această regiune a Europei ar trebui să poarte numele de centură, deoarece ei mai curând delimitează şi înconjoară, manifestând o influenţă insignifiantă asupra reliefului interior şi al repartiţiei apelor. Din Carpaţi şi din Caucaz coboară doar cursuri de apă secundare, pe când cele patru mari fluvii ruseşti izvorăsc din coline care n-au mai mult de trei sute de metri înălţime faţă de nivelul mării. Aceşti munţi nu formează un sistem, sunt doar nişte fragmente ale unor sisteme străine de Rusia. Ţara este formată, deci, dintr-o imensă câmpie care la vest se continuă cu cele ale Poloniei si Germaniei, şi la est cu nesfârşitele stepe ale Siberiei.

Si, totuşi, Rusia europeană, pe toată întinderea ei, prezintă unele ridicaturi şi depresiuni ale terenului. In centrul ţării, se află platoul central, având: la nordul său, partea numită platoul Alaun; la nord-est, înălţimile platoului Valdai, cu coline de 100 de metri înălţime; la vest, colinele Niprului; la sud, se află înălţimi între Kursk şi Saratov. Platoul central este împărţit în părţi

inegale de văile adânci ale fluviilor Volga şi Oka şi ale afluenţilor lor.

într-o ţară atât de întinsă ca Rusia, fluviile au o importanţă deosebită. Aceste fluvii foarte late ajung până în centrul ţării, unele dintre ele atingând proporţii maritime. Cursul lor este liniştit, din cauza reliefului, ceea ce a făcut ca mult timp să fie folosite ca singurul mijloc de comunicaţie, alături de sănii, în timpul iernii. Vara în bărci, iarna pe sănii, acestea erau cele două anotimpuri în care se putea circula, deoarece, primăvara, dezgheţul producea inundaţii care transformau câmpia în mlaştini, iar toamna, înaintea îngheţului, ploile alimentau şi ele mlaştinile. Râurile şi fluviile atât de folosite explică rapiditatea cu care se deplasau personajele din istoria rusă ce trebuiau sa parcurgă spaţii imense, de la Novgorod la Kiev, de la Moscova la Kazan: fluviile erau aliatele ruşilor contra marelui lor duşman: distanţa. Peste tot, cuceririle sau colonizările ruseşti au urmat cursurile apelor.

Punctul principal al sistemului hidrografic al Rusiei se află pe platoul Valdai. De acolo izvorăşte, din lacul Volga, fluviul Volga, care se varsă în Marea Caspică; tot de acolo, din apropiere, pornesc Niprul, care se varsă în Marea Neagră, Niemenul si Dvina, care se scurg spre Marea Baltică, Velikaia, care se varsă în lacul Pei-pus, râurile care formează lacul Ilmen, cele care alimentează lacurile Ladoga şi Onega, din care porneşte Neva.

Centrul hidrografic al Rusiei aflându-se la unghiul de nord-vest al platoului central, marii săi versanţi fiind îndreptaţi spre sud şi spre est, a influenţat dezvoltarea istoriei naţionale, care a început chiar la nord-vest, în apropiere de platoul Valdai. Aici s-au dezvoltat primele oraşe comerciale Pskov şi Novgorod, ce erau legate prin cursurile lor de apă de lacul Ladoga şi Marea Baltică,

de lacul Onega, de lacul Alb (Bieloe Ozero), de Marea Albă, unde va apărea mai târziu portul Arhanghelsk. Această îmbinare a sistemului hidrografic tăcea ca Dvi-na, Neva, Niemenul să poată fi legate de Nipru si Volga, realizându-se comunicarea între cele patru mări ale Rusiei. Aceasta explică marele rol comercial si întinderea cuceririlor statului Novgorod.

Pe Nipru a fost întemeiată o Rusie rivala a Rusiei novgorodiene, Rusia din Kiev. Pe Nipru până la Marea Neagră se ajungea în lumea bizantină; pe Nipru a mers flotila de război contra Constantinopolului; pe Nipru a ajuns la Kiev civilizaţia si creştinismul grecesc. Dar Niprul, care a făcut măreţia Kievului, a contribuit şi la decăderea lui, din cauza cataractelor din aval de Kiev, cataracte care împiedicau comerţul pe apă. Oraşul, în timp, n-a mai putut rămâne o metropolă comercială şi politică a Rusiei.

Donul, cu tot cursul său de 1000 de kilometri, a influenţat în mică măsură istoria Rusiei, deoarece în perioada formării statelor ruseşti a rămas sub dominaţia hoardelor mongole asiatice, iar mai târziu, gura lui de vărsare a intrat în stăpânire turcească, odată cu Marea Azov. La fel, Dvina şi Niemenul se aflau până în secolul XVIII în mâinile lituanienilor şi finicilor sau ale ocupantului german de mai târziu. Fluviul cel mai important al Rusiei este Volga, *mama Volga* cu cei 3778 de kilometri ai săi şi mulţimea afluenţilor (Oka — 1000 de kilometri, Kama — 2000 de kilometri). Pe atunci, Volga avea lăţimi diferite (la laroslavl 639 de metri, la Kazan 1400 de metri, la Samara 740 de metri). Delta sa, la Marea Caspică, avea 75 braţe, nenumărate insule si o lăţime de 150 de kilometri.

\ \ \

întreaga istorie veche a acestei ţări se împarte în trei perioade legate de marile fluvii: cea a Niprului cu Kievul, cea a Volgăi cu Moscova şi cea a Nevei cu Novgorodul, în secolul VIII, şi cu Sankt-Petersburgul, în secolul XVTH. Măreţia creaţiei lui Petru I a constat în aducerea capitalei la Marea Baltică, fără a abandona Marea Caspica si Volga, căutând pentru acest mare fluviu oriental o deschidere nouă, care-l punea în legătură cu mările Occidentului. Datorită canalului spre Tikvinka şi Ladoga, Neva a devenit, la vărsarea ei în marea de la nord, estuarul european al fluviului Volga.

Coloniile greceşti. Sciţii

în antichitate, grecii întemeiaseră colonii înfloritoare pe coastele vestice şi nordice ale Mării Negre. Milesienii şi megarienii întemeiaseră *Tomis,* aproape de Dunăre, *Istros,* la vărsarea acestui fluviu, *Tyras,* la vărsarea Nistrului, *Odessos,* la cea a Bugului, *Olbia,* la cea a Niprului, *Chersonesos* sau *Cherson,* aproape de Se-vastopolul de azi, *Palakion,* care a devenit Balaklava, *Theodosia,* devenită Kaffa, *Panticapea* (Kerci) şi *Pha-nagoria,* pe cele două maluri ale Strâmtorii lenikale, *Tanais,* la vărsarea Donului, *Apaturos,* în Kuban, *Pha-sis, Dioscurias, Piîhonîe,* la poalele Caucazului.

Dincolo de cetăţile greceşti existau numeroase populaţii, cărora grecii le dădeau acelaşi nume *(sciţi),* cu care se aflau în război sau cu care încheiau alianţe, ele servindu-le ca factor de legături comerciale cu regiunile mai vestice sau nordice.

Se pare că printre aceste popoare din nord au existat unele care au emigrat spre vest, ele fiind de origine germanică şi gotică. Altele au rămas în regiunile orientale şi printre ei erau lituanienii, slavii, fmicii şi chiar unele triburi turceşti.

Slavii ruşi

Marile invazii din secolul IV d.H., au reprezentat pentru Europa orientală o epocă de mari tulburări. Goţii, conduşi de Hermanaric, au întemeiat un mare imperiu în vechea Sciţie, care a fost distrus de hunii lui Attila; în urma hunilor a apărut o mulţime de popoare turco-finice, avarii, bulgarii, urmaţi de maghiari, kazari, pecenegi etc. In acest amestec de popoare, au apărut slavii cu personalitatea lor distinctă, cu numele lor, descrişi de cronicarii greci, de împăraţii Mauriciu si Constantin Porfirogenetul. Ei au luptat contra Imperiului Roman de Răsărit, inaugurând antagonismul secular dintre greci şi slavi.

Istoricul rus, călugărul Nestor din Kiev, din secolul XII, indică distribuţia geografică a triburilor care, formând un grup aparte în mijlocul altor slavi, au primit numele de *slavii ruşi.* Dintre aceştia, *slavii propriu-zişi* locuiau în bazinul râului Ilmen şi pe malul occidental al lacului Peipus: oraşele lor erau Novgorod, Pskov, Is-bors; ei se află la originea istoriei ruseşti. Alţi slavi mai erau: *krivicii* stabiliţi la izvoarele Dvinei şi Niprului, în jurul oraşului lor Smolensk; *polocianii* cu oraşul Polotsk, pe cursul superior al Dvinei; *dregovicii,* la vest de D vina şi de Niprul de Sus, cu oraşul Turov; *radimicii,* pe

Soja, afluent al Niprului; *viaticii* pe Oka superioară; *drevhanii,* în bazinul Pripetului în păduri, cu vechile oraşe Ovruci şi Korostene; *severianii* între Dcsna şi Nipru, cu oraşele Lubeci, Cemigov si Pereiaslavl; *polianii,* în faţa sevenanilor, pe malul drept al Niprului, cu oraşul Kiev; *croaţii albi* între Nistru şi Carpaţi; *tivertii* şi *luticii* pe Nistrul de Jos şi pe Prut; *dulebii* şi *bujanii* pe Bug.

Rezultă că slavii ruşi, după Nestor, ocupau, în secolul IX d.H., doar o mică parte a Rusiei de mai târziu. Ei locuiau doar în regiunile Dvinei, Niprului superior, Ilmenului şi Nistrului şi, în oarecare măsură, în regiunile de la izvoarele fluviilor Volga şi Oka.

în vest şi în nord existau alte triburi slave: unele, pe Elba de Sus şi pe cele două maluri ale Vistulei, după invazia *cehilor* şi *lechitilor* (din secolul IV până în secolul VII), s-au constituit în statele Boemiei şi Poloniei; altele, aşezate pe râul Morava, au întemeiat regatul Mo-raviei în secolul IX; la sud de Dunăre s-a format regatul Bulgariei după invazia *bulgarilor* lui Asparuch (680); pe coastele Mării Adriatice, triburile *sârbe* şi *croate* s-au organizat în regatele Croaţiei, Dalmaţiei şi Serbiei; la Marea Baltică se aflau slavii din Pomerania, din Brandenburg *(haverlieniî)* şi de pe malurile Elbei *(obotriîii* şi *wilţii)* care, mai târziu, au fost absorbiţi de germani.

în acea epocă, între slavii ruşi şi slavii polonezi erau puţine deosebiri. Ei s-au diferenţiat, apoi, devenind rivali din mai multe motive: religia (ortodoxă, respectiv catolică), influenţa celor două civilizaţii opuse (greacă şi latină), a celor două literaturi şi a celor două alfabete.

Slavul creat de influenţa *lechitilor,* a bisericii catolice şi a Occidentului a devenit polonez, iar slavul creat de influenţa *varegilor,* a bisericii ortodoxe şi a civilizaţiei bizantine a devenit rus.

In partea de nord şi de est, slavii ruşi au trebuit să lupte cu naţiuni aparţinând *leto-lituanienilor, finirilor* şi *turcilor.*

Primii făceau parte din familia arienilor, diferită, însă de germani şi slavi. Pe Narev locuiau *iatvagii,* pe Niemen, *jmuzii* şi *lituanienii propriu-zişi*\ pe malul occidental al Golfului Riga, se aflau *korşii* care au dat numele Curlandei; pe malul stâng al Dvinei se găseau *semigalii* şi pe malul drept *letgolii,* din care s-au născut letonii.

Finicii îi cuprindeau pe //vi, pe *duzi* şi au dat naştere populaţiei din Letonia de sus şi din Estonia. *Na-rovienii* erau stabiliţi pe Narova, care-şi are izvorul în lacul Peipus; *ingrienii* şi *vizii* pe Neva; *suomii,* împărţiţi în *kveni, karelieni, iami* sau *tavaşîi* se aflau în Finlanda, în partea nordică locuiau *lopii* sau *laponii.*

La confluenţa fluviului Volga cu râul Kama exista un popor fino-turc, cu o cultură destul de avansată, sedentar şi cu legături comerciale, *bulgarii de pe Volga.* Ei au creat aici, supunând triburile vecine, un imperiu. Ruinele capitalei sale, *Bolgary* sau *Marele Oraş,* se mai pot vedea şi astăzi.

Turcii au apărut pe solul rusesc mai târziu decât finicii. In secolul IX, Volga de Jos si Uralul de sus erau sub stăpânirea *pecenegilor,* după care au venit *polovcii* şi *uzii* sau *tor di.* Invazia aşa-zisa *tătară* era mai curând turcă decât mongola.

Capitolul 2

Varegii. Formarea **Rusiei** (862-972)

Normanzii[1] în Rusia

Asupra originii varegilor, care au venit în Rusia în secolul IX, există mai multe opinii: 1. Varegii erau scandinavi şi ei sunt cei care au impus numele Rusia acestor ţari slave. Mulţi dintre prinţii varegi care au domnit în Rusia aveau nume scandinave, iar legile ruseşti de la începuturi sunt analoge cu cele suedeze vechi; 2. Varegii erau slavi care au venit de pe malurile Balticii sau dintr-o regiune scandinavă unde slavii formaseră o colonie. Numele de Rusia se folosea de mult în regiunea Niprului, după cum rezultă din vechile documente în care rus însemna ţara Kievului; 3. Varegii nu erau o naţiune, ci un grup de războinici format din aventurieri expatriaţi, unii slavi, alţii scandinavi. Şefii grupului erau scandinavi. Aceasta ar explica de ce nepotul lui Ruric se numea Sviatoslav (nume slav), iar fiul acestuia, Vla-dimir, a rămas în memoria poporului ca slav prin excelentă.

1) „Oameni ai nordului", nume dat piraţilor veniţi pe mare din Scandinavia si care îşi spuneau *vikingi.* Ei au colonizat cu timpul (secolul VIII) Occidentul (Scoţia, Danemarca, Franţa de nord) şi, sub numele de *varegi,* au ajuns la Nipru şi, apoi, chiar la Constantinopol.

Oricare ar fi adevărul, trebuie admis că aceşti oameni din nord se pot asimila cu *regii mării,* cu *normanzii* sau *vikingii,* încă din anul 859, varegii îi obligau pe slavii din Ilmen, ca şi pe krivici, pe ciuzi, pe vesi şi pe merieni să le plătească tribut, în anul 862, slavii au fost cei care i-au chemat pe varegi să-i conducă, deoarece între slavi se iviseră mari disensiuni. Indiferent că numele de *Rusia* sau de *Rouss* este originar dintr-un canton al Suediei sau de pe malul Niprului, important este faptul că o dată cu venirea varegilor în Slavia, a început cu adevărat istoria Rusiei.

La chemarea slavilor, trei fraţi varegi, Ruric, Sineus şi Truvor, ale căror nume scandinave înseamnă Paşnicul, Victoriosul şi Credinciosul, şi-au adunat grupurile războinice, au trecut Marea Baltică şi s-au aşezat în teritoriile slave: Ruric, la sud de lacul Ladoga, la limita finicilor din Finlanda; Sineus, lângă lacul Alb, în ţara vesilor; Truvor, la Isbork, pentru a opri invazia populaţiilor letone. Când ultimii doi au murit, Ruric s-a stabilit la Novgorod, unde a construit, nu un oraş, ci un castel princiar. Este posibil ca el să fi transformat vechile orăşele din regiune în adevărate fortăreţe.

Alţi varegi, Askold si Dir, neînrudiţi cu Ruric, au mers mai la sud până la Kiev, unde au domnit peste poliani. Ei sunt cei care au început expediţiile contra Bizanţului. După cum spune cronicarul Nestor, varegii, cu două sute de vase au intrat în Bosfor şi au asediat Constantinopolul. Cronicile bizantine spun ca „patriarhul Photius a scufundat în apa marii veşmântul făcător de minuni al Maicii Domnului de la Vlaheme şi imediat s-a dezlănţuit o furtună care a distrus în întregime flota rusească".

Urmaşul lui Ruric a fost un alt frate al sau, Oleg, care, cu o armata formată din varegi, slavi şi finici, a

pornit spre sud, cucerind Smolenskul şi Lubekul. Ajungând până sub zidurile Kievului, i-a capturat pe Askold şi pe Dir, ucigându-i, si 1-a pus în locul lor ca şef pe Igor, fiul lui Ruric. Curând, Oleg a reunit sub conducerea sa toate popoarele din Rusia, în 907, cu o flotă de 2,000 de vase şi cu trupe care mergeau pe uscat, Oleg a^pornit spre Constantinopol. Aici domnea Leon VI cel înţelept, care i-a plătit tribut.

Urmaşul lui Oleg a fost cneazul Igor, fiul lui Ruric, care a organizat o altă expediţie spre Constantinopol, formată, se zice, din 10.000 de vase cu 400.000 de oameni după unii cronicari, şi din doar o mie de vase, cu 40.000 de oameni, după alţii. Armata lui Igor a pustiit Grecia, dar a fost înfrântă şi distrusă de generalii bizantini. Pentru a se răzbuna, Igor a organizat o alta expediţie în urma căreia s-a încheiat un tratat între ruşi şi bizantini, întors în Rusia, Igor a fost asasinat de *drevli-anii* cărora vroia sa le impună un tribut (942).

Creştinarea Rusiei

Fiul lui Igor, Sviatoslav, era minor şi regenţa a fost asigurată de mama sa, Olga,până în anul 964. Imediat, Olga i-a pedepsit pe *drevliani,* dând foc oraşului lor, Korostene, şi măcelărind populaţia. Olga a plecat, apoi, la Constantinopol, la împăratul Constantin Porfirogene-tul şi s-a botezat, primind numele *Elena.* Treptat, creştinismul s-a răspândit printre popoarele slave, mai ales după ce Metodiu şi Chirii au născocit alfabetul chirilic, limba slavonă şi au tradus Sfintele Scripturi, împăratul Vasile Macedoneanul a trimis în Rusia un arhiepiscop, iar papa Leon VI a stabilit la Kiev o arhiepiscopie.

Totuşi, creştinarea s-a făcut încet, ruşii păstrându-şi credinţa în zeii lor, Voloss şi Perun, cu toate ca în Kiev exista o comunitate creştină. Nici fiul Olgai, Sviatoslav, nu s-a botezat, de teamă să nu fie ridiculizat de armata sa rămasă păgână. Olga a fost, ulterior, declarată sfântă de biserica ortodoxă.

Domnia marelui-cneaz Sviatoslav (964-972)

Deşi scurtă, domnia lui Sviatoslav a fost perioada în care *khazarii* au fost înfrânţi şi s-a pornit războiul contra Imperiului Bizantin pentru cucerirea Bulgariei.

Imperiul Khazar de pe Don cu capitala în Oraşul Alb avea un rol important în stăvilirea navalei pecenegilor, barbari foarte duri şi războinici. S-a dovedit că a fost o greşeală distrugerea imperiului Khazar, deoarece pecenegii au reuşit ulterior să ajungă până la Kiev, de unde au fost goniţi cu mare greutate. De altfel, Sviatoslav a murit tot într-o luptă contra pecenegilor.

Sviatoslav a trecut Dunărea la chemarea Bizanţului care voia să-1 liniştească pe Petru, ţarul bulgarilor din sud. El a cucerit capitala bulgară Pereiaslavl sau Prisla (pe Dunăre) şi toate fortăreţele. Ţarul Petru a murit şi Sviatoslav a vrut să-şi întemeieze aici capitala pentru a domina rnai bine bogata regiune.

Prezenţa ruşilor atât de aproape de graniţe reprezenta un mare pericol pentru Imperiul Bizantin, împăratul loan Tzmiskes 1-a somat pe Sviatoslav să părăsească Bulgaria, în conformitate cu tratatul încheiat cu predecesorul lui. Ruşii au refuzat şi atunci trupele bizantine au intrat în luptă şi au fărâmat armata rusă închisă în Pereiaslavl. O altă luptă s-a dat lângă Silistra (Dorostol)

unde, din nou, ruşii au fost învinşi şi nevoiţi sa se retragă în Rusia, după ce conducătorii au jurat pe Perun şi Voloss ca nu vor mai reveni şi vor apăra Imperiul Bizantin de duşmani. Pe drumul de întoarcere, armata rusă a fost atacată de pecenegi la cataractele Nrprului. Svia-toslav a fost ucis în luptele cu pecenegii (972).

Marele-cneaz Vladimir (972-1015)

Sviatoslav a avut trei fii: laropolk, a domnit la Kiev, Oleg, peste drevliani, iar Vladimir la Novgorod. Luptele dintre cei trei fraţi au dus la uciderea lui Oleg de către laropolk şi a lui laropolk de către Vladimir.

Vladimir o iubea pe Rogneda, logodnica lui laropolk, şi a cerut mâna fetei varegului Rogvold care domnea la Polotsk. Prinţesa 1-a refuzat, spunând ca nu va accepta ca soţ pe fiul unei roabe, într-adevăr, Vladimir era fiul unei servitoare, dar tatăl său îl recunoscuse, fă-cându-1 egalul fraţilor săi.

Refuzul 1-a supărat pe Vladimir care a intrat în Polotsk, 1-a ucis pe Rogvold şi pe cei doi fii ai lui şi a luat-o pe Rogneda în căsătorie cu forţa. După omorârea lui laropolk, i-a răpit acestuia nevasta însărcinată, o frumoasă călugăriţă grecoaică, din Bizanţ, în plus, Vladimir mai ţinea alături de el o ţigancă, o bulgăroaică şi încă o femeie cu care avea câţiva fii. Se spune că întreţinea 300 de concubine la Vişgorod, 300 la Bielgorod, lângă Kiev şi 200 în târgul Berestov.

Războinic destoinic, Vladimir i-a învins pe polonezi, i-a supus pe viatici şi pe radimici, pe iatvagii din Lituania şi popoarele letone şi finice din Livonia.

Foarte credincios, Vladimir adora zeii păgâni slavi, cărora le-a înălţat idolii pe falezele înalte ale Niprului, la Kiev, şi îi persecuta pe creştini. Simţind nevoia unei alte credinţe, mai târziu, a ales din mulţimea celor care i se propuneau (islamism, iudaism, ortodoxism, catolicism), ortodoxismul, sedus de fastul acestei religii şi de faptul că Olga, sîrămoaşa sa, se devotase acestei credinţe din tot sufletul. Dar a mai existat un motiv.

După cucerirea Chersonesului Tauric (Crimeea), el le-a cerut împăraţilor bizantini Vasile II şi Constantin VIII să i-o dea de soţie pe sora lor, Ana. Propunerea i-a fost acceptată cu condiţia să treacă împreună cu tot poporul la creştinism. Revenit la Kiev cu soţia sa, a început creştinarea cu forţa a poporului. Ultimii care au fost nevoiţi să se supună au fost cei din Novgorod.

Vladimir, care prin creştinare devenise Vasili, a construit biserica Sfântul Vasili şi a întemeiat şcoli pentru studierea cărţilor sfinte, traduse în slavonă, de către copii şi tineri care, la început, erau aduşi cu forţa, Vladimir a murit în 1015, lăsând o mulţime de moştenitori, cărora le-a împărţit ţara astfel: laroslav a primit Nov-gorodul; Isiaslav (fiul Rognedei) a obţinut Polotskul; Gleb, Muromul; Sviatoslav, drevlianii; Vsevolod, Volo-nia; Mstislav, Tmutorakanul; nepotul său Sviatopolk, principatul Turov, în regiunea Minsk; Boris, Rostovul.

Sviatopolk, i-a omorât pe Boris şi pe Gleb, luând Kievul. Sviatopolk a fost învins, murind în exil, de către laroslav din Novgorod, ajutat de regele Poloniei Bole-slav cel Mare. Până la urmă, laroslav a rămas singurul stăpân al Rusiei cu capitala la Kiev. S-a luptat cu pecenegii, învingându-i sub zidurile Kievului, şi cu noile hoarde care năvăleau din Asia. A întemeiat oraşul laro-slavl pe Volga de Sus. Mai târziu, a atacat iar Bizanţul,

dar armata şi flota ruşilor comandate de fiul sau, Vla-dimir, au fost învinse de împăratul Constantin Mono-mahul. Fiicele lui laroslav au fost căsătorite cu diferiţi monarhi europeni din Norvegia, Polonia, Franţa, Ungaria.

Sub conducerea lui laroslav, Kievul a devenit un oraş plin de clădiri minunate. Situat pe Nipru, pe care circulau nave greceşti, părea că face parte din Grecia. Era loc de întâlnire al negustorilor din Olanda, Ungaria, Germania si Scandinavia.

Rusia se împarte în cnezate

De la moartea lui laroslav (1054) până în 1224, când au apărut tătarii, Rusia a fost într-o permanentă frământare, dominată de lupte interne şi de invazii străine, care au dus la împărţirea ţării într-o mulţime de cnezate care uneori se uneau, dar, apoi, se separau din nou.

Astfel, au apărut: *cnezatul din Smolensk* care a avut o mare importanţă politică, datorită fluviilor Volga, Nipru şi Dvina care îl traversau, facilitând comerţul şi apariţia oraşelor (Smolensk, Mojaisk, Viasma, Toropeţ); *cnezatul din Kiev,* care reprezenta Rusia şi care şi-a păstrat supremaţia asupra tuturor celorlalte cnezate ruseşti (cnezatul Perislavl depindea de cel din Kiev); se formaseră, de asemenea, cnezatele *Cernigov, Novgorod-Sever-ski,* pe fluviul Oka de Sus şi în bazinul Volgăi; cnezatul *Riazan şi Murom,* aşezat pe Oka; cnezatul *Suzdal,* cu oraşele Suzdal, Rostov, luriev-Polski, Vladimir, laro-slavi, situate pe Volga şi pe Oka spre nord, cu o mare putere economică.

Această împărţire a fost favorizată de certurile dintre fiii lui laroslav, deşi acesta îl lăsase ca succesor la tron pe fiul cel mare, Isiaslav. în 1073, el a fost detronat de fratele său Sviatoslav si s-a exilat la curtea împăratului Germaniei, Henric IV. în 1076, Sviatoslav a murit, Isiaslav a revenit pe tron până în 1078, când a murit şi el. I-a urmat la tron Vsevolod, fratele lui laroslav cel Mare până în 1093, când s-a urcat pe tron Sviatopolk, fiul lui Isiaslav, domnind până în 1113. I-a urmat Vladimir Monomahul (1113-1125) (nepot al împăratului grec Constantin Monomahul) care a primit tronul doar la stăruinţele kievenilor. El a învins o serie de popoare invadatoare şi a purtat război contra diferitelor cnezate (Minsk, Novgorod).

Dintre fiii lui Vladimir Monomahul, unul, Ghiorghi Dolgoruki, a fost întemeietorul dinastiei din Suzdal şi din Moscova; alt fiu, Mstislav, a fost întemeietorul dinastiei din Kiev şi Galiţia. Cele două dinastii au fost rivale, iar luptele lor au dus la decăderea Kievului.

Ghiorghi Dolgoruki 1-a învins şi alungat pe fiul lui Mstislav din Kiev. Acesta, aliat cu regele Poloniei şi Boemiei, a recucerit Kievul, şi 1-a numit ca mare-cneaz de Kiev pe un alt fiu al lui Vladimir Monomahul, pe bătrânul Viaceslav (1150-1154), care 1-a adoptat pe nepotul său, Isiaslav. Cneazul Ghiorghi Dolgoruki a fost învins de Isiaslav la Polovtsi (1151). Peste trei ani Isiaslav a murit (1154) si Ghiorghi Dolgoruki a devenit şi mare prinţ la Kiev, dar a murit în 1157.

Din acel moment, Kievul a încetat sa mai fie capitala Rusiei, cedând locul puterii crescânde a cnezatului Suzdal. în Suzdal s-a organizat contra Kievului o coaliţie care 1-a asediat şi 1-a cucerit. Rusia pădurilor zdrobise Rusia stepelor. Tot Kievul a fost jefuit, chiar şi

bisericile şi mănăstirile. Centrul Rusiei s-a deplasat de atunci în bazinul Volgăi, în Suzdal. Era anul 1169.

Rusia pădurilor, mai puţin civilizată, era mai liniştită. Aici s-a format un mare cnezat, care, din păcate, a fost izolat de Marea Neagră şi de civilizaţiile bizantine şi occidentale, de stepele din sud, căzute pradă nomazilor tătari.

Frământări în Suzdal şi Galiţia

După căderea marelui-cnezat al Kievului, rămăseseră cnezatul Suzdal, cel al Gahţiei şi cele două republici din Novgorod şi Pskov.

întemeietorul cnezatului Suzdal fusese Ghiorghi Dolgoruki, dar el se preocupase mai mult de tronul Kievului. Urmaşul său, Andrei Bogolmbski, a fost, însă, un adevărat conducător suzdalian. Din el au provenit viitorii ţari ai Moscovei. Era un suveran ambiţios, sever, fără scrupule şi fără mila. îşi stabilise capitala la Kliasma, mărise şi întărise oraşul Vladimir si întemeiase un târg numit Bogoliubovo. S-a dezinteresat de Kiev, pe care 1-a jefuit, dar s-a preocupat de Novgorod, unde şi-a numit un nepot ca guvernator. I-a învins pe bulgarii de pe Volga, dar revolta celor din Novgorod a dus la lupte grele, în care Novgorodul a învins, într-o altă luptă, coaliţia cnejilor din Smolensk (Ruric, David şi Mstislav cel Brav) 1-a învins sub zidurile Vişegradului (1173). Pentru a păstra unitatea cnezatului i-a alungat pe cei trei fraţi ai săi din Suzdal şi i-a tratat pe boierii ruşi ca pe supuşii săi. în 1174, boierii 1-au asasinat în palatul său din reşedinţa favorită, Bogoliubovo.

Succesiunea lui Andrei Bogoliubov a fost disputată de fiii, nepoţii şi fraţii săi (Mihail şi Vsevolod). A urmat o scurtă perioadă tulbure, dar Vsevolod a reuşit să îşi înfrângă rivalii şi a cucerit tronul (11764212), stabilind capitala la Vladimir. La moartea lui, tulburările au reînceput. Cnezatul Vladimir i-a revenit lui Ghiorghi **II,** Rostovul lui Constantin, iar Novgorodul, celuilalt frate, laroslav. Acesta din urmă, certat cu boierii din Novgorod, a organizat o acţiune de blocare a căilor de comunicaţie a oraşului, înfometându-I.

Novgorodul a fost salvat de un cneaz din Smo-lensk, Mstislav cel Curajos, fiul lui Mstislav cel Brav, devenit cneaz de Novgorod. El s-a aliat cu Constantin, cneazul din Rostov. Pe de altă parte, laroslav era aliat cu fratele sau Ghiorghi din Suzdal, dar au fost învinşi de armata lui Mstislav cel Curajos, la Lipetsk, în 1215. Constantin a devenit mare-cneaz de Vladimir şi a dat Suzdalul fratelui sau Ghiorghi; laroslav a trebuit să renunţe la Novgorod.

în 1218, la moartea lui Constantin, Ghiorghi a revenit pe tronul din Vladimir. El a întemeiat, în timpul unei expediţii, pe malul drept al Volgai, un nou oraş Nijni-Novgorod (pe la 1220).

în Galiţia, populată de kharvaţi şi de croaţii albi, era cneaz Mihail Kostomarov, căruia i-a urmat Vladimir; acesta a fost alungat de boieri, din cauza desfrâu-lui. în locul lui 1-au urcat pe tron pe Roman (1188). Bela, regele Ungariei, a cucerit ţara şi 1-a numit cneaz pe fiul său, Andrei, dar răscoala galiţienilor 1-a readus pe tron pe Vladimir. După moartea acestuia, Roman, a-jutat de polonezi (regele Cazimir cel Drept), a recucerit tronul şi s-a răzbunat, foarte crud, pe boierii revoltaţi.

La moartea lui, în anul 1205^, s-a urcat pe tron Daniel (1205-1264), încă minor, în urma unor lupte sângeroase, Daniel a fost alungat de pe tron, apoi rechemat. Abia în 1228, Daniel a devenit, cu adevărat, cneaz al Galiţiei. Şi el era sever cu boierii, dar tară cruzimea tatălui său. Ca urmare a invaziei mongole care a distrus Galiţia, Daniel a chemat în ţara germani, armeni si evrei pentru a completa populaţia decimată. Rezultatul a fost o dezvoltare rapidă a comerţului şi a industriei, dar şi o modificare a structurii populaţiei în care elementul evreiesc, foarte tenace şi foarte rezistent, a devenit precumpănitor şi dominant. Daniel a fost ultimul din cnejii ruşi ce s-a supus *Hoardei de Aur.* Hanul Bătu 1-a tratat bine, dai- Daniel nu suporta nicicum jugul asiaticilor. Şi-a întors privirea spre Apus, unde papa Inocenţiu IV i-a promis că-1 ajută contra mongolilor şi 1-a numit rege (1254), dorind unirea celor două religii, învins de tătari, Daniel a trebuit să cedeze şi a murit în 1266. După el au domnit câţiva cneji din familia sa, dar în secolul XIV, Galiţia a fost înglobată în regatul Poloniei.

Republica Novgorod

Novgorodul era încă din vechime centrul politic al Rusiei de nord-vest, întemeiat de slavii de la lacul II-men. Republica era împărţită în două de râul Volkhoi care pleacă din lacul Ilmen si se varsă în lacul Ladoga. în fruntea republicii era un cneaz, dar acesta era schimbat des, adevărata conducere fiind în mâna adunării cetăţenilor *(vetcea).* Republica se intitula *Gospodin Velikii Novgorod* (Domnul Novgorod cel Mare). „Nu poţi fi egal Domnului şi Novgorodului cel Mare", spunea un dicton popular.

Republica Novgorod îşi avea interesele îndreptate spre nord (Baltica) şi spre ţările occidentale, participând prea puţin la războaiele din sud, unde Kievul constituia centrul. Când marele-cneaz Sviatopolk din Kiev a vrut să-şi impună fiul ca cneaz în Novgorod, cetăţenii i-au răspuns: „Trimite-1 aici, daca are un cap de schimb!".

Cei mai de temut vecini ai Novgorodului au devenit suveranii din Suzdal (Andrei Bogoliubski a luptat contra republicii; nepotul acestuia, laroslav, a înfome-tat-o până ce a fost învins la Lipetsk de Mstislav cel Curajos). Ei erau prea dominaţi de idei absolutiste pentru a face casă buna cu cei din Novgorod. Totuşi, o foamete care a ucis zeci de mii de oameni şi un incendiu, care a distrus un cartier întreg, i-au mai domolit pe locuitorii Novgorodului, care 1-au acceptat pe laroslav ca autocrat până în 1236. El 1-a lăsat aici conducător pe fiul său, Aleksandru Nevski.

Provinciile baltice

Livonia

O parte din populaţiile de ciuzi şi de letoni stabiliţi la Baltica era considerată de cnejii şi de republicile ruse din nord-vest ca supusă lor, trebuind să plătească tribut.

în regiune, pătrunseseră negustorii germani, urmaţi de misionarii latini. Călugărul Meinhard a evanghelizat Livonia (teritoriul Letoniei şi Estoniei de azi), unde a devenit episcop şi a construit o biserică împrejmuită de o fortăreaţă (1187). Curând, însă, livonienii au respins noua credinţă, întorcându-se la zeii lor (1187).

Papa Inocenţiu III a organizat contra lor o cruciadă şi, în anul 1200, o flotă condusă de episcopul Albert de Buxhoewden a cucerit Livonia, întemeind oraşul Riga şi instalând aici un ordin călugăresc, numit al *Purtătorilor de Scuturi.* O revoltă livoniana a fost înfrântă, în 1206, şi ţara trecută prin foc şi sabie pentru a fi creştinată. S-au construit castele întărite la Riga, Volmar, Venden şi altele, iar teritoriul a fost împărţit în fiefuri.

Pe la anul 1225, în regiune s-a stabilit o nouă confrerie militară, *Ordinul teutonic,* de origine germană, care a ridicat noi oraşe: Thorn, Marienburg, Elbing, Konigsberg. Curând, cele doua ordine au format o singură asociaţie, care a putut domina mai ferm populaţia locală, letonii, lituanienii şi fmicii.

Lituania

Pentru a nu dispărea ca urmare a cuceririi germane, era necesară unirea lituanienilor contra invadatorilor. Acest lucru s-a realizat sub conducerea lui Mindvog care, la începutul secolului Xin, a reuşit, prin crime şi lupte grele să cucerească întreaga Lituanie, atacând şi cnezatele ruseşti, în 1252, pentru a-si asigura sprijinul Apusului, a trecut la religia catolică, papa Inocenţiu IV consacrându-1 ca rege al Lituaniei. A fost ucis în 1263.

Sub conducerea fiului său, Mindvog, ţara a cunoscut o perioadă de frământări care s-a sfârşit sub regele Gedimin (1315-1340), care a făcut noi cuceriri (Grodno, Pinsk, Brest, Polotsk, Volnija). în 1321 i-a învins pe ruşi, sprijinit de tătari. Curând, Kievul a căzut în mâinile sale, scapându-1 de dominaţia mongolă.

Fiii săi, Olgerd (Algirdas) (1345-1377) şi Kestut au atacat Novgorodul, pustiindu-1 şi mărindu-şi teritoriile prin noi cuceriri Fiul lui Olgerd, lagoilo sau lagellon (1377-1434), a devenit şi rege al Poloniei, prin căsătoria cu regina Edviga, şi a trecut la catolicism. Contra lui s-au ridicat lituanienii care nu doreau unirea cu Polonia si, sub conducerea lui Vitovt, fiul lui Kestut, au dobândit independenţa, Vitovt fiind numit mare-cneaz (1392). El a cucerit Smolenskul, devenind vecin cu Suzdal şi Riazan. în 1399, Vitovt a organizat o mare campanie contra tătarilor, dar, în lupta de pe Vorskla (afluent al Niprului), lângă Poltava, a fost înfrânt de hanul tătar Timur, două treimi din armata lituaniană rămânând pe câmpul de luptă, în anul 1410, armata lui Vitovt, aliată cu tătarii, polonezii şi ungurii, i-a învins pe cavalerii teutoni la Tannenberg, zdrobind pentru totdeauna puterea acestora.

Provinciile ruse din Lituania erau ortodoxe şi depindeau de mitropolitul de la Moscova. Vitovt a vrut să se elibereze de supremaţia religioasă a Moscovei şi 1-a numit mitropolit la Kiev pe Grigori Ţamblah, un călugăr savant bulgar. După moartea lui Vitovt, în 1430, Lituania, ajunsă la apogeul puterii sale, a început să decadă, unindu-se şi separându-se, rând pe rând, de Polonia.

Supunerea Rusiei de către tătarii mongoli

începând cu secolul XIH, Rusia a fost invadată şi subjugată de popoare asiatice care au contribuit la întârzierea dezvoltării acestor regiuni cu mai multe secole.

Rusia a fost prima ţară expusa loviturilor date de hoardele năvălitoare care, mai târziu, au stârnit groaza şi în regiunile mai vestice ale Europei.

Ta-ta sau *tătarii* era o populaţie mongolă aşezată la poalele Munţilor Altai, care în repetate rânduri pustiise China. Triburile de tătari împrăştiate au fost reunite de Temucin sau Genghis Han (1154-1227), după mai multe lupte, într-o singură comunitate asupra căreia a domnit ca împărat. Conduşi de el, tătarii au supus Manciuria, China de Nord, Turchestanul, Buhara şi câmpiile Asiei occidentale până în Crimeea.

După moartea lui Genghis Han, tătarii au ajuns, prin Georgia şi Caucaz, în stepele Rusiei actuale, cioc-nindu-se cu polovtsii, care erau tot de origine mongolă. Aceştia au cerut ajutor cnejilor ruşi, care s-au grăbit să intervină, dar, în bătălia contra tătarilor de pe Kalca (râu ce se varsă în Marea Azov), au suferit o înfrângere dezastruoasă, doar a zecea parte a armatei putând sa se salveze (1224). Contrar aşteptărilor, tătarii s-au retras spre est.

în anul 1237, atacul tătarilor s-a îndreptat spre regiunile mai nordice ale Rusiei, în Suzdal. în primul rând au atacat capitala bulgarilor de pe Volga, *Marele Oraş,* întreaga regiune locuită de bulgari fiind devastată. Apoi,

au atacat cnezatul Riazan, unde mica armată rusă a fost zdrobită, iar conducătorii ei uciși.

Venise rândul Suzdalului. Armata rusă condusă de fiul lui Ghiorghi n a fost învinsă la Kolomna pe fluviul Oka. Moscova a fost arsă, orașul Vladimir a fost asediat, cucerit și distrus, ca și orașele Suzdal, Rostov și laroslavl (1238). O nouă luptă la care a participat și Ghiorghi H a fost pierdută și marele-cneaz, ucis.

Teritoriul Novgorodului a fost salvat doar de pădurile dese prin care armata tătară, condusă de hanul Bătu, nu a putut trece, preferând să meargă spre sud-est.

în următorii doi ani (1239-1240) Rusia meridională a fost pustiită de tătarii care au ars Pereiaslavl și Cer-nigov și, apoi, conduși de nepotul lui Genghis Han, Mangu, au asediat Kievul care a refuzat să se predea. După cucerirea orașului, toate clădirile au fost jefuite.

Curând, întreaga Rusie era sub jugul tătar, cu excepţia Novgorodului și a regiunilor din nord-vest.

A urmat invadarea Ungariei, Moraviei, Boemiei, dar forţa armatei tătare slăbise, confruntându-se acum cu armate mai bine organizate, pe un teritoriu mai accidentat care nu îi convenea.

în Rusia, învingătorul han tătar Bătu a construit pe braţul Aktuba al Volgăi un oraș pe care 1-a numit Sărai (Castelul), devenit capitala unui puternic imperiu tătar, *Hoarda de Aur,* care se întindea de la Ural si Caspica, până la gurile Dunării. *Hoarda de Aur* recunoștea autoritatea Marilor Hani din Asia, urmașii lui Genghis Han.

începând cu anul 1260, Hoarda de Aur a devenit independentă, dar, după moartea lui Bătu Han (1255), s-a dezmembrat.

Anexă Hoardele şi hanatele mongolo-tătare

1. Hoarda de Aur

Stat feudal al mongolo-tătarilor întemeiat de Bătu Han în urma campaniilor militare din 1236-1243. în perioada de maximă putere autoritatea hanilor se întindea de la Dunărea de los şi Golful Finic (la vest), până la cursul inferior al fluviului 6bi (la est) şi de la Marea Neagră, Marea Caspica şi lacurile Arai şi Balhaş (la sud), până în ţinuturile Novgorodu-lui de la Oceanul îngheţat (la nord).

La început, centrul statului s-a aflat în regiunea cursului inferior al fluviului Volga, unde Bătu Han a ridicat prima capitală Sarai-Batu sau Vechiul Sărai (la nord de Astrahan), în timpul hanului Ghias ad-Din Muhammad Ozzbek, a fost mutată la Berke-Sarai sau Noul Sărai, pe râul Aktuba.

Până în 1377/1380 ţinuturile urmaşilor lui Bătu Han (cu-rnanii) s-au mai numit şi Hoarda Albastră, iar în secolul XV Marea Hoardă.

Hanii

1237/1241-1256. Bătu, fiul lui Djuci (Djoci) şi nepot al lui Genghis Han. A moştenit partea apuseană a stăpânirilor tatălui său, până la fluviul Volga, între 1236-1243, Bătu a pornit spre vest, ocupând teritoriile bulgarilor de pe Volga (1236), teritoriul turcilor kipceak din sudul Rusiei (1237) şi o parte a cnezatelor ruseşti (1237-1238). A stat un timp în bazinul Donului (12384240). în 1240 a cucerit Kievul, a intrat în Polonia, unde a înfrânt oastea polono-germană condusă de ducele silezian Henric II cel Pios, lângă Liegnitz, în Moravia, a intrat în ţinuturile româneşti, cucerindu-le, şi în Ungaria, unde a zdrobit armata lui Bela III în câmpia de la Muhi (1241), cucerind întregul regat. Trecând prin Croaţia, tătarii au ajuns pe ţărmul Dalmaţiei.

.sg&Vggr

Batuizii

1256-1257. *Sartak.*

1257-1266. *Berke.* Mare conducător. A îmbrăţişat islamismul (sunnit).

Statul sau nu macera dependent de statul mongol asiatic (vasalitate formală), între 1259 şi 1261 a declanşat campanii în Lituania, Polonia, Moldova, Ungaria.

1266-1280. *Mengii Temtir* s-a luptat cu bizantinii (1271), înyingându-i.

între Don şi Dunăre (în 1278) apare principatul aproape independent ai lui *Nogai,* care a acţionat în Ţările Române, Ungaria, Bulgaria, Serbia şi Imperiul Bizantin.

1280-1287. *Tuda Mengu.*

1287-1290. *Tele Boga.*

1290-1312. *Ghidi ad-Din Tohtu.* S-a luptat cu Nogai, pe care 1-a înfrânt şi ucis, cucerindu-i principatul.

1313-1342. *Ghias ad-Din Muhammad Ozzbek.*

Au urmat alţi hani, până a început degradarea statului, eliberarea unor popoare supuse, cucerirea teritoriilor tătare de către popoarele din vest, până în 1380.

1380-1395. *Ghias ad-Din Tohtamis* a reuşit, întâi, refacerea Hoardei. Apoi a intrat în conflict cu Timur cel Şchiop, care I-a învins pe râul Terek (1395) şi a invadat Hoarda.

A fost impus han Temiir Kutlug (1395-1400) care a înfrânt o coaliţie lituano-polono-moldavo-rusa.

A urmat o perioadă de decădere până în 1427. Atunci hanul *Ulugh Muhammad* (1427-1437) a încercat să redea Hoardei de Aur strălucirea de altădată.

în 1430 s-a desprins *Hanatul Crimeei.* Ulugh Muhammad a format un nou stat pe Volga, cu capitala la Kazan.

Ultimul conducător al Hoardei de Aur, *Şeih Ahmed* (1481-1502), a fost înfrânt de *Menghi-Ghirai* /, care i-a alipit teritoriul Hanatului Crimeei.

2. Hanatul Crimeei

A cuprins: Peninsula Crimeea şi un mare teritoriu în nordul şi nord-estul Mării Negre. Capitala era la *Solhat,* apoi la *Bachcisaray.*

întemeietorul banatului tătar şi al dinastiei Ghiraizilor a fost *Hadji-Ghirai,* descendent prin Togha Temur, fiul lui Djuci, din Genghis Han. în anii 1428 sau 1429-1430, cu ajutorul lui Vyktautas, marele-duce al Lituaniei (1401-1430), a cucerit cea mai mare parte din Peninsula Crimeea, aflată sub stăpânirea unchiului său, Devlet Berdi. Până în 1449 a fost dependent de Hoarda de Aur, iar între 1475 şi 1774 de Imperiul Otoman.

La început, raporturile Hanatului Crimeei cu marele cnezat al Moscovei au fost bune, luptând împreună împotriva Hoardei de Aur şi a Regatului polono-lituanian; din secolul XVI relaţiile s-au deteriorat (competiţie teritorială) şi au urmat lupte grele, încheiate cu cucerirea Crimeei de trupele ţariste.

1692-1699. *Selim-Ghirai L* Sub comanda lui Petru I, ruşii, în urma a două campanii (1695 şi 1696), au cucerit naval şi terestru cetatea Azov (1696). Ulterior, 1704-1707, *Ghazi-Ghi-rai III ibn Selim* s-a aliat cu suedezii şi cu hatmanul cazacilor Ivan Stepanovici Mazepa (1687-1708). Petru I a protestat la Istanbul. Ghirai HI a fost mazilit.

1708-1713. *Devlet-Ghirai II* a participat cu 70.000 de oameni alături de turci la hiptele de la Stănileşti (iulie 1711), în care ostile ruseşti şi moldoveneşti au fost înfrânte şi încercuite. Petru I a pierdut Azovul prin pacea de la Vadul Huşilor, în 1783, Hanatul Crimeei a fost inclus în Imperiul ţarist.

3. Hanatul Kazan

întemeiat de *Ulugh Muhammad* în 1437, cu capitala la Kazan, pe Volga.

4. Hanatul Astrahan

Format în 1466 prin desprinderea de Hoarda de Aur, la est de ^fluviile Kuban şi Don.

în 1556 a fost cucerit de ruşi după ce denunţase tratatul de dependenţă faţă de Ivan cel Groaznic.

Novgorodul. Aleksandru Nevski

După moartea lui Ghiorghi U, mare-cneaz a devenit fratele său, laroslav (1238-1246) care s-a supus hanului Bătu, menţinându-şi astfel titlul de mare-cneaz. El a trebuit să meargă în Asia până la fluviul Amur pentru a se închina noului stăpân al lumii, Otkai, fiul lui Gen-ghis Han. La întoarcere, a murit din cauza oboselii, în deşert.

L-a înlocuit fiul său, Andrei (1246-1252) în Vladi-mir. Celălalt fiu, Aleksandru, devenit cneaz în Novgo-rod, era un bărbat curajos şi inteligent. El a reuşit să învingă o coaliţie nordică (1240), — care urmărea introducerea religiei catolice în Novgorod, — pe râul Ijora, afluent al Ne vei. Victoria aceasta i-a adus supranumele de Aleksandru *Nevski.* Ulterior, el i-a învins pe ciuzi si pe lituanieni lângă lacul Peipus care era îngheţat (Bătălia Gheţurilor), în 1242.

Dându-şi seama de puterea tătarilor care îl învinseseră pe Andrei, fratele său, şi pustiiseră Suzdalul, a socotit că e de preferat să se înţeleagă cu ei. A fost bine primit de hanul Bătu la Sărai, împreună cu fratele său Andrei. Ulterior, 1-au vizitat pe noul Mare Han Kuiuk, pe fluviul Amur, care i-a confirmat pe amândoi cneji de Vladimir, respectiv de Novgorod, la care a fost ataşat si Kievul (1257).

în anul 1260, tătarii au cerut Novgorodului să cedeze o parte din teritoriu şi să plătească tribut. Poporul şi boierii vroiau să lupte contra tătarilor, si a fost

nevoie de multa diplomaţie din partea lui Aleksandru pentru a-i potoli.

Când, în anul 1262, locuitorii din Vladimir, Suzdal şi Rostov n-au mai vrut să plătească tribut tătarilor, tot Aleksandru a fost cel care a reuşit să-1 liniştească pe hanul Berke. Imediat, însă, Aleksandru, epuizat, a murit.

/v întemeierea si creşterea Moscovei *i i*

în timp ce în vest provinciile ruseşti erau grupate în statul lituanian, în est, provinciile existente (Riazan, Suzdal, Tver, Moscova) tindeau să se grupeze în jurul Moscovei.

Numele Moscova a apărut pentru prima dată în cronici în anul 1147. Se spune că marele-cneaz Ghior-ghi Dolgoruki, aflându-se pe domeniul unui boier, Ştefan Kucico, 1-a ucis pe acesta şi, încântat de frumuseţea locului pe care se găsea un sat la malul râului Moscova, acolo unde se află azi Kremlinul, a hotărât să construiască oraşul Moscova. Timp de două secole, Moscova a rămas doar un târg oarecare din Suzdal. în 1237, a fost ars de tătari, iar în 1248, un frate a lui Aleksandru Nevski a murit aici, luptând împotriva lituanienilor.

Adevăratul întemeietor al Moscovei a fost un fiu al lui Aleksandru Nevski, Daniel, La moartea lui, a fost înmormântat în mănăstirea Danilovski pe care el o zidise (1303). Fiul lui Daniel, Ghiorghi Danilovici (1303-1325), a reuşit să devină şi cneaz de Novgorod, alungându-1 pe moştenitorul de drept, Mihail din Tver, fiind sprijinit şi de tătarii conduşi acum de hanul Uzbek cu a cărui soră, Kontceaka s-a căsătorit. Ulterior, Mihail

din Tver 1-a învins pe Ghiorghi Danilovici, luând prizonieră întreaga familie a acestuia şi mulţi generali. Printre captivi se afla şi soţia tătară a lui Ghiorghi, care a murit curând. De moartea ei a fost acuzat Mihail din Tver. Prin intrigile lui Ghiorghi, tătarii 1-au capturat pe Mihail şi 1-au asasinat (1319). Trupul lui Mihail a fost pus într-o racla de argint, în catedrala din Tver, devenind patronul oraşului, fiind considerat martir.

Moartea lui Mihail i-a permis lui Ghiorghi să devină suveran atotputernic în Moscova, Suzdal si Novgo-rod. în 1325, Dimitrie din Tver, fiul lui Mihail, 1-a ucis pe Ghiorghi chiar în oraşul tătar Sărai, fiind condamnat la moarte de către tătari. Fratele său, Aleksandru, noul conducător al Tverului, a iniţiat o răscoală contra tătarilor. Pentru a-1 pedepsi, a fost trimis fratele lui Ghiorghi din Moscova, îvan Kalita cu o armată de 50.000 de tătari, cărora li s-au alăturat trupe din Moscova şi Suzdal. Aleksandru a fugit împreună cu fraţii săi în Pskov, dar întregul Tver a fost pustiit. Trebuie remarcată înţelegerea existentă acum între *Hoarda de Aur şi* cnezatul Moscovei care acţionau împreună.

în Moscova a urcat pe tron marele cneaz Ivan Kalita (1328-1340), iar în Tver, Constantin, alt fiu al lui Mihail. Aleksandru a trebuit să fugă din Pskov, deoarece tătarii îi cereau stăruitor capul, si a ajuns în Lituania (1329). Ulterior, Aleksandru a devenit cneaz în Pskov, dar, dorind să recâştige Tverul, s-a împăcat cu Uzbek, hanul *Hoardei de Aur* şi şi-a redobândit tronul spre marea indignare a lui Ivan Kalita, care se considera marele suveran al statelor ruseşti. Prin numeroase intrigi, Ivan a reuşit să provoace mânia hanului, care i-a ucis pe Aleksandru şi pe fiul acestuia, Fiodor.

Ivan Kalita a devenit din nou singur stăpân, capitala sa legală fiind la Vladimir. Supremaţia religioasă se afla însă la Moscova şi Ivan Kalita începuse să transforme acest oraş într-o adevărată capitală, construind noi biserici şi palate (numele de Kalita îi venea de la punga pentru pomeni pe care o purta marele-cneaz la brâu).

Lui Ivan Kalita i-au urmat pe tron, unul după altul, doi fii ai săi, Simion cel Mândru (1340-1353) şi Ivan H cel Blând (1353-1359), cu sprijinul hanului tătar căruia îi erau total supuşi. Simion a fost primul care a luat titlul de mare-cneaz al întregii Rusii, în timpul domniei lui, Rusia a intrat în contact cu Bizanţul şi cu Europa. A murit de pestă.

Ivan n cel Blând a fost un conducător paşnic, nepotrivit pentru acele timpuri. Din această cauză, în timpul domniei lui, ţara a fost la discreţia vecinilor, care i-au încălcat frontierele. La moartea lui, titlul de mare-cneaz n-a mai fost acordat cnejilor din Moscova, ci celor din Suzdal. Noul mare-cneaz a fost Dimitri din Suzdal (1359-1362). Foarte curând, însă, unul din fiii lui Ivan II, Dimitri Ivanovici (1363-1389), a fost numit, de hanul Murat al *Hoardei de Aur,* mare-cneaz, fiind încoronat la Vladimir. Acesta s-a luptat contra celorlalţi pretendenţi din Suzdal, din Tver şi din Riazan.

Din această perioadă, imperiul tătar începe să se destrame, şefii armatelor atacând, fiecare separat, ţinuturile ruseşti care li se împotriveau — uneori, cu succes.

Dimitri Ivanovici a reuşit să-i atragă de partea lui pe cnejii din Rostov, laroslavl, Vladimir, Suzdal, Kos-troma şi pe alţii pentru a ţine piept unei coaliţii formate din tătari, turci şi lituanieni, sub conducerea temutului han Mamai. în bătălia sângeroasă de la Kulikovo, lângă

fluviul Don, armatele ruseşti au obţinut o strălucită victorie (1380).

Din nefericire, noul conducător al mongolilor din Asia, Tamerlan, care reuşise sa cucerească mai multe teritorii în Asia, 1-a ucis pe hanul Mamai şi în locul lui 1-a numit pe Totkhtamiş, care a intrat în Moscova şi i-a dat foc. Si alte oraşe din Suzdal au avut de suferit.

în ciuda acestor succese ale tătarilor, se simţea ca puterea lor slăbea. Rămâneau însă conflictele dintre diferitele cnezate ruseşti care se măcinau între ele. Treptat, însă, preponderenţa marelui cnezat de Moscova şi Vladimir a devenit vizibilă, el impunându-şi suveranitatea asupra celorlalte cnezate. De asemenea, oraşul Moscova devenea din ce în ce mai important, depăşind oraşul Vladimir.

Vasili Dimitrievici (1389-1425) domnea acum pe un teritoriu mare, din care făceau parte Vladimirul şi Novgorodul. Ulterior, cu consimţământul hanului tătar, el a devenit şi cneaz de Nijni-Novgorod şi de Suzdal. Prin politică, dar şi prin lupte, el a reuşit să-şi extindă teritoriul, profitând şi de faptul că însuşi Tamerlan lupta acum contra *Hoardei de Aur* care se separase de imperiul tătar.

Urmaşul său, Vasili cel Orb (1425-1462), a avut mult de luptat în conflicte de familie care au durat a-proape douăzeci de ani. în timpul domniei lui, turcii, în frunte cu Mahomed n, au cucerit Constantinopolul şi Moscova a devenit marea metropolă a ortodoxiei.

Lui Vasili cel Orb i-a succedat fiul său, Ivan III cel Mare (1462-1505). Nu era războinic, dar a obţinut victorii în Livonia, Lituania şi Siberia, fără să părăsească Kremlinul, acţionând prin negocieri şi nefolosind forţa decât ca ultim argument. Prin politică a reuşit sa devină

suveran al Novgorodului care decăzuse. La refuzul conducerii acestuia de a-1 recunoaşte ca atare, a folosit armata care a asediat oraşul şi î-a cucerit. Acum Moscova se întindea până în Finlanda, la Marea Albă şi Oceanul îngheţat, pătrunzând şi în Siberia, trecând peste Munţii Urali. Prin aceleaşi mijloace, a devenit stăpân în Riazan, în Novgorod-Severski, în Tver, Rostov şi laroslavl.

Imperiul Hoardei de Aur era total deströmat. Din resturile lui s-au format hanatele Kazan şi Sărai sau Astrahan, Crimeea si *Hoarda nogailor.*

Kazan se formase pe ruinele fostei Bulgarii de pe Volga. Mongolii se amestecaseră cu bulgarii şi dăduseră naştere unui centru important de comerţ şi de civilizaţie. Curând, Kazanul a intrat sub tutela lui Ivan IU, care a devenit si cneaz al Bulgariei de pe Volga.

Deşi una din fetele lui Ivan III era măritată cu A-leksandru, mare prinţ de Lituania, fiul lui Cazimir IV, legăturile dintre Rusia şi Lituania erau tensionate. O bună parte din teritoriile Lituaniei aflate în vestul Rusiei se aliaseră cu Ivan DI. în lupta de la Dorogobuj armata lituaniană a fost zdrobită, dar, în altă bătălie, cea de la Siriţa (1501), armata lituaniană, aliată cu germanii, i-a învins pe ruşi. Intervenţia papei Alexandru VI şi a regelui Ungariei, care au mediat conflictul, 1-au favorizat pe Ivan HI, care a păstrat teritoriile cucerite în vest.

în 1472, Ivan EI s-a căsătorit cu Sofia Paleolog, prinţesă bizantină, nepoată a ultimului împărat, refugiată la Roma. Ea a avut o mare influenţă asupra soţului ei, îndemnându-1 să se scuture de jugul tătar. A adus cu ea cărţi greceşti şi foarte mulţi emigranţi greci care au ocupat posturi importante. Rusia devenea moştenitoarea Bizanţului şi apărătoarea creştinilor din Orient.

Ivan IU a avut doi fii: Ivan şi Vasili. După multe ezitări, 1-a preferat pe Vasili ca moştenitor şi alegerea lui a fost bună. Vasili Ivanovici (1505-1533) cel Mare a realizat o unire definitivă a pământurilor ruseşti, ne-maiexistând, începând cu el, decât o singură Rusie. El a continuat lupta contra Lituaniei şi a cucerit Smolenskul.

In lupta contra lituanienilor au apărut pentru prima dată în istorie *cazacii de la Don* care fuseseră bine organizaţi de şeful lor, Dachkovici.

în sud, în Crimeea, tătarii conduşi de Makhmet-Ghirai deveniseră cei mai mari duşmani ai ruşilor. La fel, în Kazan. conducătorul era acum ostil Moscovei. O incursiune a tătarilor în 1521 ajunsese până la zidurile Moscovei, jefuind o bună parte a Rusiei si luând mulţi prizonieri care au fost vânduţi. Distanţele mari prin stepe tăceau ca tătarii din Crimeea să fie de neatins de ruşi, dar Kazanul a fost atacat de două ori.

O Rusie unită sub conducerea unui ţar

Ivan W cel Groaznic (15334584) a moştenit o Rusie unificată sub un singur sceptru. Tatăl său, Vasili Ivanovici, când a murit, a lăsat pe lume doi orfani de vârste foarte fragede, pe Ivan şi pe Iuri. Mama lor, Elena, era aproape o occidentală şi copiii au fost lăsaţi sub tutela ei. Aceasta a condus ţara cu mână de fier, trimiţându-i în puşcărie pe diferiţii pretendenţi la tron, unde au şi murit. I-a respins pe lituanieni şi i-a învins pe tătarii din Crimeea şi Kazan în mai multe rânduri. Elena a murit în 1538, otrăvită. A urmat o perioadă de anarhie.

în anul 1543, Ivan avea doar treisprezece ani, dar a reuşit, printr-o acţiune în forţă, să-şi impună voinţa în-conjurându-se de membrii familiei mamei sale. în 1547, a fost încoronat, luând titlul de ţar. în acelaşi an, rivalii ţarului au provocat o rebeliune, folosindu-se de prilejul izbucnirii unui incendiu în Moscova, punând în pericol viaţa tânărului Ivan. Rebeliunea a fost înfrântă şi a urmat o perioadă de linişte pentru Rusia.

în 1552, din cauza tulburărilor din Kazan, Ivan a intervenit, personal, asediindu-1 cu ajutorul navelor pe Volga şi cu armata pe uscat. Cu multă greutate, a reuşit să cucerească oraşul apărat de 30.000 de tătari şi 2.500 de nogai. Majoritatea locuitorilor a fost măcelărită şi Ka-zanul a fost repopulat cu ruşi. Curând, şi regatul Astrahan de la Caspica a fost cucerit.

Rusia începuse să simtă nevoia ieşirii la mare şi, în special, la Marea Baltică, pe unde putea comunica mai uşor cu Occidentul. Dar se opuneau suedezii, lituanienii şi polonezii. După un scurt război între Ivan cel Groaz-nic şi regele Gustav Wassa, li s-a permis negustorilor suedezi sa treacă prin Rusia spre India şi China, şi celor ruşi să ajungă în Apus, prin Suedia.

în 1558, armata rusă a invadat Livonia, ocupând mai multe oraşe, printre care Narva şi Neuhausen. A-tunci, a intervenit Polonia care i-a învins pe ruşi, silin-du-i să se retragă, în acelaşi timp, s-a produs o revoluţie de palat, mulţi nobili căutând să profite de boala grea ce tocmai îl cuprinsese pe Ivan, pentru a-si impune favoriţii la tron. Vindecându-se, Ivan şi-a modificat total comportamentul faţă de nobilii care îl înconjurau. A-ceastă schimbare de atitudine a fost provocată şi de înfrângerea armatelor ruseşti în Livonia, unde 15.000 de soldaţi ruşi au cedat în faţa a 4.000 de polonezi, si de

Ivan IV cel Groaznic, ţar a] Rusiei (1533-1584),
considerat creatorul Rusiei moderne.

dezertarea la duşman a comandantului armatei, prinţul Andrei Kurbski. Din acel moment, Ivan a început să-şi merite supranumele de cel Groaznic. O adevărată teroare s-a abătut asupra nobilimii ruse timp de şapte ani (1565-1572).

Războiul dm Livonia a continuat, dar fără prea mari succese, din pricină ca tătarii din Crimeea făceau dese incursiuni războinice în Rusia, iar, pe lângă aceştia, sultanul turc Selim n a asediat şi el, în 1569, cu o armată alcătuită din 17.000 de turci şi 50.000 de tătari, Astrahanul, atac abia respins. In 1571, tătarii au ajuns iarăşi sub zidurile Moscovei, incendiind cartierele mărginaşe. Focul s-a întins, de ravagiile lui scăpând doar Kremlinul.

în 1572, a murit regele Poloniei, Sigismund n August si tronul, care era râvnit de Ivan cel Groaznic, i-a revenit lui Ştefan Batory, voievodul Transilvaniei. El a reuşit să recucerească de la ruşi o sene de fortăreţe.

în acelaşi timp, suedezii au cucerit Kexholm şi Carelia şi au invadat Estonia.

Ca urmare a medierii papei Grigore XIII între regele Poloniei şi ţarul Rusiei, Ivan a trebuit să renunţe la toate cuceririle din Livonia. Ieşirea la Marea Baltică se dovedise imposibil de realizat în acea epocă; visul Rusiei avea să mai aştepte încă 150 de ani pentru a se împlini sub sceptrul lui Petru cel Mare.

într-un moment de mânie, Ivan cel Groaznic şi-a ucis fiul, în 1581, pe Ivan, lovindu-1 cu bastonul, deşi era întâiul său născut şi-1 iubea. Al doilea fiu, Fiodor, părea cam debil, iar al treilea, Dimitri, era abia un copil. In 1584, Ivan cel Groaznic a murit.

Succesorii lui Ivan cel Groaznic

Fiodor Ivanovici (1584-1598), fiul lui Ivan cel Groaznic si al Anastasiei Romanov, nu-i semăna tatălui său. Pe tronul Rusiei se afla acum un adevărat călugăr, un sfânt. Conducerea trecuse în mâinile Dumei boierilor, în fruntea ei fiind Ivan Mstislavski, prinţul Ivan Suiski, strănepot al lui Ruric, şi prinţul Bogdan Belski, Alături de ei stăteau Nikita Romanov, unchiul dinspre mamă al ţarului şi Boris Godunov, fratele Irinei, soţia ţarului Fiodor. Fratele lui Fiodor, Dimitri, fusese exilat împreună cu toată familia mamei sale.

în timp, ceilalţi boien din Dumă au murit sau au fost exilaţi, singurul conducător rămânând Boris Godunov, care primise de la ţar domenii întinse pe râul Dvina şi pe râul Moscova. Bucurându-se de încrederea ţarului, el a condus Rusia după bunul său plac. Pe plan extern, a avut câteva intervenţii politice în Polonia pentru numirea noului rege în locul lui Batory, care murise în anul 1586. Godunov ar fi vrut să-1 pună pe Fiodor al Rusiei şi pe tronul Poloniei, dar planul lui a eşuat, ales fiind Sigismund, fiul regelui Suediei. Deşi ruşii se temeau de o alianţă strânsă între Suedia şi Polonia, aceste ţari se duşmăneau mai mult ca niciodată, în acel moment, Godunov a vrut să recucerească Livonia, dar n-a reuşit decât să le indispună pe ambele vecine, Suedia şi Polonia. Pe plan intern, pentru a se face simpatizat de mica nobilime şi de cler, a dat legi prin care ţăranii erau legaţi de pământ, puşi la discreţia stăpânilor (iobăgia). De asemenea, a realizat întemeierea patriarhiei ruse la

Moscova, primul patriarh fiind Job, om de încredere al lui Godunov. în 1591, Godunov 1-a ucis prin strangulare pe fratele ţarului, Dimitri, ce-ar fi putut revendica tronul la care râvnea el însuşi, în 1598, Fiodor a murit şi, odată cu el, s-a stins dinastia crudă a rurichizilor care, prin toate mijloacele, contribuise la formarea Rusiei.

După moartea ţarului, Boris şi sora sa, văduva Iri-na, s-au retras la o mănăstire. Patriarhul Job şi nobilii devotaţi 1-au rugat pe Boris să accepte coroana. El a refuzat, zicând că ar primi-o doar oferită de reprezentanţii poporului. A fost convocată Adunarea Reprezentanţilor, formată mai ales din mica nobilime şi cler, care îl doreau pe Boris ţar. Rezultatul a fost cel dorit de Boris care, după ce a mai refuzat o dată coroana, a acceptat-o. Domnia lui a fost destul de glorioasă: tătarii căutau o apropiere de Rusia, deoarece se certaseră cu turcii; Boris era în legătură cu Occidentul, care i-a pus la dispoziţie savanţi, artişti şi militari; tineri ruşi au fost trimişi să studieze în Germania, Anglia, Franţa şi Austria.

între hotare, a avut de luptat cu boierii care nu-1 agreau şi i-a persecutat, închizându-i sau exilându-i. Cel mai dur a acţionat contra familiei Romano v. Un Roma-nov, Fiodor, a devenit călugăr (Filaret) şi soţia acestuia, Marfa, călugăriţa: dar, din fiul acestora va apărea noua dinastie domnitoare a Romanovilor.

Din 1601 în 1604, o mare foamete a bântuit Rusia şi au izbucnit răscoale, potolite greu, prin intervenţia armatei. Au circulat zvonuri că Dimitri, celălalt fiu al lui Ivan cel Groaznic, trăieşte şi a apărut un fals Dimitri care a încercat, sprijinit de trupe de mercenari, să obţină tronul, dar a fost învins la Dobrinâci.

Boris a murit în 1605, cerând ca fiul sau, Fiodor Borisovici, să-1 urmeze la tron. Dar, după moartea lui,

susţinătorii falsului Dimitri au anunţat armata că acesta era adevăratul fiu al lui Ivan cel Groaznic. Sprijinit de armată, impostorul a intrat în Moscova. Partizanii lui au iscat o răscoală şi i-au ucis pe fiul şi pe soţia lui Boris Godunov. Apoi, chiar şi soţia lui Ivan cel Groaznic 1-a recunoscut pe Dimitri ca fiind fiul ei şi 1-a sărutat în public.

Noul ţar, Dimitri, i-a chemat pe Romanovi din exil şi a numit alt patriarh în locul lui Job, pe grecul Ignatiu. Deşi Dimitri era un om cu o oarecare pregătire, a făcut o serie de greşeli care 1-au compromis în ochii poporului. Cea mai gravă a fost că arăta un dispreţ făţiş pentru ruşi şi pentru religia ortodoxă. Soţia lui, Marina, era catolică şi comportarea ei, când a intrat în Kremlin, a făcut ca iritarea moscoviţilor să crească şi mai mult.

Complotul organizat de nobilii de la palat a reuşit. Falsul Dimitri a fost aruncat pe fereastră, în curte, şi strangulat; văduva Marina şi rudele sale, întemniţate; cadavrul ţarului a fost ars şi cenuşa risipită în vânt (1606).

Boierii moscoviţi 1-au numit nou ţar pe Vasili Su-iski (1606-1610), dar Provinciile s-au arătat nemulţumite că nu fuseseră consultate la alegerea suveranului. Vasili Suiski, om în vârstă de cincizeci de ani, lipsit de energie, nu avea nici un prestigiu. Era însă viclean şi avar. în mijlocul nemulţumirii generale apăruseră noi impostori: unul care se dădea drept fiul castului ţar Fio-dor, cu numele Petru, altul care se dădea drept adevăratul Dimitri. Revolta mocnea în ţară, dar situaţia a fost salvată de nepotul ţarului, Skopin Suiski care a folosit cu succes armata împotriva rebelilor.

Apariţia celui de-al treilea pretins nepot al lui Ivan cel Groaznic, Dimitri, a făcut ca moscoviţii să tremure de frică, deoarece era susţinut de cazacii de pe Don; ei

au ajuns până aproape de Moscova, ajutaţi si de polonezii care asediau mănăstirea Troiţa (Sfânta Treime) de lângă capitală. Moscova a fost salvată de indisciplina care domnea în tabăra duşmană.

Asediatorii au fost înfrânţi şi alungaţi de suedezii lui Carol DC, dar această intervenţie suedeza i-a supărat pe polonezi, care au atacat Rusia, cucerind Smolenskul.

în Moscova a izbucnit curând revolta contra lui Vasili Suiski, obligat să abdice, în locul său a fost numit Vladislav, fiul regelui Poloniei, Sigismund; regele şi-ar fi dorit tronul Rusiei pentru sine, mai ales de când în Moscova intrase armata poloneză. Ca urmare a luptelor dintre poporul rus revoltat şi polonezii care ocupau capitala, Moscova a luat foc şi a ars până la temelii.

După cucerirea Smolenskului de către polonezi, întreaga Rusie devenise prada războiului civil, cele două puteri vecine, Polonia şi Suedia, folosindu-i teritoriul ca să-şi rezolve diferendele. Atunci, s-a născut o mişcare populară puternică, susţinută de cler şi de burghezie, care au finanţat-o. In fruntea armatei astfel formate a fost pus cneazul Dimitri Pojarski. Trupele populare au pornit din laroslavl spre Moscova şi garnizoana poloneză din capitală a fost forţată să se predea, după un asediu strâns. Regele Sigismund al Poloniei, care era în drum spre Moscova, aflând vestea înfrângerii garnizoanei, s-a întors în Polonia (1612).

Pentru alegerea noului ţar a fost convocată o mare adunare naţională, formată din diferitele clase. Mihail Romanov a fost ales în unanimitate (1613), însă nu pentru meritele lui, pentru că nu avea atunci decât paisprezece ani, ci pentru meritele strămoşilor lui şi ale tatălui său, mitropolitul Filaret, la vremea aceea, încă prizonier în Marienburg.

Capitolul 3 **începutul domniei Romanovilor**

Domnia lui Mihail Romanov

Rusia se afla în acea perioadă într-o anarhie totală; era bântuită de bande de polonezi şi de cazaci zaporo-jeni, cu sate şi oraşe ruinate, cu o populaţie în descreştere şi foarte săracă, cu o armată care-şi cerea lefurile neplătite de mult, cu bande de tâlhari înarmaţi care atacau oraşele, inclusiv Moscova.

Prin intermediul Angliei, care-şi vedea ameninţat comerţul, Rusia a încheiat pacea cu Suedia, la Stolbovo (1617). Suedia ceda Novgorodul, Russa, Ladoga etc., dar păstra alte oraşe. Cu Polonia nu s-au putut înţelege, deoarece îl dorea în continuare ca ţar pe Vladislav, fiul regelui ei. Polonia a atacat Rusia, avându-i alături pe cazaci. Nereuşindu-le atacul contra Moscovei, au propus, până la urmă, o întâlnire pentru negocierea păcii, la Deulino, lângă Troiţa (1618). La această întrunire, s-a hotărât întreruperea luptelor pe timp de paisprezece ani şi şase luni. Polonia păstra Smolenskul şi Severia. S-a făcut schimb de prizonieri şi, astfel, mitropolitul Filaret a fost eliberat. El a fost învestit imediat patriarh şi, într-o oarecare măsură, asociat la domnie, fiind consilierul fiului său, ţarul Mihail Romanov. Prezenta patriarhului

Filaret le-a impus boierilor o disciplină severă, mulţi vinovaţi fiind exilaţi.

In timpul domniei lui Mihail Romanov, legăturile cu ţările din Apus s-au întărit şi multiplicat. Cu Suedia s-a încheiat un tratat de prietenie şi de comerţ şi, la curtea ţarului, a apărut un ambasador suedez. Anglia, care sprijinise încheierea acordului de la Stolbovo, a cerut ca Rusia să permită negustorilor englezi să treacă în Persia, pe Volga, şi în Hindustan, prin Siberia.

Dar negustorii din Moscova, consultaţi de ţar, au respins cererea, fiindcă i-ar fi ruinat, în 1629, la curtea ţarului a venit un ambasador francez pentru a cere libera trecere spre Persia, promiţând şi o alianţă politică. Tratativele au eşuat, rusii dorind ca francezii să cumpere doar prin intermediul lor ceea ce-si doreau din Persia.

în felul în care era condusă, Rusia lui Mihail Romanov prefigura Rusia lui Petru cel Mare, epoca reformelor fiind începută.

în 1632, a murit Sigismund ffl ai Poloniei. Aceasta a dat semnalul noului război ruso-polonez. Armata rusă era prost condusă, neinstruită şi neechipată corespunzător, iar rezultatele s-au văzut imediat: înfrângerile s-au ţinut lanţ în faţa unor trupe poloneze bine organizate si instruite după modelul occidental.

Vladislav, care nu renunţase la tronul rusesc, aflat în fruntea armatei sale, a despresurat Smolenskul, asediat de opt luni, dar, în final, a fost învins la Bielaia. Prin pactul de la Polianka, ruşii au plătit 20.000 de ruble despăgubiri, iar Vladislav a renunţat oficial la coroana Rusiei şi a recunoscut titlul de ţar al marilor-cneji.

în aceeaşi perioadă, zaporojenii de pe Nipru, care depindeau de Polonia, aliaţi cu cazacii de pe Don, care depindeau de Rusia, luptau contra Turciei şi Hanatului

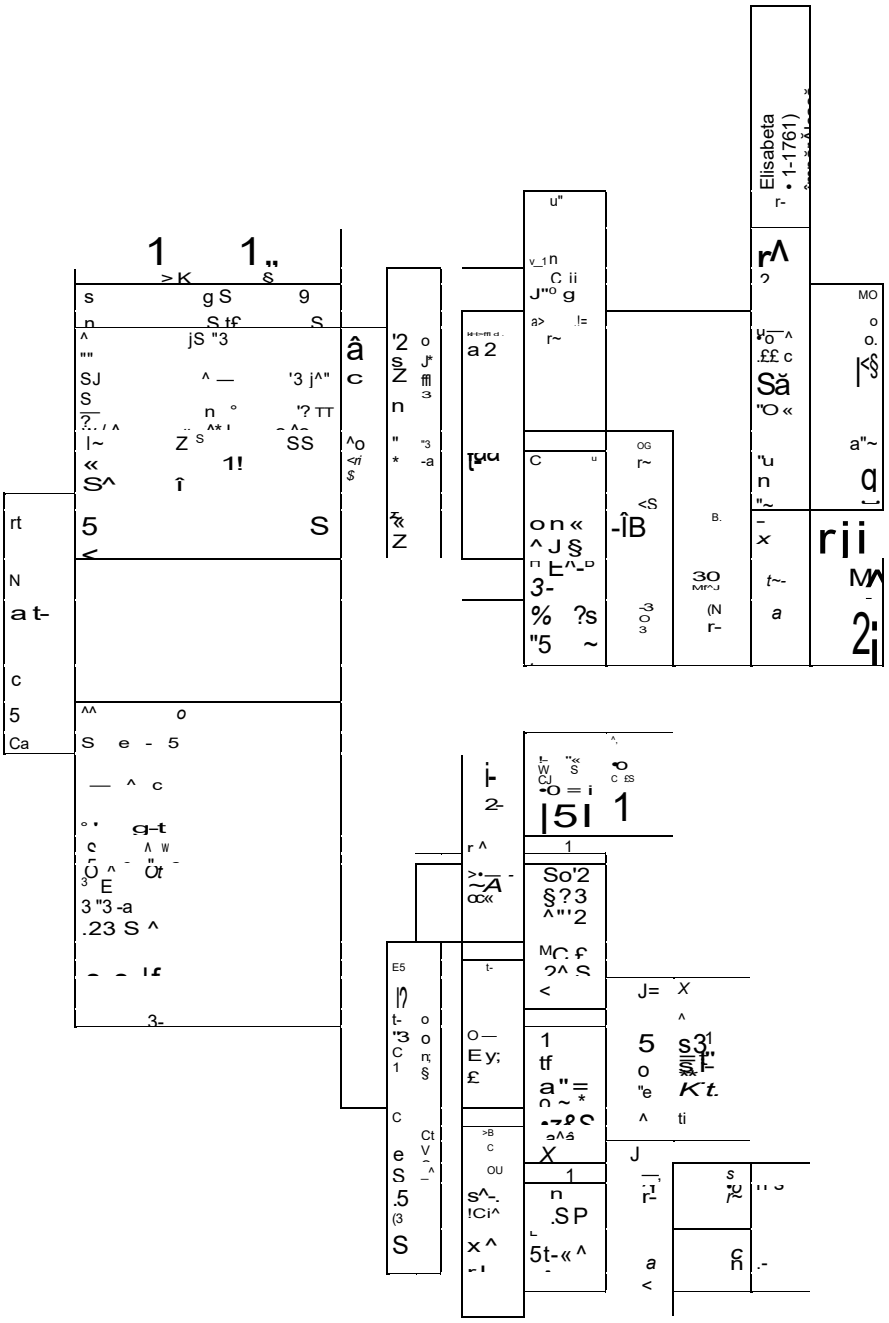

Dinastia Romanoviior

Crimeei, pretinzând că duc un război sfânt împotriva islamului. Ajungeau cu vasele lor uşoare până în Bosfor şi Anatolia şi atacau grelele galere otomane. In 1627, patru mii patru sute de cazaci de pe Don, ajutaţi de o mie de pe Nipru, au cucerit Azovul, oferindu-1 ţarului. Adunarea poporului a respins oferta şi, în numele ţarului, li s-a cerut cazacilor sa evacueze oraşul capturat.

în timpul domniei lui Mihail Romanov a venit la Moscova o mulţime de străini: olandezi, germani, francezi, englezi, italieni. Aceştia au înfiinţat întreprinderi noi, i-au învăţat pe ruşi limbi străine, diferite meserii, geografia, astronomia, matematica.

Rusia occidentală în secolul XVII

Rusia Albă şi Ucraina fuseseră cucerite de lituanieni şi incluse în statul polono-lituanian; dar aristocraţia ruso-lituaniană nu agrea această uniune, din cauza religiei (ruşii erau ortodocşi, lituanienii, reformaţi, iar polonezii, catolici) şi din cauza sentimentului naţional. Dieta de la Lublin, ce avusese loc în timpul domniei lui Sigis-mund II şi la presiunile acestuia, stabilise totuşi că cele două coroane vor fi purtate de acelaşi rege, cel al statului cu capitala la Varşovia, în urma acordului de la Lublin a crescut influenţa poloneză în regiunile ruseşti, ce începuseră deja să se polonizeze, în special în straturile sociale superioare. Regiunile cu populaţie rusă ortodoxă simţeau presiunile iezuiţilor polonezi pentru trecerea lor la catolicism: întemeiau colegii, făceau propagandă în rândurile tineretului şi femeilor. Acţiunea le-a reuşit numai într-o mică măsură, deoarece poporul a rămas fidel

credinţei sale, fiind ajutat si de clerul şi nobilimea din Rusia orientală. Aceasta reprezenta un permanent pericol pentru Polonia, deoarece noii săi supuşi ruşi vedeau în tarul Rusiei ortodoxe un eliberator.

Cazacii de pe Nipru

în sudul Ucrainei, imensele stepe s-au colonizat, în secolele XV-XVI, cu iobagi, cărora li se acorda libertatea pe timp de 20-30 de ani, cu condiţia să cultive şi să apere teritoriul ce le fusese încredinţat de năvălirile tătare. Foarte repede coloniştii s-au înmulţit si s-au organizat, formând o naţiune nouă, care nu mai cunoştea iobăgia şi care nu mai admitea decât o libertate perpetuă.

Regele Poloniei favoriza această spiţă de oameni curajoşi, agricultori si soldaţi, Ucraina de sud fiind pentru el un meterez care apăra Polonia de tătari şi de turci.

Aceasta căzăcime războinică se orânduise în douăzeci de *polkuri,* din care făceau parte cele din Pereia-slavl, Cerkask, Mirgorod, Poltava etc. în fruntea fiecărui *polk* se afla un *polkovnic* sau colonel; toate ascultau de un şef suprem, *hatmanul,* numit de rege şi care conducea *starkina* sau consiliul bătrânilor.

Cu timpul, cazacii ucraineni au devenit temuţi chiar şi de Polonia: ei se certau mereu cu Imperiul Otoman, încălcând tratatele de pace ale polonezilor cu turcii; susţineau religia ortodoxă cu arma în mână, uneori chiar împotriva polonezilor; refuzau să mai execute corvezile la curţile nobililor străini. Existau cazacii sedentari (cazacii *oraşelor)* si *zaporojenii,* adăpostiţi într-o insulă fortificată de la cataractele Niprului. Aceştia din urmă

nu recunoşteau nici o autoritate şi continuau războiul sfânt împotriva turcilor şi tătarilor, chiar şi atunci când întreaga creştinătate făcuse pace cu aceştia. Trăiau numai din jafuri şi nu primeau nici o femeie în taberele lor. Erau toţi fraţi, egali în toate, şi luau masa împreună, în legătură strânsă cu ei se aflau cazacii de pe Don, împreună cu care au dat multe lovituri grele islamului. *Atamanii* (căpeteniile cazace) erau aleşi prin vot. Dintre şefii lor, câţiva au devenit legendari: Nalivaiko, Taras Bulba, Pavliuk, Ostreniţa.

Ca şi restul populaţiei ruseşti aflat sub dominaţia poloneză, cazacii vedeau în Moscova un aliat care-i putea ajuta să învingă.

Aleksei Mihailovici Romanov (1645-1676)

Urmaşul lui Mihail Romanov a fost Aleksei, fiul său şi al Evdokiei Streşnev. Era un om bun ca şi tatăl său. Pe timpul domniei lui, ţara a fost condusă de boierul Morozov, care-i fusese educator. Acesta era un om mândru, ambiţios, fără scrupule, instruit, de o inteligenţă pătrunzătoare. Aleksei s-a căsătorit cu Măria Milo-slavski, fiindcă Morozov atrăsese de partea lui. familia ţarinei, căsătorindu-se, el cel dintâi, cu sora acesteia şi, astfel, a devenit cumnatul ţarului.

Rusia era sărăcită şi ruinată de războaiele civile, depopulată, cu o agricultură slabă şi. cu un comerţ dominat de străini. La aceste slăbiciuni se adăugau noile impozite necesare armatei şi administraţiei şi o justiţie dezorganizată. Toate acestea au făcut ca populaţia să fie tot mai nemulţumită şi gata de ripostă.

Aleksei Mihailovici (1645-1670), tată
a trei ţari, printre care şi Petru cel Mare

în 1648, a izbucnit răscoala împotriva lui Morozov, a străinilor şi chiar împotriva clerului. Cu greu au putut fi liniştite spiritele, mai ales că o parte a trupelor armatei, *streliţii* [1] trecuseră de partea revoltaţilor.

Bogdan Hmelniţki şi revolta ucrainenilor

Tot în anul 1648, Ucraina supusă regilor polonezi s-a revoltat la imboldul şi sub conducerea cazacului Bogdan Hmelniţki, un latifundiar energic, priceput şi cult. Regele polonez Vladislav îl recunoscuse ca hatman al zaporojenilor. Intrând în conflict cu *panii* [2] polonezi, proprietari de pământ în Ucraina, Hmelniţki s-a aliat cu tătarii din Crirneea şi, împreună cu zaporojenii lui, care îl ucisesera pe hatmanul Barabas, şi cu ceilalţi ucraineni nemulţumiţi de conducerea polonezilor, şi-a format o armată care i-a învins pe generalii Potocki şi Kalinovski la Apele-Galbene şi apoi la Corsun. Acesta a fost începutul unei revolte de amploare.

Hmelniţki i-a învins din nou pe polonezi la Pilava, a intrat în Galiţia şi a ajuns până la Lemberg (Lvov), Atunci, a murit regele Vladislav al Poloniei, în locul lui fiind numit fratele său, Ian Cazimir. După ce a respins propunerile de împăcare ale noului rege, Hmelniţki a continuat războiul, dar, în lupta de la Zbrovo, trădat de hanul Crimeei, a fost învins şi a trebuit să ducă tratative cu polonezii. Ulterior, luptele au reînceput, dar cazacii, trădaţi din nou de hanul Crimeei, au fost iarăşi învinşi.

1) Pedestraşi dintr-un corp special al armatei din vechea Rusie (arcaşi).
2) Nobili polonezi.

Pacea care a urmat, cu condiţii severe pentru ucraineni, n-a durat prea mult. Hmelniţki a cerut ajutor Moscovei, care căuta de mult un motiv de război cu polonezii.

In mai 1654, ţarul Aleksei a hotărât să conducă el însuşi războiul contra regelui Poloniei. Trupele ruseşti au fost primite bine de ucraineni şi toate oraşele le-au deschis porţile. Doar Smolenskul a rezistat cinci săptămâni. Polonia avea de luptat acum pe trei fronturi: cu lituanienii, cu ruşii şi cu suedezii regelui Carol X care, în 1655, ocupaseră Posen, Varşovia şi Cracovia.

A fost salvată de neînţelegerea dintre duşmanii ei, fiecare fiind foarte suspicios. Ruşii se temeau de creşterea puterii suedezilor, care le ameninţau cuceririle din nord şi doreau anexarea Lituaniei, aşa că s-au grăbit să negocieze cu Polonia. Rezultatul a fost ca ruşii şi-au îndreptat armele contra Suediei cucerind câteva oraşe, dar oprindu-se în faţa oraşului Riga, pe care nu 1-au putut supune. Au urmat tratative, încheiate cu pacea de la Cardis (1661), prin care Aleksei pierdea toată Livonia.

Hmelniţki nu dorea ca Ucraina să aibă un nou stăpân, în persoana ţarului Aleksei, ci urmărea crearea unei Ucraine independente, tampon între Polonia şi Moscova. Cazacii îl aprobau: ei se revoltaseră împotriva Poloniei pentru că regele era prea slab şi nu-i putea apăra de aristocraţi, dar se temeau mai mult de suveranul rus, con-siderându-1 prea puternic şi însetat de cuceriri.

Moartea lui Hmelniţki a dus la mari tulburări în Ucraina, până la alegerea ca hatman a fiului lui Hmelniţki, Ghiorghi.

Războiul dintre polonezi, suedezi şi ruşi a reînceput. Ruşii au fost învinşi de polonezii care îi alungaseră şi pe suedezi.

încercând să recucerească Ucraina, Ian Cazimir a trecut Niprul, dar şi-a pierdut cea mai bună parte a armatei. Toate ţările în conflict erau epuizate. S-a încheiat un tratat între Polonia şi Rusia (1667), prin care aceasta din urmă renunţa la Lituania, dar păstra oraşele Smo-lensk, Kiev şi tot malul stâng al Niprului.

Cazacii şi nobilimea ucraineană *(starkina)* erau nemulţumiţi de noua dominaţie rusească şi de pătrunderea ruşilor în oraşele lor.

Mitropolitul Metodiu din Kiev nu accepta conducerea patriarhului moscovit, dorind să rămână supus celui din Constantinopol. El a pregătit revolta ucrainenilor în 1668, dar, din cauza neînţelegerilor dintre diferitele grupuri, acţiunea a eşuat. In plus, Ucraina de pe malul drept al Niprului a devenit teatrul de război între Polonia şi Turcia; deşi, la început, fusese pierdută de polonezi, a fost recâştigată de regele Ian Sobieski.

în aceeaşi perioadă, pe Don, un cazac numit *Ste-pan Razin,* profitând de nemulţumirea populaţiei sărace şi înfometate, a încercat să cucerească Azovul în fruntea unei armate formate din aventurieri. Nereusind, s-a îndreptat spre est, la Marea Caspică si în Persia. în 1670, a urcat cu armata sa pe Don si apoi pe Volga. Peste tot pe unde trecea, populaţia se revolta împotriva ţarului şi trecea de partea lui. A cucerit Ţariţinul, Saratovul si Samara provocând răscoala diferitelor populaţii contra dominaţiei ruse. Aproape de Simbirsk, Stepan Razin a fost învins de Ghiorghi Baratinski. A fost capturat pe Don şi executat la Moscova în 1671. Luptele au mai continuat o vreme, dar, curând, teritoriile de la Volga şi Don au fost pacificate.

Reforma ecleziastică

Patriarh al Moscovei în timpul ţarului Aleksei era Nicon, fiu al unui ţăran sărac, care a devenit preot la Moscova, apoi, arhimandrit k *Novospasski monastyr,* o mănăstire moscovită, şi mitropolit la Novgorod. Ţarul ţinea la el, îl admira si, curând, 1-a numit patriarh. Om mândru, cu tendinţă de dominare, a reuşit să-şi facă mulţi duşmani, pe care-i dispreţuia.

Una din preocupările lui a fost corectarea cărţilor sfinte slavone, tipărite, în care se strecurasem numeroase erori şi adaosuri prin repetatele copieri. Informat despre aceste greşeli de preoţii greci veniţi la Moscova, Nicon a convocat un conciliu în care s-a hotărât corectarea scripturilor în conformitate cu vechile manuscrise slavone şi greceşti. Această tentativă, care dovedeşte un spirit ştiinţific al patriarhului Nicon, a stat la originea unei schisme grave. Pentru popor, pentru o parte a clerului si a călugărilor, totul era sfânt în cărţile religioase, chiar şi greşelile copiştilor. Unele texte eronate sau adăugite consacraseră obiceiuri noi, care erau în opoziţie cu cele urmate în mod obişnuit de Biserică; cei care le apărau considerau că a nu ţine seama de ele era un păcat mortal. De pildă, se refereau la păstratul bărbii, la folosirea a doar două degete în loc de trei pentru semnul crucii, la scrierea „Isus" în loc de „lisus".

Reforma lui Nicon a provocat o răzmeriţă deja latentă în sânul Bisericii ruse, în care apăruseră o mulţime de secte: *vechii credincioşi, băutorii de lapte, flagelan-ţii, scopiţii* sau *eunucii voluntari.*

Ţarul Aleksei 1-a susţinut cu energie pe patriarh în reformele pe care voia să le introducă si a fost nevoie de intervenţia armatei pentru a potoli revolta călugărilor din mănăstirile de la Marea Albă (1668). Mai târziu, însă, între ţar şi Nicon au intervenit neînţelegeri care au dus la retragerea patriarhului la o mănăstire.

Aleksei 1-a desemnat ca urmaş la tron pe fiul său, Fiodor, care, la moartea lui, avea doar cincisprezece ani.

In timpul domniei acestuia, ca urmare a luptelor cu tătarii şi cu turcii, care invadaseră în două rânduri teritoriul Ucrainei, s-a încheiat un acord, la Sărai, prin care Ucraina şi regiunea cazacilor zaporojeni erau înapoiate de sultan Rusiei.

La Moscova a fost creată Academia slavo-greco-latină unde se învăţa filozofia creştină, teologia şi limbile greacă şi latină, şi în care predau şi profesori aduşi din Grecia.

Partea II-a

Petru cel Mare

Capitolul l

Soţiile tarului Aleksei

O căsătorie cu substrat politic

rima soţie a lui Aleksei a fost Măria Miloslavski. Căsătoria lor fusese aranjată de boierul Moro-zov, care devenea astfel cumnatul ţarului, el fiind căsătorit cu sora noii ţarine.

La început, combinaţia boierului părea că nu are sorţi de izbândă, deoarece tânărul ţar, ce se urcase pe tron la doar şaisprezece ani, era îndrăgostit de o necunoscută, cu care visa să se căsătorească. A fost nevoie ca nefericita fată sa fie îndepărtată de la palat şi exilată, pentru ca planul lui Morozov sa reuşească.

Frumoasa Măria, despre care se spunea că făcea farmece, i-a născut lui Aleksei, în cei douăzeci şi unu de ani de căsătorie, unsprezece copii: cinci băieţi şi şase fete. Dintre băieţi au supravieţuit doar Fiodor (născut în 1661) şi Ivan (născut în 1666). Fiodor, care, ulterior, a devenit ţar, nu era prost, dar era firav şi bolnăvicios, iar Ivan era infirm, epileptic, pe trei sferturi orb si aproape idiot.

Tarevna Sofia

*

Cele şase fete ale lui Âleksei se numeau: Evdokia, Ana, Marfa, Măria, Ekaterina si Sofia. Dintre ele, ieşea în evidenţă Sofia, care, la moartea tatălui ei, împlinise douăzeci şi şase de ani.

Despre înfăţişarea Sofiei exista mărturia diplomatului franco-polonez, La Neuville:

„Un corp diform, monstruos de gras, un cap mare cât o baniţă, cu păr pe faţă şi galei pe picioare". Istoricul ucrainean Kostomarov afirma că Sofia părea urâtă în ochii străinilor, dar, pentru moscoviţii din epoca sa, avea un farmec aparte. Era învăţată, ageră şi pricepută în politică, **în** ciuda aspectului ei dizgraţios şi a apucăturilor bărbăteşti, era de o senzualitate neobişnuita, legăturile ei cu bărbaţii fiind numeroase si felurite.

' * n

Până în 1682, viaţa Sofiei s-a desfăşurat în *terem* % singurii vizitatori admişi fiind patriarhul şi rudele cele mai apropiate (medicul era primit numai în cazuri de mare gravitate şi putea lua pulsul bolnavei numai după

1) Gineceu; apartament în care femeile din Rusia veche trăiau izolate.

ce i se acoperea braţul cu o pânză). Legătura dintre *terem* şi biserică se făcea prin culoare secrete, iar, în interiorul bisericii, femeile stăteau ascunse după perdele de tafta roşie. Ele participau doar la înmormântări, şi, arunci, numai bine acoperite de voaluri.

A doua soţie a lui Aleksei. Naşterea lui Petru

Când a murit ţarina[1] Măria (1669), Aleksei, care împlinise 38 de ani, a fost foarte îndurerat, dar, cu timpul, gândul lui s-a îndreptat spre o altă nevastă, cu atât mai mult cu cât Măria îi dăruise doi urmaşi de care nu era prea mândru şi îşi dorea un fiu capabil să-l moştenească.

Conform unui obicei împământenit de pe vremea lui Ivan El cel Mare, care nu putuse să-l căsătorească pe fiul său aşa cum dorise, cu o prinţesă străină, fiind refuzat de curţile princiare apusene, desemnarea viitoarei ţarine se făcea prin convocarea, la Kremlin, a celor mai frumoase şi mai potrivite fete din ţară, atent selectate înainte, pentru ca ţarul să aibă de unde alege. Pentru Aleksei au fost aduse la palat 60 de fete, care au fost văzute, rând pe rând, de ţar şi de medicul sau. Printre ele se afla şi o tânără de *21* de ani, Natalia Kirilovna Narâşkina. De fapt, prezenţa celorlalte fete a fost doar de formă, deoarece alegerea viitoarei ţarine fusese hotărâtă mai de mult, de însuşi Aleksei.

Ţarul o cunoscuse pe Natalia în casa lui Artamon Matveev, şeful Ministerului Ambasadorilor. Ea era

1) *Ţarina:* soţia ţarului şi titlul împărătesei Rusiei; *tarevici:* fiul ţarului; *tarevna:* fiica sau sora ţarului.

pupila lui Ârtamon Matveev, încredinţată acestuia de tatăl ei, Kiril Narâskin, un mic boier de ţară. Faptul că Natasa a putut fi văzută de ţar, căci nu era închisă în *terem,* se datora soţiei lui Matveev, de origine scoţiană: Hamilton. în plus, Artamon Matveev era un om cu o cultura impresionantă pentru vremea aceea, citea mult, avea o bibliotecă şi un laborator de chimie. Toate acestea contribuiseră la occidentalizarea moravurilor din casa lui Artamon Matveev. Natalia lua masa cu părinţii săi adoptivi, chiar şi atunci când erau de faţă invitaţi din afara casei,

Văzând-o, Aleksei a spus: „O să-i găsesc un bărbat pe care nu-1 va interesa zestrea ei". După patru zile, a declarat ca i-a găsit unul foarte potrivit. Era chiar el, ţarul!

Căsătoria a avut loc în ianuarie 1671 şi, la 30 mai 1672, Natalia a născut un băiat. Nu se cunoaşte cu precizie locul naşterii copilului, în Kremlin? în Kolomens-koie? în Ismailov? Nu se ştie. Dar botezul a fost oficiat în mănăstirea Ciudova. Băiatul a primit numele Petru. El nu semăna cu nici unul din fraţii săi, amândoi plăpânzi şi bolnăvicioşi.

Ceea ce pare foarte curios este faptul că un om ca Aleksei, slăbit de boli şi de excese, a putut să conceapă un băiat sănătos, bine dezvoltat, plin de vigoare, întrebarea s-a pus de multe ori: cine era adevăratul tată? Răspunsurile erau diferite: că un medic german ar fi în-locuit-o pe fetiţa care se născuse cu un prunc de sex masculin; că tatăl natural ar fi fost un om de la curte, Tihon Streşnev ori patriarhul Nicon, cu statura lui uriaşă, inteligent, aprig si autoritar.

Mai târziu, după mulţi ani, Petru, care aflase de aceste bârfe, la o beţie a strigat, arătându-1 pe prinţul

Ivan Musin-Puşkin^: „Omul ăsta ştie că el este fiul tatălui meu. Dar eu al cui sunt? Al tău, Tihon Streşnev? Iţi poruncesc s-o spui fără frică! Vorbeşte sau te strâng de gât..." „Tătucule, iartă-ma! a zis Tihon Streşnev, nu ştiu ce sa-ţi răspund... Eu n-am fost singurul.,."

Aceste bănuieli, care-1 frământau la mulţi ani după aceea pe Petru, nu ajunseseră şi la urechea lui Aleksei, bucuros că are un asemenea fiu. Până la moartea lui Aleksei, Natalia a mai născut două fete: Fiodora, în 1673, şi Natalia, în 1674.

Intrigi, tulburări şi răzbunări în palat

Sosirea ţarinei Natalia la curte a provocat mari schimbări în componenţa curtenilor. Familia fostei ţarine Măria Miloslavski a fost înlăturată de aceea a Nataliei, care la origine se numea Jarâşkin, dar, în urma acestui eveniment deosebit pentru familie, şi-a schimbat numele în Narâşkin. Şeful clanului, Kiril, care îşi lucra singur pământul, a fost făcut mare boier şi adus la palat, în plus, a primit din partea ţarului un lot de nouăzeci de mii de ţărani pentru a-i lucra pământurile dobândite cu această ocazie.

Ca urmare a intrigilor parveniţilor pătrunşi în palat, şeful familiei Miloslavski a fost exilat în Astrahan, unde a rămas patru ani, fără ca trecerea timpului sa-i domolească dorinţa de răzbunare. Când a murit Aleksei, bolnav de scorbut si de hidropizie, urmaşul lui, Fiodor, 1-a rechemat imediat pe Miloslavski, bunicul său, la Moscova. Acesta s-a răzbunat, inculpându-i pe duşmanii s? i

1) Fiul natural al lui Aleksei.

din familia Narâşkin, într-un proces de delapidare a fondurilor tezaurului, pentru tentativă de otrăvire a fostului ţar si pentru practicarea necromanţiei.

Primul condamnat a fost Artamon Matveev, tutorele Nataliei. Găsit vinovat că a făcut vrăji în laboratorul său de fizică şi chimie pentru a-l ucide pe Aleksei, a fost trimis în temniţă si apoi în Siberia, într-o fortăreaţă, Ivan Narâşkin şi Athanase Narâşkin, fraţii văduvei Na-talia, au fost condamnaţi, primul sa fie bătut cu cnutul, iar cel de-al doilea sa fie ars de viu. Fiodor s-a opus şi atunci pedepsele au fost comutate în exil. De asemenea, ţarul s-a împotrivit ca Natalia, mama lui Petru, să fie trimisă într-o mănăstire, mulţumindu-se să o exileze, la propunerea Sofiei, într-un sat din apropiere de Moscova, Preobrajenskoe, unde Aleksei construise, odinioară, o casă de recreere pentru el şi familia lui. Petru si-a urmat mama în exil.

Fiodor, bolnăvicios, împovărat de greaua sarcină de suveran şi preocupat mai mult de literatură, îi încredinţase conducerea ţării surorii sale, Sofia, alături de care se afla confidentul şi amantul ei, Vasili Goliţân.

Preocupări şi dispute pentru alegerea succesorului lui Fiodor

Cele două căsătorii ale lui Fiodor, prima oară cu Agafia Gruşevskaia, în anul 1680 (Agafia a murit curând, în 1681), şi a doua oară cu Marfa Apraksina, înrudită cu Matveev, nu i-au adus urmaşul dorit. Agafia născuse un băiat, care a murit cu puţin timp înaintea mamei, iar Marfa, o fetiţă care a trăit foarte puţin.

Măcinat de boli şi tot mai slăbit, Fiodor era nehotărât în alegerea urmaşului, ştiind că fratele lui bun, Ivan, în vârstă de şaisprezece ani, avea mintea rătăcită şi alte infirmităţi, iar Petru, deşi isteţ, sănătos şi cu minte ageră, îi avea în spate pe mama sa, Natalia, şi pe tot neamul acesteia, oameni hrăpăreţi şi gata de răzbunare. Alături de Fiodor se afla, însă, ţarevna Sofia, care-l îngrijea şi, în acelaşi timp, se străduia să-i menţină la putere pe cei din familia Miloslavski.

Lângă Sofia se afla Vasili Goliţân, născut în 1643, care avea treizeci şi nouă de ani în timpul bolii lui Fiodor. Era căsătorit şi avea copii mari. îndrăgostită, Sofia vedea în amantul ei omul potrivit s-o însoţească în realizarea planurilor pe care le făcea pentru a ajunge cât mai sus în conducerea Rusiei. Goliţân era, se pare, un om timid, neîncrezător şi şovăitor. Fără sprijinul Sofiei şi al asociaţilor acesteia, călugărul Medvedev şi căpetenia streliţilor Hovanski, ar fi dat de multe ori înapoi în faţa obstacolelor.

Aleksei se îngrijise de educaţia Sofiei, punându-i un preceptor instruit, cunoscutul Simon Polotski. Pe lângă acesta, călugărul Silvestru Medvedev a format-o ca pe o viitoare conducătoare, dornică de glorie.

Sofia nu s-a mulţumit cu viaţa din *îerem* şi a căutat, pe toate căile, să fie alături de fratele ei, Fiodor. Acesta, impresionat de stăruinţele ţarevnei, a chemat-o lângă el, în momentul în care s-a îmbolnăvit. Odată ajunsă aici, n-a mai avut alt gând decât să-l vadă mort, pentru ca Ivan să-i ia locul. Si, cum acesta avea nevoie de un regent, ea era gata să ia pe umerii ei de femeie această sarcină.

Streliţii

Regimentele de streliţi fuseseră create de Ivan cel Groaznic şi de tovarăşul sau de arme, Adaşev, cu mai bine de o sută de ani înainte. In timp, streliţii reuşiseră să-şi formeze o baza solidă, ducând o viaţă îmbelşugată. Erau oameni liberi, soldaţi din tată în fiu, uniţi într-o castă militară cu multe privilegii, disproporţionate faţă de serviciile pe care le aduceau ţării. Aveau locuinţe de la stat şi erau plătiţi chiar şi pe timp de pace, în vreme ce alţi oameni liberi erau obligaţi să facă serviciul militar fără soldă, pe cheltuiala lor, chiar şi în perioadele de război.

Streliţii erau conduşi de un boier de prim-rang şi aveau administraţie proprie. In timp de pace, sarcina lor era asemănătoare cu a poliţiştilor de stradă: patrulau, păzeau instituţiile, formau garda de onoare şi stingeau incendiile. Un regiment special de streliţi călare îl însoţea pe ţar în toate călătoriile pe care le făcea în afara oraşului, în timp de război, streliţii formau avangarda şi nucleul armatei ruse.

în Moscova erau 20 de regimente de streliţi, fiecare alcătuit din 800-1000 de oameni, iar în provincie se aflau alte câteva regimente. Nefiind prea ocupaţi cu mi-lităna, aveau timp să facă negustorie sau să-şi înfiinţeze ateliere meşteşugăreşti de pe urma cărora se îmbogăţeau, pentru că nu plăteau impozite. Foarte mulţi moscoviţi doreau să intre în ordinul lor, dar streliţii se apărau cu înverşunare de intruşi.

în repetate rânduri, intervenţiile acestor regimente hotărâseră soarta unor bătălii, salvând monarhia. Cu

timpul, însă, lipsa de activitate şi vremurile tulburi au reuşit să-i corupă: au făcut cauză comună cu rebelii de toate speciile, uneori dând chiar semnalul tulburărilor. Soldaţii disciplinaţi de altădată se transformaseră în elemente de dezordine şi chiar în bandiţi cruzi.

încă înainte de moartea lui Fiodor, streliţii dintr-un regiment se răsculaseră contra colonelului lor, acuzâri-du-1 de delapidare. Răscoala se răspândise printre alte 15 regimente din Moscova.

Moartea lui Fiodor. Alegerea succesorului

In luna aprilie 1682, cu puterile slăbite brusc, Fiodor HI a murit. Se zvonea că a fost otrăvit şi că ucigaşa ar fi fost chiar Sofia, care nu mai avusese răbdare.

Marele clopot din Kremlin, lovit cu ciocane mari, a anunţat moartea lui Fiodor şi străzile s-au umplut de o mulţime îndoliată, care aştepta să-i vină rândul să treacă prin faţa catafalcului, să-i sărute mâna stăpânului mort.

Ţarina Marfa Mateevna, stând în picioare, se uita, cu ochii în lacrimi, la trupul neînsufleţit al bărbatului ei. împlinise abia 17 ani când fusese adusa la curte, din casa părinţilor ei, din neamul sărac al Apraksinilor, pentru că era frumoasă. Doar două luni fusese ţarină; acum, stătea sprijinită de perete, plângând.

In palat se vorbea că Sofia leşinase şi fusese dusă în *terem.* Acolo, repeta printre lacrimi: „Nişte oameni răi mi-au omorât fratele*'.

Importantă era însă acum nu moartea ţarului, cât alegerea succesorului. Patriarhul loachim însoţit de epis-copi şi de un grup mare de boieri de la curte, toţi ieşiţi

din camera mortului, discutau într-o sală alăturată. Printre ei se aflau Miloslavski şi Vasili Goliţân.

Cel dintâi care a vorbit a fost patriarhul loachim: „Fiodor Alekseevici, a spus el, a plecat într-o lume mai bună. El n-a avut copii, dar a lăsat doi fraţi, ţarevicii Ivan Alekseevici şi Petru Alekseevici. Ţareviciul Ivan are 16 ani, dar este suferind şi foarte şubred. Ţareviciul Petru are 10 ani. Care din aceştia doi va moşteni tronul? Pe care din ei îl veţi numi ţar al tuturor Rusiilor, Mare, Mică şi Albă? Va fi unul din ei sau amândoi? Vă cer să spuneţi ce gândiţi cu toată sinceritatea, ca şi cum v-aţi afla în faţa Domnului. Acela dintre voi care se va lăsa târât de patimă să aibă soarta trădătorului Iuda!" „Ivan să fie ţarul nostru!" a strigat Puşkin, care făcea parte din grupul lui Miloslavski. Câţiva l-au aprobat. „Nu, i-a întrerupt bătrânul Odoievski. Nu vrem ca Duma să-şi ţină şedinţele lângă patul unui bolnav. Petru să ne fie ţar!" Zeci de voci au repetat: „Petru să ne fie ţar!" Vasili Goliţân n-a scos un cuvânt, doar Miloslavski a remarcat ca era un lucru grav să schimbi ordinea naturală a succesiunii.

S-a produs atunci un tumult din care nu s-a mai înţeles nimic, până când un boier a strigat: „Să fie întrebat poporul!"

Patriarhul a fost de acord. Si întreaga adunare, în frunte cu patriarhul, a ieşit în capul scării principale a palatului. Apariţia lui loachim, plină de demnitate, a făcut ca oamenii adunaţi afară să-şi plece capetele.

La întrebarea pusă de patriarh cu voce tunătoare, cea mai mare parte a mulţimii a răspuns: „Petru! Petru! Petru!" „Să domnească singur sau împreună cu fratele sau?" a mai întrebat el. „Singur! Singur! Singur!"

Patriarhul loachim a reintrat în palat, a pătruns în apartamentul în care se afla Petru împreună cu mama sa, Natalia, aduşi special de la Preobrajenskoe, şi 1-a condus pe noul ţar până la tronul prea mare pentru el, pe care a trebuit să fie ajutat sa se urce, deşi era un copil bine dezvoltat pentru vârsta lui, înalt cât un băiat de 15 ani. Părul lui blond închis, tăiat scurt şi ondulat, cădea de o parte şi de cealaltă a feţei rotunde, închisă la culoare, cu o aluniţă pe obrazul drept, cu buze groase şi cu ochi negri, strălucitori. Fruntea îi era înaltă, ca a mamei lui, care rămăsese în picioare lângă tron. Ţinându-şi trupul drept, copilul asculta cuvântarea patriarhului prosternat în faţa lui.

„în numele întregului popor ortodox te implor să primeşti sceptrul strămoşilor tăi şi să binevoieşti să fii ţarul nostru".

Petru a întins mâna, 1-a invitat pe patriarh să se ridice şi a răspuns, rostind o lecţie învăţată pe dinafară, că era prea tânăr să conducă si că fratele său, Ivan, ar fi mai în măsură decât el. „Stăpâne, a zis îoachim, îngenunchind din nou. Nu nesocoti rugămintea robilor tăi." Copilul s-a înroşit şi n-a mai spus nimic. Patriarhul s-a ridicat, 1-a binecuvântat făcând semnul crucii şi i-a conferit titlul de ţar. Toţi cei de faţă s-au perindat prin faţa tronului, jurându-i credinţă noului ţar şi sărutându-i mâna. Chiar şi Sofia s-a înclinat, de nevoie, în faţa copilului care cu greu se ţinea drept. Un secretar a anunţat poporul strâns afară că Petru acceptase sceptrul.

Patriarhul loachim, însoţit de episcopi, a intrat apoi în apartamentul Sofiei, care-1 poftise să vină s-o vadă. Mânioasă, Sofia i s-a adresat patriarhului cu o voce stridentă, poruncindu-i: „In numele legitimităţii şi dreptului de primogenitură vă cer să anulaţi această alegere!"

Patriarhul i-a răspuns ferm că nu se poate schimba o alegere proclamată. Inflexibilitatea lui loachim a im-presionat-o pe Sofia, care a devenit blândă şi rugătoare: „încuviinţaţi măcar să domnească amândoi," „Poliarhia este nefastă, i-a răspuns loachim. Nouă ne trebuie doar un tar. Aşa vrea Dumnezeu!"

Insurecţia streliţilor

Sofia părea înfrântă. Dar, pe ascuns, i-a strâns în jurul ei pe cei nemulţumiţi de revenirea la putere a celor din clanul Narâşkin, rudele Nataliei, devenită acum regentă. Printre cei mai înverşunaţi se aflau unchiul Sofiei, Ivan Miloslavski, fraţii Ivan şi Petru Tolstoi, călugărul Silvestru Medvedev, boierul Hovanski, conducătorul streliţilor, şi, bineînţeles, Vasili Goliţân.

De partea cealaltă, familia Narâşkin triumfa, fără să-şi dea seama de complotul care o ameninţa din palat şi de insurecţia streliţilor gata să izbucnească, provocată fiind de fidelii Sofiei.

In primul rând, s-a răspândit zvonul că familia Narâşkin îl otrăvise pe ţarul Fiodor, că îl maltrata pe ţa-reviciul Ivan şi că unul din ei încerca să se urce pe tron. Un complice al celor din tabăra Sofiei, deghizat, a siluit-o pe soţia unui strelit şi cei care 1-au văzut au declarat că era unul din familia Narâşkin. O confidentă a Sofiei, Fiodora Rodiniţa, răspândea pe străzile locuite de militari ştiri alarmante, făcea cadouri în bani şi promitea tuturor noi beneficii, dacă o vor sprijini pe ţarevnă. în plus, se împărţea pretutindeni vodcă, pentru a întreţine mânia militarilor. Pe de altă parte, conducătorul streliţilor, boierul Hovanski, era în bune relaţii cu şefii

rascolnicilor \ Sofia îşi pierduse răbdarea şi nu înţelegea de ce Miloslavski tergiversa lucrurile, acum, când spiritul de revoltă domina în rândurile militarilor.

Miloslavski chibzuia cumpătat şi cerea acest lucru şi celorlalţi, deoarece aştepta revenirea din exil, la Moscova, a lui Artamon Matveev. Acesta fusese rechemat de Natalia, mama ţarului Petru.

Matveev însă întârzia, deoarece îşi transformase întoarcerea într-un marş triumfal prin toate oraşele şi mănăstirile prin care trecea.

Speriată de prima revoltă a streliţilor împotriva comandanţilor de regimente corupţi, Natalia a făcut imprudenţa să le dea satisfacţie, pedepsindu-i pe comandanţi. Aceştia au fost bătuţi cu vergile pe pulpe până când au mărturisit şi au acceptat să dea înapoi ce au furat.

în sfârşit, la 12 mai 1682, Artamon Matveev a intrat în Moscova unde a fost primit cu pâine şi sare de streliţii al căror comandant fusese odinioară. Era doar o cursă prin care se urmărea să i se distragă atenţia de la ceea ce se pregătea.

In 15 mai, în zori, s-a dat alarma în cartierele locuite de streliţi şi cele douăzeci de regimente înarmate au asediat Kremlinul. Cei care dăduseră semnalul erau Petru Tolsîoi şi Aleksandru Miloslavski, răspândind zvonul că ţareviciul Ivan fusese ucis de familia Narâşkin şi împărţind cu dărnicie vodcă. Beţi, soldaţii se transformaseră în judecători şi călăi.

Matveev, care se afla în Kremlin, * dat ordin să fie închise porţile, dar era prea târziu. Streliţii care păzeau

1) Membrii sectei ce a luat naştere în Rusia după revizuirea cărţilor bisericeşti de către patriarhul Nicon. Ei nu recunoşteau noile cărţi.

Kremlinul trecuseră de partea răsculaţilor şi-i batjocoreau pe boierii ce încercau să se refugieze acolo. Curând, curtea palatului s-a umplut de mulţimea gălăgioasa care-i urmase pe cei douăzeci de mii de streliţi. Poporul agitat cerea tot mai insistent capul lui Matveev şi al ucigaşilor Narâşkin.

Ideea lui Matveev de a-i arăta pe cei doi copii mulţimii a fost acceptată de Natalia şi, imediat, s-au adus Petru şi Ivan. Petru văzuse deja pe fereastră mulţimea înfuriată de afară şi era speriat şi palid. Ţarina Natalia, înspăimântată, a păşit, totuşi, hotărâtă, pe treapta cea mai de sus a Scării Roşii, avându-i, de o parte şi de alta, pe cei doi copii. Era însoţită de patriarhul loa-chim, de Artamon Matveev, de Mihail Dolgoruki, comandantul streliţilor, şi de alţi boieri. Uitându-se drept la mulţimea revoltată, Natalia a spus curajoasă: „Acesta este ţarul vostru, Petru Alekseevici, iar acesta ţareviciul Ivan Alekseevici. Vedeţi bine că este în viaţă!"

Oamenii din faţă s-au calmat imediat, doar cei din spate, care nu vedeau şi nu auzeau nimic, continuau să vocifereze. Artamon Matveev a luat atunci cuvântul şi le-a amintit de campaniile militare victorioase în care fusese alături de ei. Măgulindu-i cu vorbe frumoase, i-a rugat să nu murdărească trecuta lor glorie şi să rămână credincioşi tronului. Mulţimea îl aproba: „Ai dreptate! Tu să vorbeşti cu ţarul să ne ierte!"

Treptat, streliţii începuseră să părăsească, potoliţi, curtea palatului. Dar, prin grija aliaţilor Sofiei, au fost aduse repede butoaie cu vodcă. Băutura i-a reţinut pe streliţi, le-a tulburat minţile şi vociferările provocate din umbră au reînceput.

în acele clipe, Mihail Dolgoruki, comandantul regimentului de streliţi, a venit în faţa lor, crezând că prin

(18 octombrie

vorbe dure îi va ruşina. Cuvântarea lui, în care le reproşa purtarea cu vorbe grele nu le-a plăcut streliţilor care au dat năvala şi 1-au doborât pe imprudentul vorbitor, 1-au aruncat în aer şi 1-au prins în vârful lăncilor, uci-gându-1. Vederea sângelui i-a aţâţat pe revoltaţi, care nu mai doreau acum altceva decât să pedepsească şi să masacreze. Mulţimea s-a repezit spre palat, urlând, 1-a doborât pe Matveev şi, ascultând de ordinele date din umbră, a pornit în căutarea membrilor familiei Narâşkin. N-au mai respectat nimic: au spart uşi, au intrat în camere, în *terem,* în capele, în pivniţe, asasinând pe oricine, la întâmplare. Ivan Narâşkin a fost găsit într-o biserică şi ucis. Tatăl lui Mihail Dolgoruki, deşi bătrân şi paralizat, a fost ucis, iar trupul i-a fost oribil mutilat.

Revolta s-a extins rapid în tot oraşul. Piaţa Roşie din Kremlin gemea de cadavre, erau asasinaţi boieri şi alţi oameni de vază. Fratele Nataliei, Athanase Narâşkin, a fost aruncat pe fereastră, tatăl ei, Kiril, a fost schingiuit, tuns şi trimis într-o mănăstire. Se fura, se ucidea, se viola. Situaţia era din ce în ce mai gravă.

în acele momente, Petru se refugiase împreună cu mama sa într-o cameră a Tezaurului din palat. Copilul era, firește, speriat de violenţa atacatorilor, deşi se pare ca scenele la care asistase exercitau asupra lui o atracţie bolnăvicioasă. Natalia 1-a ţinut strâns în braţe, stând întinsă în pat, până când copilul a adormit.

Sofia era indignată ca Miloslavski, ca şi Vasili Go-liţân, stăteau ca nişte laşi deoparte, lăsându-1 singur pe obscurul Ziegler să conducă revolta. Pe de altă parte, poza în apărătoarea celor din palat, cerându-le îndurare în genunchi răzvrătiţilor, deşi înţelegerea dintre ea şi revoltaţi era sigură.

Triumful Sofiei, încoronarea celor doi ţari

în 18 mai 1682, streliţii, plătiţi de cei ce-i provo-caseră, fiecare cu zece ruble şi cu bunurile jefuite de la cei pe care-i uciseseră, au revenit la palat, cerând ca Ivan Alekseevici să fie proclamat ţar. In fruntea lor se afla boierul Hovanski, care le era comandant şi unul dintre principalii organizatori ai complotului.

După opt zile de discuţii, patriarhul loachim a acceptat ca Ivan să devină ţar alături de Petru, Ivan apărând cel dintâi în acte, după dorinţa Sofiei. Boierii din Dumă erau împărţiţi: unii se opuneau, deoarece niciodată Rusia nu fusese condusă de doi ţari în acelaşi timp, ceilalţi aduceau argumente luate din istoria altor ţări. Principalul argument erau însă trupele streliţilor care au obligat Duma să se supună. Ei au cerut, de asemenea, ca Sofia sa fie numită regentă, dat fiind faptul că ţarul Ivan era bolnav. Sofia a refuzat întâi, dar, rugată de boieri, a acceptat sarcina şi, dându-şi jos masca, a organizat un banchet în onoarea revoltaţilor.

în 25 iunie 1682, a avut loc încoronarea celor doi ţari în catedrala Adormirea Maicii Domnului, în prezenţa patriarhului loachim, a opt mitropoliţi, patru arhiepiscopi, doi episcopi şi opt arhimandriţi.

Petru stătea foarte serios, dar, din când în când, pe faţa lui apărea o strâmbătură ca un tic nervos, provocat, se pare, de scenete de groază Ia care asistase şi care îl impresionaseră teribil, provocându-i coşmaruri îngrozitoare, noaptea. Alături de el, Ivan făcea o figură tristă, cu privirea rătăcită şi cu gura căscată.

Sofia avusese grijă să facă copii după coroana şi sceptrul lui Monomah [J] pentru ambii ţari nou-încoronaţi. Noua regentă triumfa: în numele celor doi fraţi ai săi, Ivan şi Petru, ea era cea care domnea.

Se păstrează încă, la Moscova, tronul cu două locuri, comandat special în Olanda, folosit de cei doi ţari când trebuia să participe la vreo şedinţă importantă. In spătarul tronului exista o deschidere acoperită c-un voal de mătase: în spatele acestei perdele se aşeza Sofia de fiecare dată, invizibilă pentru toţi, dar prezentă la tot.

Capitolul 2 **Copilăria si tinereţea lui Petru**

Un ţar surghiunit

în noiembrie 1682, Sofia, păstrându-1 pe ţarul Ivan lângă ea, 1-a trimis pe Petru împreună cu familia lui şi cu oamenii lor credincioşi din nou la Preobrajenskoe; acolo locuiseră din timpul domniei lui Fiodor, într-un fel de exil hotărât tot de Sofia.

în casa de vacanţă din Preobrajenskoe, înconjurată de pâlcuri de arbori, în mijlocul câmpiei, ţarul Aleksei

1) Vladimir II, numit *Monomahul* (1113-1125), mare-cneaz de Kiev. A scris *învăţătura,* prima carte de morală rusă. Numele Monomahul („cel căruia îi place sa lupte singur, corp la corp" — în greceşte) venea de la bunicul matern, Constantin IX Monomahul, împărat bizantin (1042-1055) care luptase contra turcilor selgiucizi.

venea adesea să vâneze cu şoimi. De multe ori, ţarul şi Natalia asistau, ascunşi de un perete despărţitor în care se operase o deschidere, la spectacolul dat de artiştii străini din *Nemetskaia Sloboda* (Slobozia nemţească), un mic târg din imediata apropiere a reşedinţei Preobra-jenskoe, unde locuiau toţi străinii de credinţă catolică sau protestantă, care nu aveau voie să se stabilească în oraşul sfânt, Moscova.

*Anexând Novgorodul, Ivan HI cel Mare, pentru a-l domina mai uşor, a mutat zece mii de familii din Novgorod în Moscova. Printre ei, se aflau negustori hanseatici * care formaseră o colonie pe malurile râului Moscova. Curând, însă, moscoviţii au considerat că prezenţa acestor străini întina Moscova, pe care patriotismul local o transformase tntr-un oraş sfânt, si i-au mutat în afara zidurilor oraşului, pe malul pârâului lăuza, afluent al râului Moscova. Ruşii îi numeau* niemţi (niemoi *însemnând mut), pentru că nu vorbeau limba rusa.*

La început, negustorilor hanseatici nu le-a mers bine, dar, în secolul XV, ţarul Vasili şi-a stabilit aici corpul de gardă, format din polonezi, lituanieni şi germani. Succesorii lui Vasili au adus, din străinătate muncitori calificaţi şi artişti. Pe atunci, Sloboda era doar un sat cu case din lemn, cu grădini de legume în jur. Curând, aspectul satului s-a schimbat, ca şi calitatea locuitorilor. Sub ţarul Aleksei, Nemetskaia Sloboda

1) Hansa, asociaţie a oraşelor comerciale din Germania de Nord, constituită, începând cu secolul XIII, pentru a pătrunde în lumea slavă si pentru a găsi noi pieţe la Marea Nordului.

nu mai avea german decât numele. Acum, pe primul loc se aflau englezii si scoţienii (Drummond, Hamilton, Dalziel, Crawfuird, Graham, Leslie etc.). Mai târziu, la revocarea edictului de la Nantes, au apărut şi francezii, apoi, olandezii, ca negustori, profesori, medici, farmacişti, fabricanţi şi artişti.

Libertatea religioasă domnea în Sloboda, dar nu şi pentru catolici, cărora le era interzis să aibă un preot. Şcolile erau numeroase, doamnelor li se aduceau romane şi cărţi de poezie din ţările lor de origine si se întreţinea o corespondenţă activă cu străinătatea. Exista si un teatru, cel pe care ţarul Aleksei îl frecventa. Apăruseră case din cărămidă, foarte confortabile, alei plantate cu flori şi arbori, pieţe dotate cu fântâni arteziene. Contrastul cu restul oraşelor ruseşti era frapant şi aceasta l-a impresionat pe Petru.

Copilul Petru, înainte de a fi alungat din Moscova, locuise în Kremlin ca într-o închisoare, văzând mereu doar figurile din anturajul său şi ieşind doar pentru a merge la biserică sau la baie, în Kremlin se sufoca, dar la Preobrajenskoe putea respira în voie. Până să fie numit ţar, în anul 1682, era adus aici în fiecare toamnă, însoţit de doica sa, Neonila Lvov. Natalia îl plimba peste tot, avându-1 mereu alături şi numindu-1 „diamantul meu". Ţarul Aleksei îl adora.

Adesea, era văzut plimbându-se pe aleile grădinii într-o trăsurică incrustată cu aur, trasă de cai mici, mânaţi de patru pitici, mai scunzi decât copilul.

Răsfăţat şi greu de stăpânit, într-o zi, când ţarul Aleksei primise în audienţă un ambasador străin, a împins uşa si a început să râdă, văzând feţele consternate ale boierilor care asistau la întrevedere.

Mulţi dintre boierii bătrâni erau nemulţumiţi de e-ducaţia data copilului, deoarece tradiţia cerea ca băieţii suveranilor să stea închişi în *îerem* până la şapte ani. Chiar şi atunci când călătorea, trebuia să stea închis în-tr-o trăsură cu perdele trase la ferestre, pentru ca nici un străin să nu-l pângărească privindu-l.

Aleksei hotărâse ca fiul lui sa fie crescut altfel. Copilul călărea într-o curte interioară a palatului, trăgea cu arcul şi făcea gimnastica. Natalia, crescută în casa lui Matveev conform moravurilor occidentale, era de acord cu această educaţie şi-i dădea copilului tot felul de jucării venite din Apus. Dar cea mai mare plăcere i-a stâmit-o lui Petru o sabie, primită cadou, când a împlinit trei ani, de la un negustor; a fost atât de încântat că a refuzat s-o predea pentru a fi depusă în sala Tezaurului, după cum era obiceiul să se facă, în general, cu cadourile primite de ţar şi de familia sa.

Văzându-i bucuria manifestată la primirea acestui dar, Aleksei i-a mai oferit şi alte arme, printre care două mici tunuri din lemn, cu care să se amuze împreună cu tovarăşii săi de joacă, Andrei Matveev, îoachim Voro-nin şi Grigori Lukin.

înainte de a muri, Aleksei îi numise un preceptor, în persoana unui scoţian, Menzies sau Menesius, om foarte instruit, care vorbea toate limbile europene şi care fusese numit ambasador al lui Aleksei pe lângă suveranul pontif Clement X, pentru a realiza unirea Bisericii ortodoxe cu Roma în anumite condiţii, pe care papa nu le-a agreat. Cu tot insuccesul misiunii sale, ţarul 1-a menţinut pe Menzies la curte. Ulterior, scoţianul a trebuit să fie despărţit de elevul său, din cauza boierilor care nu vedeau cu ochi buni un profesor străin lângă un viitor tar.

Petru a rămas doar cu un preceptor rus, Nikita Zo-tov, ales de ţarul Fiodor, naşul copilului, care, la început, s-a declarat nedemn să dea lecţii acestui copil minunat, deşi se lauda peste tot că are cea mai bună metodă de a învăţa copiii să scrie şi să citească. Curând, Petru a învăţat să deosebească literele, dar îi era greu să priceapă formarea silabelor şi a cuvintelor. La fel era la scris, unde recopia corect literele, dar nu le putea asocia coerent. Cel mai mult îi plăceau desenele din manuscrisele aflate în biblioteca palatului. La zece ani, când a urcat pe tron, Petru nu ştia încă să scrie şi să citească. Abia de reuşea să se iscălească. Dar acest neajuns nu-i deranja pe cei din jur, la fel de neştiutori, în cea mai mare parte.

Petru a rămas toată viaţa un timid şi se prea poate ca din această cauză să fi fost extrem de violent. Niciodată nu a dat dovadă de un prea mare curaj natural, fiind mult prea nervos şi prea uşor impresionabil. Doar printr-un mare efort de voinţă reuşea să facă faţa pericolului, în acele momente grele, ticul nervos de pe faţa sa îi dădea o expresie înfiorătoare.

Faptul că a locuit, în copilărie, mai mult la Preo-brajenskoe 1-a ajutat să se dezvolte fizic si moral, la Kremlin fiind adus doar în zilele de mare ceremonie, înclinaţia lui pentru lucrurile practice îl făceau să ceară, din depozitul de arme al curţii, ceasuri şi instrumente de horticultura, pe care le demonta, fiind dornic să i se explice modul de folosire.

întâmplător, în 1686, a auzit vorbindu-se, despre un instrument cu care se pot măsura distanţele fără să te deplasezi, *asfrolabul.* Prinţul Dolgoruki i-a adus unul de la Paris, dintr-o călătorie diplomatică, unde fusese primit de regele Ludovic XIV.

Nexistând, printre curteni, vreunul care să ştie să-l folosească, s-a apelat la serviciile unui olandez din Sloboda, numit Francis Tirnmerman, de meserie tâmplar, în vârstă de 25 de ani, Cunoştinţele tânărului 1-au impresionat atât de mult pe Petru şi pe cei din jur încât s-a luat hotărârea să fie găzduit la palat şi, de atunci, a stat alături de Petru, învăţându-l matematica, geografia, cosmografia şi arta fortificaţiilor. Curând, Petru a primit un glob terestru şi o lucrare despre artilerie.

Pasiunea tânărului ţar era acum de a învăţa cât mai multe meserii (mai târziu, se va lăuda că învăţase 14), pe care ajunse să le stăpânească, într-o oarecare măsură. Aceasta i-a fost de folos ca ţar, putând să-şi îndemne supuşii, mai mult sau mai puţin leneşi sau neştiutori, că trebuie să se instruiască, dându-se pe el drept exemplu.

împreună cu Timmerman, a descoperit la Ismailov o barcă pe jumătate putredă, despre care bătrânii satului spuneau că aparţinuse unui unchi al ţarului Petru, numit Nikita Ivanovici Romanov, şi că văzuseră ambarcaţiunea plutind împinsă de vântul care-i umfla pânzele.

Dornic s-o vadă pe apă, a hotărât s-o repare şi pentru aceasta Timmerman 1-a adus pe un marinar olandez, numit Brandt, din Sloboda. Cunoscător, marinarul a a-firmat că ambarcaţiunea era de fabricaţie engleză. Unii boieri bătrâni îşi aminteau că era un cadou al reginei Elizabeth a Angliei făcut lui Ivan cel Groaznic, alţii, că barca fusese construită la Dedinovo, pe vremea ţarului Aleksei. Toţi însă au fost de acord că-i aparţinuse lui Nikita Romanov, un nobil cu gusturi originale, care se îmbrăca după moda franceză, motiv pentru care a fost mustrat de patriarh.

în timp ce boierii discutau problema, dulgherul Brandt a început să repare barca. Petru stătea lângă el,

dându-i la mână cuie, scânduri, scule, nerăbdător să o pună pe apă. Pârâul lăuza era puţin adânc şi mlăştinos, aşa că au dus barca pe lacul Prosenoi, care era însă prea mic. Petru s-a gândit la Pereiaslavl, lacul de lângă mănăstirea Troiţa, si, cu învoirea Nataliei, ţarul, dulgherul şi tâmplarul au plecat spre mănăstire, încântat de noua lui ambarcaţiune, cu care a făcut mai multe plimbări pe lacul Pereiaslavl, Petru i-a cerut lui Brandt sa construiască si alte bărci asemănătoare. Dulgherul, împreună cu tovarăşul lui, Kort, s-au pus pe treabă, instituind, astfel, un adevărat şantier naval, poate primul din istoria Rusiei.

Se vorbea că pe vremea lui Aleksei se mai construise un iaht, pe malul râului Oka, de către meseriaşi străini, olandezi, aduşi special. Prin ambiţia lui Petru şi entuziasmul lui faţă de navigaţie s-au pus, astfel, bazele unei marine ruseşti, dar fără mare, deocamdată.

Prietenii micului ţar: *zvăpăiaţii*

Lecţiile micului ţar nu durau prea mult, el aşteptând cu nerăbdare să iasă la joacă în aer liber. Primii lui prieteni au fost servitorii care îngrijeau de caii şi de şoimii lui Aleksei, băieţi pe care i-a chemat curând să vină să se joace cu el de-a soldaţii. Cel dintâi a fost rândaşul Serghei Boşvotov, apoi au urmat loachim Voronin şi Grigori Lukin, cărora îi s-au adăugat, cu timpul, alţii, aflaţi în slujba la grajduri şi la curte. Curând, s-a format o trupă întreagă pe care ţarul Aleksei a botezat-o *zvăpăiaţii.* Pentru ei, Petru a obţinut uniforme, arme şi flamuri, dorind ca mica lui armată să fie asemenea cu

regimentele adevărate. Lor li s-au alăturat tineri nobili, Buturlin, Boris Goliţân şi câţiva ofiţeri germani, care i-au organizat după modelul obişnuit. Toţi membrii trupei erau prieteni, fără deosebire de rang, spunându-şi pe nume si tutuindu-se. Se ocupau de repararea armelor şi a atelajelor, în atelierele si forjele pe care Petru reuşise sa le obţină pentru *zvăpăiaţi.*

Singurele clipe neplăcute ale lui Petru erau cele în care era chemat să semneze un act oficial, să înveţe sa scrie şi să citească, să meargă la Moscova pentru a se plictisi la vreo şedinţă, îl plângea pe bietul ţar Ivan, care stătea tot timpul închis în Kremlin. Pentru el, singurele treburi serioase erau pregătirea micii sale trupe, îmbogăţirea echipamentului cu muschete, tunuri adevărate şi tobe.

Boierii de Ia curte începuseră să se îngrijoreze de manifestările războinice ale micului ţar; numai Sofia nu îşi dădea seama de primejdia care o ameninţa, pe cale să apară. Din contră, era mulţumită ca Petru nu-şi manifesta veleităţi de stăpân, lăsând-o pe ea să conducă. Pentru aceasta, răspundea cu bunăvoinţă tuturor cererilor lui Petru, înzestrându-i mica trupă cu orice îi solicita.

în aceeaşi perioadă, accesele lui de spasm cerebral deveniseră foarte frecvente. Convulsiile se manifestau printr-o puternica răsucire a gâtului spre stânga şi prin-tr-o contracţie violentă a muşchilor feţei. Medicamentul pe care i-1 administra medicul său, Zacharie der Hults, pentru a-1 calma, era preparat din stomacul şi aripile unei coţofene. Crizele durau câteva ore, de obicei, mai rar prelungindu-se toată noaptea. Teama de întuneric îl împingea, în fiecare noapte, de când nu mai dormea cu mama lui, să ceară ca în dormitorul lui să rămână un

servitor oarecare, pe care-1 ţinea de umăr în timpul somnului.

începând cu anul 1687, pe malul pârâului lăuza tinerii *zvăpăiaţi* şi-au construit o fortăreaţă a lor, din care sau spre care trăgeau cu tunul. In luptele destul de violente pe care le organizau, accidentele erau frecvente, însuşi Petru riscându-si viata de mai multe ori.

Căsătoria lui Petru

Ţarina Natalia era informată despre preocupările periculoase ale lui Petru, dar era prea târziu să-1 mai oprească. S-a gândit însă că băiatul împlinise 17 ani, era major şi ar fi fost bine să-1 căsătorească, deoarece astfel, spera ea, se va cuminţi. Si i-a căutat o soţie! Evdokia Lapuhina, în vârstă de douăzeci de ani, fiica unui boier de vaza, fată frumoasă, pioasă şi cultă, i s-a părut cea mai potrivită.

Lui Petru îi era indiferentă. Fratele său Ivan fusese căsătorit, trei ani mai înainte, cu Praskovia Soltâkova, fiica unui boier din anturajul Sofiei. Petru cunoştea de mult gustul întâlnirilor amoroase, în braţele servitoarelor de la hanuri şi ale ţărancilor.

La 27 ianuarie 1689, Petru a condus-o la altar pe Evdokia, a suportat „luna de miere", care a durat 60 de zile, dar, apoi, si-a luat zborul spre preocupările lui de altădată. Hainele noi de ginere nu-i plăceau. Se simţea mai bine în veşmintele vechi şi pătate!

Treptat, Petru, în timp ce-şi forma trupa cu care se juca de-a războiul, a început să se gândească la transformarea ei în adevărate regimente, cu soldaţi bine instruiţi de cunoscători pe care nu-i putea găsi decât în Sloboda.

De mai mult timp, se simţea atras de oamenii deosebiţi care locuiau aici, oameni pricepuţi, ordonaţi, căliţi la şcoala vieţii. De aici şi-a recrutat ofiţerii necesari instruirii trupelor sale, în mânuirea armelor, în tragerile cu tunul, în organizarea armatei în luptă.

Un adevărat birou de recrutare a fost instalat la Preobrajenskoe, spre care s-au îndreptat nu numai oamenii de rând, ci şi nobilii care avuseseră de suferit de pe urma măsurilor social-politice luate de regenta Sofia. Preobrajenskoe devenise un centru de adunare a nemulţumiţilor de toate felurile.

Capitolul 3

Sofia **regentă**

In timp ce, la Preobrajenskoe, Petru încă se mai distra, Sofia luase în mâinile sale conducerea ţării si o strunea bine. Avându-l alături pe iubitul ei Vasili Go-liţân, om plin de idei, Sofia se grăbea să le pună în aplicare.

Noua conducere, de la bun început, a hotărât măsurarea terenurilor — hotărâre esenţială, deoarece până atunci, dreptul de proprietate fusese întotdeauna neprecizat, stare de lucruri care convenise boierilor, pentru că dezordinea le permitea să fure statul. Acum, această dispoziţie a regentei i-a supărat pe boieri, care îşi arătau făţiş nemulţumirea.

Tot de maximă urgenţă era rezolvarea problemei *rascolnicilor,* acei credincioşi de rit vechi care solicitau

revenirea la vechile practici ortodoxe, modificate de patriarhul Nicon. Conduşi de Nikita, un răspopit, ei s-au revoltat, batjocorindu-i pe preoţii ortodocşi. Sofia i~a folosit împotriva lor pe streliţi şi 1-a decapitat pe Nikita, arestând şi exilând rnai mulţi sectanţi.

în rândurile streliţilor apăruseră două tabere, dintre care una, condusă de Ivan Hovanski, fostul aliat al regentei, a dat semnalul răscoalei împotriva Sofiei. Dar aceasta, informată la timp, a plecat din Moscova. Cu viclenie, a reuşit să-î prindă pe Hovanski şi pe fiul acestuia, decapitându-i. Streliţii au fost înfrânţi şi o parte din regimentele lor a fost trimisă la graniţe.

Sigură pe puterea ei, sprijinindu-se pe Vasili Goli-ţân şi pe Fiodor Saklovitâi, care comanda acum regimentele de streliţi ramase în Moscova, a proclamat libertatea cultelor şi egalitatea tuturor locuitorilor, autohtoni sau străini, cu scopul de a-i atrage de partea ei pe cei plecaţi din Franţa în urma revocării edictului de la Nantes, dar a impus ruşilor o religie unică, ortodoxia.

Cu gândul la necesitatea politico-economică de a avea ieşire la o mare navigabilă în orice anotimp, o tenta Marea Baltică, dar acolo Suedia stăpânea coastele şi armata rivală era puternică. Privirile i s-au îndreptat spre Marea Neagră, la gurile de vărsare ale celor doua mari fluvii ruseşti, Donul şi Niprul. Cucerirea Azovului şi apoi a Crimeei aflate în stăpânirea turcilor şi a tătarilor i se părea calea cea mai uşoara. Ocazia i s-a oferit curând.

Regele Poloniei, Ian Sobieski HI, le-a propus ruşilor o alianţă împotriva turcilor. El venea după o victorie împotriva turcilor şi tătarilor la porţile Vienei. Prin tratatul de la Moscova, din 1686, Polonia ceda Rusiei oraşele Kiev şi Smolensk, ca răsplată pentru o intervenţie

imediată contra turcilor. In Rusia s-a ordonat concentrarea de trupe, iar Vasili Goliţân a fost numit comandant, deşi n-avea experienţă în probleme de război. El a refuzat, la început, comanda, dar, din perfidie, boierii care-l duşmăneau pentru reforma funciară reuşiseră să-l convingă că numai el ar fi fost în stare să obţină victoria. Ca ajutor, Sofia i l-a dat pe generalul scoţian Pa-trick Gordon.

Drumul a fost greu şi plin de primejdii. Aprinsă de tătari, stepa ardea, râurile secaseră, duşmanii nevăzuţi atacau şi luau prizonieri pentru a-i vinde ca sclavi.

Armata avansa încet, însetată si flămândă; s-a oprit la Bogoroditkoi, de unde a început retragerea, în căutarea unui vinovat, hatmanul cazacilor, Samoilovici, a fost acuzat că a pus focul în stepă, a fost judecat şi exilat în Siberia, iar fiul său a fost decapitat, în locul lui, hatman a fost numit Mazepa, care fusese alungat ca ortodox de la curtea din Varşovia şi-şi părăsise moşiile sale din Volnia, fiind urmărit de un soţ gelos.

Armata rusă a pierdut în această campanie 40.000 de oameni fără să susţină nici o luptă. Si, totuşi, comandantul Vasili Goliţân a fost primit la Moscova ca învingător de ţarevna Sofia, care i-a răsplătit cu bani pe soldaţi. A fost un nou motiv pentru boieri să murmure şi să-şi arate ataşamentul pentru Petru. Mulţi tineri nobili au cerut să fie înrolaţi în trupele lui. Porecla de *zvăpăiat* devenise un titlu de onoare, între timp, din aceste trupe se formaseră două regimente, care se numeau *Preobrajeîiski* şi *Semionovski.*

în 1688, în urma unor incursiuni ale tătarilor din Crimeea în Ucraina, până la Kiev, s-a hotărât o a doua campanie contra lor, armata avându-l comandant tot pe Vasili Goliţân. Trupele ruseşti au ajuns în luna mai

1689 la porţile Perekopului, unde comandantul a căzut într-o capcană întinsă de Marele Han. Acesta i-a propus un armistiţiu pe care Goliţân 1-a acceptat, dar tătarii au tergiversat luarea unei hotărâri, timp în care armata rusă a început să sufere de foame şi a trebuit să se retragă în dezordine, fără cai, fără tunuri, aproape fără arme.

La Moscova, după ce pierduse pe drum douăzeci de mii de oameni morţi şi cincisprezece mii de prizonieri, Goliţân a fost întâmpinat de populaţie cu huiduieli. Toţi moscoviţii erau siguri că în bagajele sale avea ascunse butoiaşe cu aur date de Marele Han ca preţ al trădării.

Dar Sofia 1-a primit cu noi daruri şi onoruri, căutând să-i ascundă că, între timp, găsise un nou amant în persoana unui tânăr ambiţios, conducător al streliţilor, Fiodor Saklovitâi.

Pe plan diplomatic, Vasili Goliţân a suferit încă o înfrângere, semnând tratatul de la Nercinsk, prin care ceda Chinei cele două maluri ale Amurului, fluviu siberian care era al Rusiei de treizeci de ani.

Petru îşi ia revanşa. Complotul

Sofia îşi dădea seama ca boierii o părăseau şi în jurul ei se făcea gol, dar, ambiţioasă, continua să lupte. A cerut sa fie proclamată *samodierjiţa* (autocrata), dobândind astfel acelaşi rang cu fraţii săi, Ivan şi Petru. Titlul figura pe toate documentele oficiale şi, la ceremoniile publice, ţarevna se aşeza alături de fraţii săi sau, mai bine zis, de Ivan, pentru că Petru nu mai

apărea deloc. Era hotărâtă să ucidă, pe unul sau pe a-mândoi ţarii, pentru a rămâne singură pe tron.

Vasili Goliţân, cu care se sfătuia, a reuşit s-o o-preasc㠚i Sofia a început să şovăie, părându-i rău că nu acţionase când Petru era încă un copil.

în acest timp, vărul şi rivalul lui Vasili, Boris Goliţân punea la cale o lovitură de stat, foarte bine organizată. In afară de Natalia, nimeni nu mai ştia ceva despre aceasta, nici măcar Petru, care nu manifesta nici o dorinţă de a domni singur, în schimb, Boris îi vorbea adesea despre visul Sofiei de a-l vedea mort, amintindu-i de revolta streliţilor, urzită şi stârnită tot de regentă, îi a-răta, de asemenea, un portret recent al Sofiei, având pe cap o coroană şi ţinând în mână sceptrul şi globul, şi-i citi şi ce scria dedesubt. Erau osanale în versuri, compuse de călugărul Medvedev. Această imagine, îi mai spuse Boris, circula deja în toată Europa şi apăruse şi la Moscova. Toate acestea l-au înfuriat pe Petru şi a fost nevoie să fie calmat, pentru a nu precipita lucrurile.

La 18 iulie 1689, Petru nu s-a mai putut stăpâni şi mânia lui a izbucnit în public, în timpul unei procesiuni care a urmat după slujba ţinută la catedrala Adormirea Maicii Domnului din Kremlin, în amintirea cuceririi Ka-zanului.

Alaiul trebuia, după datină, să fie format numai din bărbaţi. Sofia a vrut să participe şi ea. Petru i s-a adresat cu brutalitate: „Locul tău nu este aici. Pleacă! S-a terminat regenţa!"

Sofia nu l-a ascultat şi a intrat în alai cu o icoană în mâini, ca un suveran.

Petru, mânios din cale-afară, a părăsit biserica şi, împreună cu ai lui, familie şi oameni credincioşi, a plecat la Preobrajenskoe.

Sofia a răspuns la aceasta ieşire a lui Petru, printr-un anunţ public, prin care se distribuiau recompense generalilor şi soldaţilor consideraţi victorioşi în lupta contra tătarilor.

Petru a refuzat să-1 primească pe Vasili Goliţân şi a declarat că se opune oricărei recompense. Boris Goliţân 1-a determinat să revină asupra acestei hotărâri pripite. A doua zi, regenta hotărâse plecarea la mănăstirea Devi-cie şi i-a ordonat lui Saklovitâi să-i trimită, în zori, o escortă de 100 de oameni. Era la masă când a primit o anonimă, prin care era înştiinţată că *zvăpăiaţii* se pregăteau să atace palatul, pentru a-i ucide pe Ivan şi pe sora sa. Boris Goliţân nu era străin de această scrisoare.

Solia 1-a chemat pe Saklovitâi şi i-a poruncit să trimită la Preobrajenskoe o trupă de cavalerie pentru a-i ataca şi zdrobi pe oamenii din cele două regimente ale lui Petru.

Doi streliţi, Elizariev şi Melnov, oamenii lui Boris, au venit în graba în Preobrajenskoe pentru a-1 anunţa pe ţar că Sofia era hotărâtă să-1 ucidă şi că asasinii sunt pe drum. Petru s-a speriat, a ieşit în fugă, numai în cămaşă, cu picioarele goale, s-a dus spre grajduri şi s-a urcat pe cal.

„Să mergem la Troiţa!" 1-a îndemnat Boris pe fugar, care, speriat, nu ştia încotro sa se îndrepte. I s-au adus hainele, într-o pădurice, s-a îmbrăcat şi, însoţit de o escortă, a parcurs 60 de verste, toată noaptea, şi a a-juns la mănăstire zdrobit de oboseală, la ivirea zorilor. A fost primit de arhimandritul Vikentie, care i-a oferit patul lui. Plângând, Petru 1-a rugat de zeci de ori să-1 protejeze, si Vikentie, care-1 ajutase şi altădată cu bani, 1-a asigurat ca, între zidurile întărite ale mănăstirii, nimeni nu-i putea face nici un rău.

In cursul după-amiezii au sosit Natalia şi soţia însărcinată a lui Petru, precum şi ofiţeri din regimentele sale. Curând, soldaţii din regimentul de streliţi al lui Suharov au umplut curţile mănăstirii, susţinându-1 pe Petru.

Sofia, care se trezise foarte devreme a doua zi, a ţinut sa le vorbească streliţilor din escortă adunaţi în faţa bisericii din Devicie: „Dacă n-as fi luat măsuri de precauţie, grăjdarii din Preobrajenskoe ne-ar fi ucis pe toţi în noaptea asta!" si a reintrat în palat, după ce a dat fiecăruia câte o rubla. Atunci, a sosit un boier, trimis de Petru, s-o întrebe de ce a adunat trupe în timpul nopţii. I s-a răspuns că era doar o escortă, care urma s-o însoţească până la mănăstire.

Ţarevna, căutând o cale de împăcare, 1-a trimis pe prinţul Troekurov la Petru, pentru a-1 pofti să vină la Moscova. Petru reuşi să se stăpânească şi i-a ripostat solului că un bărbat de vârsta lui (avea 17 ani) nu admite să fie condus de o femeie şi a poruncit ca regenta să intre într-o mănăstire, ameninţând-o că, dacă nu ascultă, va avea de suferit.

în Moscova începuse, în acele zile, o nouă revoltă a *rascolnicilor* contra regentei, fiindcă îşi dăduseră seama ca poziţia Sofiei este mult slăbită. Cereau ca regenta să intre într-o mănăstire. La 16 august, Boris Goliţân a transmis un ordin semnat de Petru către regimentele de streliţi, poruncindu-le ca fiecare să trimită câte zece oameni la mănăstire. Ordinul a fost capturat, însă, de oamenii regentei.

Sofia, păstrându-şi cumpătul, le-a cerut mătuşilor sale, Tatiana şi Ana, sa-1 convingă pe Petru să se împace cu ea. Cele două surori bătrâne ale lui Aleksei au plecat, dar nu s-au mai întors. Sofia i-a cerut acelaşi lucru patriarhului loachim, care a acceptat misiunea, dar, sosind la

mănăstire, i-a dat dreptate lui Petru şi a ţinut un discurs în faţa trupelor, îndemnându-le să rămână credincioase ţarului şi sa pornească spre Moscova.

Se pare că Vasili Goliţân a vrut sa treacă în Polonia, pentru a aduce de acolo o armată de polonezi, cazaci şi tătari, dar Sofia, temându-se să rămână singură, nu l-a lăsat să plece.

Intr-un mesaj trimis printr-un sol, Petru i-a cerut regentei să i-l predea pe Saklovitâi şi pe călugărul Med-vedev. Ţarevna l-a ucis pe sol, dovedind, prin aceasta, că începuse să-şi piardă capul.

Boris Goliţân a ordonat atunci tuturor regimentelor să se prezinte la mănăstire. Nesocotirea ordinului aducea pedeapsa cu moartea.

Părăsită de toţi, Sofia l-a chemat pe Vasili Goliţân, care fugise din Moscova la una din moşiile lui şi, împreună, s-au îndreptat spre mănăstirea Troiţa, în apropierea mănăstirii, a fost oprită şi obligată să se întoarcă din drum.

Revenită în Moscova, Sofia li s-a adresat streliţilor ramaşi credincioşi şi, după ce le-a dat de băut, i-a convins să rămână alături de ea.

Ofiţerii străini, în frunte cu generalul Patrick Gor-don, stăteau încă la îndoială, dar, până la urmă, atitudinea nehotărâtă a lui Vasili Goliţân i-a convins că trebuie să treacă de partea ţarului Petru. La 4 septembrie, toţi ofiţerii străini se aflau în tabăra lui Petru de la Troiţa.

La 6 septembrie, streliţii care-i juraseră credinţa Sofiei au năvălit în Kremlin, cerând să le fie predat Saklovitâi pentru a-l duce tânărului ţar, ca o dovadă a supunerii lor. înfrântă, Sofia a cedat. Saklovitâi, dus la Troiţa, a fost supus la cazne de Petru pentru a mărturisi toate crimele tăcute în numele Sofiei. Imediat, Petru i-a

scris fratelui său, ţarul Ivan, asigurându-l că toate drepturile lui vor fi respectate, arătându-i şi crimele săvârşite de sora lor. La urmă, i-a cerut să o întrebe pe Sofia în ce mănăstire ar dori să se retragă.

In acelaşi timp, Petru a publicat un ucaz, prin care ordona să se şteargă numele Sofiei din acte si cerea să fie arsă gravura în care ţarevna era reprezentată purtând coroana pe cap.

Tot pe 6 septembrie au venit la Troiţa şi ultimii conducători din vechiul regim, printre care era şi Vasili Goliţân, dar n-au fost primiţi în mănăstire, rămânând să aştepte hotărârea lui Petru într-un sat apropiat.

La intervenţia lui Boris Goliţân, Petru şi-a înfrânat mânia pedepsindu-i doar cu exilul.

Vasili Goliţân a fost trimis la Kargopol, la Oceanul îngheţat, având dreptul la o rublă pe zi pentru întreaga lui familie formată din cinci persoane. Pe mulţi Petru i-a iertat, numai pe Şaklovitâi şi pe călugărul Medvedev i-a condamnat la moarte.

Sofia a fost închisă în mănăstirea Novodevicie, de lângă Moscova, şi a luat numele de „maica Suzana". Petru a dispus sa fie supravegheată îndeaproape.

La 6 octombrie, Petru a plecat călare la Moscova, unde a fost primit de ţarul Ivan, cu care s-a îmbrăţişat.

Capitolul 4

Un ţar tânăr, căruia nu-i place să conducă

Petru îşi face noi prieteni

Tânărul ţar se pare că nu era nici copt şi nici dornic să conducă. Nu venise încă momentul sa-şi demonstreze valoarea. Deşi în lupta dusă contra regentei Sofia dovedise multă seriozitate, ulterior s-a lăsat din nou a-tras de grupul lui de *zvăpăiaţi,* de armata lui de parada şi de distracţii. Nu va trece mult, însă, si în viaţa lui vor apărea noi personalităţi care, alături de el, vor reuşi sa înfăptuiască istoria unei mari domnii; ei i-au arătat drumul ce trebuie parcurs de un ţar dotat, capabil să realizeze lucruri măreţe.

Deocamdată, însă, conducerea treburilor ţării a fost lăsată pe mâna lui Boris Goliţân, un om puternic, făcut din alt aluat decât vărul său, Vasili, fostul amant al regentei. Alături de Boris se aflau însă cei din familia Na-râșkin, ce mai rămăsese din ea, Tihon Streşnev şi cei din familiile Romodanovski, Dolgoruki, Seremetiev şi Urusov, care conduceau ţara după cum îi tăia capul.

Din grupul de noi prieteni ai lui Petru făcea parte acum şi Patrick Gordon. Născut în 1653, dintr-o familie din mica nobilime scoţiană, regalist şi catolic, Gordon se afla de 30 de ani în Rusia, având, la început, grade inferioare în armata. Mai înainte de a veni în Rusia,

fusese în slujba împăratului Austriei, apoi în slujba Suediei şi a Poloniei. Aleksei, ca şi Sofia, G folosise pentru câteva misiuni diplomatice şi comerciale în Anglia; apoi, luase parte la campaniile lipsite de glorie din Crimeea si obţinuse gradul de general. Era şeful recunoscut al coloniei scoţiene şi regaliste din Sloboda şi, datorită patimei sale pentru băutură, era simpatizat şi de moscoviţi, mai ales că vorbea bine limba rusă. Cum ţarul Petru avea predilecţie pentru oameni cu temperament robust ca al lui, Gordon devenise nelipsit din anturajul suveranului. Patriarhul loachim nu-1 vedea însă cu ochi buni pe păgânul Gordon şi chiar i-a interzis accesul în palat. Petru nu putea trece peste ordinele şefului Bisericii, dar a continuat, totuşi, să-1 vadă pe Gordon, până la moartea lui loachim (1690).

Un alt nou prieten al lui Petru a fost Francis Le-fort, care venise la Moscova, în 1675, împreună cu 15 ofiţeri străini în căutarea norocului. Era elveţian din Geneva, de religie luterană; tatăl său fusese farmacist. Le-fort plecase din Elveţia în Olanda, unde a fost o vreme secretarul lui Cazimir de Curlanda, dar, doi ani mai târziu, se afla la Arhanghelsk, în Rusia, adus de un colonel german ce recruta ofiţeri pentru armata lui Aleksei. Nu i-a plăcut şi ar fi vrut să plece înapoi, dar, pe atunci, Rusia se părăsea greu, străinii fiind bănuiţi de spionaj. Intrat în armata moscovită, s-a stabilit în Sloboda, unde s-a căsătorit cu Elizabeth Souhay, înrudită cu Gordon. Protecţia generalului scoţian 1-a ajutat şi a urcat repede în grad, devenind colonel, deşi nu iubea militâria şi nici nu avea aptitudini.

Lefort locuia într-o casă mare şi elegantă, pe malul pârâului lăuza, care a devenit locul de întâlnire favorit al locuitorilor din târg. Aici veneau să fumeze şi să bea,

deşi o lege a ţarului Aleksei, la îndemnul patriarhului, interzisese fumatul. Mesele pe care le dădea aici Lefort erau renumite, ele ţinând, uneori, trei zile şi trei nopţi. Gazda era un bărbat înalt aproape cât Petru, dar mai bine legat, călăreţ şi trăgător de elită, vânător neobosit. Cu un chip plăcut şi maniere elegante, cu o pregătire destul de rudimentară, dar vorbind mai multe limbi: italiana, olandeza, engleza, germana şi rusa, era foarte simpatizat. Leibnitz, pe care îl cunoscuse în Germania, a spus că Lefort bea ca un erou, dar era plin de spirit. Casa lui Lefort era şi un loc unde se adunau doamnele libertine din Sloboda, scoţiene, germane şi olandeze, cu obiceiuri total diferite de ale rusoaicelor din *terem* şi cu moravuri mai puţin severe.

Bătrânul dulgher Brandt şi incomparabilul Timmer-man continuau să fie alături de Petru, ca şi fostul preceptor al ţarului, Zotov, care dobândise în acest grup de petrecăreţi rolul de bufon.

în această companie, la care se adăugau mereu alţii, ţarul Petru se distra. Era o sărbătoare continuă, un şir de orgii care a durat şase ani. Petru era invitat peste tot în Sloboda. Negustorii englezi sau olandezi îl chemau la petrecere când îşi căsătoreau fiii sau fiicele, când îşi botezau copiii. Dar, în tot acest răstimp, Petru învăţa, deoarece el nu putea vedea facându-se ceva, fără să-şi încerce şi el puterile. A învăţat să servească la masă, dar şi scrima şi bătutul tobei. A studiat limba olandeză, dar a continuat să lucreze ca dulgher, cerând să fie numit *Petru Dulgherul.*

în această perioadă, Evdokia i-a născut doi băieţi: pe Aleksei, la 19 februarie 1690, si pe Aleksandru, în 1691. Acesta din urmă a murit când încă era în leagăn. Un al treilea fiu, născut în 1693, a murit, de asemenea, foarte curând.

Portretul lui Petru cel Mare în 1723,
executat de Grigori Musikiynski

Luptele în cetatea de joacă au continuat, expunân-du-i la mari pericole pe participanţi. In 1691, în cursul unei bătălii simulate, a fost ucis prinţul Ivan Dolgoruki, iar lui Petru i-a ars faţa explozia unei grenade.

Petrecerile din casa lui Lefort continuau cu un număr sporit de invitaţi care abia de încăpeau în sălile destinate oaspeţilor. Petru s-a gândit sa înalţe o altă clădire, din lemn, care să poată găzdui 1500 de persoane. Sala, bogat decorată în interior, a fost inaugurată prin-tr-un banchet uriaş, care a ţinut şaptezeci şi două de ore. Petru a bătut toba în cinstea frumoaselor doamne, pentru care simţea o atracţie deosebită.

întreţinea o relaţie cu fiica unui industriaş german, pe care o întâlnea într-o căsuţă de lângă pârâu şi cu care petrecea clipe plăcute, uitând să lase, la plecare, o-bişnuitul cadou. Dar, curând, dragostea lui s-a îndreptat spre frumoasa Ana Mons, amanta lui Lefort. Tatăl ei, Johann Mons, emigrant din Westfalia, ţinea un han în Sloboda şi cele două fiice ale sale serveau la masă. Lefort, înţelegător, a lasat-o pe Ana numai lui Petru, dar nici cu ea ţarul nu se arătă prea darnic la început. Mai târziu, însă, odată cu pasiunea lui, a crescut şi valoarea darurilor oferite Anei: bijuterii, o moşie etc. La ea se întorcea mereu, deşi îşi pierdea multe nopţi în braţele altor femei (pe care, totuşi, le dispreţuia).

Blânda Evdokia ştia despre aventurile lui Petru care o îndurerau. Natalia intervenea, adesea, ca să-i împace, cerându-i Evdokiei să aibă răbdare, explicându-i că Petru avea un temperament tumultuos, care-l împingea în braţele altor femei, dar, cu toate acestea, el nu putea să le iubească. Natalia ştia însă că Petru o suportă greu pe Evdokia, considerând-o mai mult un duşman decât o soţie.

Prima călătorie la Arhanghelsk

Ultima călătorie a lui Petru la lacul Pereiaslavl a fost făcută în 1693. Lacul i se părea acum prea mic. Locuia într-o căsuţă modestă, de unde se ducea pe şantierul naval, care se afla aproape, ca să lucreze alături de muncitori sau să se joace de-a războiul.

Dar flota de apă dulce, de pe lac, de care se ocupase cu atâta dragoste si efort, i se arăta de-acum în adevărata ei lumină, dându-şi seama că nu-i va servi la nimic. A vrut totuşi s-o păstreze, s-o conserve, dar timpul a lucrat nemilos şi, curând, flota a dispărut total, ca şi căsuţa în care locuise.

In 1693, a rugat-o pe mama sa să-i permită sa se ducă la Arhanghelsk, singurul port al Rusiei la acea vreme. Natalia s-a lăsat convinsă, dar l-a pus să jure că nu va naviga pe mare. La 4 iunie, ţarul şi suita lui, în care se găseau Lefort, Romodanovski şi Buturlin, au ajuns la Arhanghelsk, unde au fost găzduiţi de negustorii olandezi din oraş, domnii Houtman, de Jong şi Van der Hulst. Hanurile erau mizerabile, dar nu existau alte case unde puteau fi primiţi în mod convenabil, în plus, faptul că nu trebuia să plătească îi convenea lui Petru.

Ajuns pe chei, a privit tăcut apele verzui care se zbuciumau. Era, totuşi, decepţionat şi s-a hotărât să respecte jurământul făcut mamei sale.

îmbrăcat într-un costum de căpitan olandez, a cutreierat, cu pipa în gură, cabaretele din port, a băut cu marinarii şi căpitanii, discutând cu ei despre construcţia navelor.

Când, în port, a apărut un vas englez, s-a entuziasmat şi i-a cerut căpitanului să i-l vândă. Acesta l-a refuzat, deoarece nu era proprietarul vasului, dar de la el Petru a aflat că în Olanda se construiesc unele şi mai mari. Acolo putea să comande chiar şi vase de război.

Moartea ţarinei Natalia

i

Această călătorie la Arhanghelsk i-a deschis lui Petru gustul pentru vizitarea altor regiuni din Rusia. Tocmai se pregătea să plece într-o nouă călătorie, când medicii l-au rugat să nu se îndepărteze de Moscova, pentru ca Natalia era foarte bolnavă. Ţarina a murit în ianuarie 1694 şi Petru, care o iubise mult, a resimţit foarte dureros această pierdere şi a plâns în hohote.

Moartea Nataliei nu l-a împiedicat, însă, ca peste două zile să chefuiască la *casa Lefort,* alături de mult iubita lui Ana Mons, pe care ar fi dorit s-o facă ţarină. Sora lui, Naîalia, care o ura pe Evdokia, îl îndemna s-o repudieze pe actuala soţie, rămasă fără nici un sprijin după moartea soacrei sale, ţarina Natalia.

O nouă călătorie la Arhanghelsk

Ţarul Petru, când se întorsese de la Arhanghelsk la Moscova, în octombrie 1693, nu uitase să comande un vas de război, în Olanda. La 18 mai 1694, Petru, a-nunţat că vasul cerut, cu patruzeci şi patru de tunuri, navighează spre Rusia, a pornit din nou la drum spre Arhanghelsk, avându-i alături pe Lefort, Romodanovski,

Buturlin şi Cordon. De asemenea, aflase că în Arhan-ghelsk se încheiase construcţia a două vase, sub supravegherea dulgherului Arrien Meetje.

Drumul până acolo 1-a parcurs în ambarcaţiunile construite pe lacul Pereiaslavl, urmând cursurile râurilor spre nord.

însoţitorii lui au căpătat de la Petru grade importante în marină: Romodanovski a fost făcut amiral, Buturlin viceamiral şi Cordon contraamiral. Ţarul a rămas simplu căpitan, aşa cum în armata de uscat figura ca simplu tunar, iar în construcţia de nave ca dulgher. Nici unul din cei numiţi de el în posturi atât de înalte în marină nu mai navigase vreodată, cu excepţia lui Gor-don, care traversase Marea Nordului, şi nici nu se urcaseră măcar pe puntea vreunui vas adevărat.

Ajunşi la Arhanghelsk, au aşteptat sosirea vasului din Olanda, care, din păcate, întârzia, sporindu-le nerăbdarea şi teama că a fost scufundat sau capturat de piraţii francezi care bântuiau pe-atunci mările.

Neliniştit, Petru a hotărât să se îmbarce pe unul din vasele construite pentru el la Arhanghelsk, dorind să iasă în calea navei de război.

în plină mare, s-a stârnit furtuna şi Petru, tot mai agitat, plângea, urla, îşi făcea cruci şi se ruga înfricoşat. Căpitanul nu 1-a menajat şi 1-a obligat, cu asprime, să stea la locul lui. Cu mare greutate, pilotul a reuşit să aducă vasul în port, printre valurile dezlănţuite. Căpitanul şi-a cerut iertare pentru duritatea cuvintelor lui, dar ţarul, aflat acum în siguranţă, 1-a felicitat.

în sfârşit, după câteva săptămâni bune de aşteptare, la 20 iunie, a apărut în port şi primul mare vas din noua flotă rusească, având încă pavilionul olandez, roşu, alb si albastru. Pilotul vasului se numea Jean Flamm.

Petru a hotărât ca pavilionul rusesc să aibă aceleaşi culori, dar albul să fie sus, albastrul la mijloc şi roşul jos.

Pe noul vas se aflau, în afară de cele patruzeci şi patru de tunuri, mobile frumoase şi strălucitoare, covoare, perdele de mătase şi multe vinuri franţuzeşti şi germane.

Comandant a fost numit Lefort, iar, mus, însuşi Petru. Ţarul a început imediat să înveţe cum se manevrează corabia de la olandezul Claes Willermoz Musch, care 1-a pus la treabă ca pe oricare altul, neţinând cont de rangul ilustru al musului său.

La 31 iulie 1694, Petru şi proaspeţii săi amirali au însoţit, îmbarcaţi pe cele trei corăbii ruseşti, pe Marea Alba, cele patru nave olandeze care plecau.

în luna septembrie, ţarul s-a înapoiat la Moscova pentru a participa la „marile manevre" ale regimentelor de streliţi din capitală, împreuna cu cele doua regimente ale sale, *Preobrajenski* şi *Semionovski,* şi cu o brigadă a lui Lefort, în vederea cuceririi cetăţii de joacă de pe malul lacului Pereiaslavl. Operaţiunile au fost conduse de generalul Cordon.

Capitolul 5 **Tânărul ţar începe să se impună**

Nori negri se adună deasupra Rusiei

De la căderea în dizgraţie a regentei Sofia, noua conducere nu înregistrase decât eşecuri. Dinspre sud, tătarii invadaseră pământurile Rusiei; Mazepa, hatmanul cazacilor, anunţa că este ameninţat în Ucraina; în Ţara Sfântă, catolicii erau în ofensivă şi luaseră din stăpânirea ortodocşilor Sfântul Mormânt şi biserica din Bethîe-hem, manifestând mult dispreţ pentru ruşi, sprijiniţi fiind de sultanul Turciei, care nici nu-i anunţase pe cei doi ţari din Moscova că se urcase pe tron; la Viena, miniştrii împăratului împreună cu trimişii regelui Poloniei şi ai sultanului se întâlniseră pentru tratative, fără a informa Rusia, care risca să rămână singură în faţa turcilor şi tătarilor; patriarhul Dosoftei al Constantinopolului cerea sprijinul tuturor creştinilor contra păgânilor fără să-i cheme şi pe ruşi.

In tot acest timp, Petru a continuat sa se dezintereseze de problemele de stat. El era orice, soldat, dulgher, fierar, mus, tunar, dar nu găsea timpul necesar să exercite şi meseria de ţar. Cei care conduceau efectiv erau membrii familiei Narâskin, Tihon Stresnev si unii membri ai familiilor Romodanovski, Dolgoruki, Seremetiev si Urusov.

Foarte rar, Petru se amesteca în probleme de stat. Când a murit patriarhul loachim, în 1690, nu a ţinut seama de recomandările testamentare ale acestuia de a-i alunga pe străinii eretici, catolici, calvinişti şi luterani, care introduceau în Rusia obiceiurile si credinţa lor greşite. II preocupa totuşi alegerea succesorului lui loachim în scaunul patriarhal, de teamă ca nu cumva noul ales să-i interzică sa rnai frecventeze Sloboda. L-a susţinut pe mitropolitul Marcel al Pskovului, despre care se spunea că este mai luminat, împotriva mitropolitului Adrian al Kazanului, pe care-1 propuseseră ţarevna Natalia şi marea adunare a clerului. A refuzat consecvent sa accepte întâietatea puterii spirituale asupra celei pământeşti. Totuşi, după lungi dezbateri, conciliul 1-a ales pe Adrian, considerând că Marcel era un savant periculos, fiindcă vorbea prea multe limbi barbare: latina, franceza, italiana. In plus, barba lui era prea mică, iar vizitiul lui stătea pe capră şi nu călare pe unul din cai.

Petru a fost revoltat auzind aceste motive şi a luat imediat o hotărâre importantă: patriarhul se va ocupa pe viitor numai de problemele bisericii şi nu-si va mai putea permite să-i comande ţarului. A refuzat să conducă, în Duminica Floriilor, de căpăstru, măgarul încălecat de patriarh, aşa cum era obiceiul de foarte mult timp, afirmând că un ţar nu poate lua locul unui rândas, pentru că nu este de demnitatea lui. Supărat, patriarhul Adrian s-a aliniat unei opoziţii născânde împotriva lui Petru şi a refuzat sa se instaleze la Moscova, preferând sa rămână în mănăstirea Perervinski. Aceasta i-a convenit lui Petru, care, la rândul lui, a pus să i se construiască o casă mai aproape de Sloboda.

Nepăsarea lui Petru faţă de problemele statului, preocuparea lui aproape exclusivă pentru distracţii îi făcea pe miniştri şi pe ceilalţi dregători să se intereseze'

mai mult de propria lor bunăstare decât de ţară. Dezordinea şi hoţia sporeau, bandiţii şi tâlharii jefuiau la drumul mare până aproape de porţile Moscovei. Duma care ar fi trebuit să conducă treburile ţării era tot mai învrăjbită şi prea slabă, incapabilă să ia vreo hotărâre importantă.

Nemulţumirile populaţiei creşteau, cu atât mai mult cu cât influenţa străinilor în ţara era din ce în ce mai mare. Petru însuşi era atras de mulţimea de olandezi, germani, francezi şi suedezi din Sloboda, care-l influenţau în acţiunile lui. Lefort, în special, se bucura de prietenia fără limite a ţarului si, prin el, au pătruns în Rusia numeroşi străini care, timp de un secol, vor ţine în mâinile lor economia.

Atras de relatările lui Lefort şi ale altor străini, Petru era hotărât să meargă personal în Occident, pentru a vedea cu ochii lui minunile de acolo şi pentru a învăţa. Cu toate acestea, îşi dădea prea bine seama ca felul în care se prezenta în acel moment suveranul tuturor Rusiilor, necunoscut, fără nici o realizare deosebită, cu o ţară sărăcită, stârnea peste tot dispreţ. El nu dorea să apară în faţa străinilor, despre care îşi făcuse o părere deosebită din descrierile prietenilor lui din Sloboda, ca un nimeni care îndura tot felul de umilinţe din partea vecinilor ce-i invadau ţara oricând aveau poftă. Războiul împotriva tradiţionalului vecin din sud, Imperiul Otoman, i se părea că este metoda optimă prin care va putea culege laurii biruinţei.

Prima ţinta pe care s-a hotărât s-o atingă era Azo-vul. Fortăreaţa, cucerită de turci de la genovezi în 1475, aflata la 15 kilometri de gura de vărsare a Donului în mare, era calea de pătrundere în Marea Neagră.

Războiul pentru **Azov**

în primăvara anului 1694, trupele ruseşti au pornit spre sud, urmate, la 26 martie, de Petru însoţit de generalii săi.

O primă armata, aflată sub ordinele lui Şeremetiev, s-a îndreptat spre Ucraina, unde urma să întâlnească trupele de cazaci de pe Nipru conduşi de Mazepa; a doua armată, în care se afla şi compania de tunuri a ţarului, mergea direct spre Azov, comandată de Cordon, Arta-mon Golovin şi Lefort,

Singurul care se pricepea în probleme de militărie era Cordon, foarte nemulţumit de ceilalţi doi, cu care s-a certat tot drumul. Singurul bine dispus era ţarul, care se gândea la Azov ca la cetatea lui de joacă de la Preo-brajenskoe.

în acest timp, Murteza-Paşa, Kaplan-Ghirai, fiul hanului tătar, şi Selim-Ghirai, cu tătarii din Cerkan, din Taman şi din Sudak, împreună cu marii nogai, îşi uniseră trupele, fiind încredinţaţi că ţarul se va îndrepta spre Perekop.

Şeremetiev a cucerit câteva forturi la vărsarea Ni-prului, în luna iunie, în timp ce restul armatei a asediat Azovul. La mijlocul lui iulie, a fost ordonat atacul, dar ordinul s-a anulat pentru că streliţii au refuzat să lupte, cu toată intervenţia ţarului care i-a insultat şi chiar i-a biciuit, în 4 august, Golovin şi Lefort au comandat un atac, care a fost respins. După o serie de alte tentative nereuşite, la 13 octombrie a fost hotărâtă retragerea. Armata rusă a fost urmărită de trupele lui Kaplan-Ghirai,

care au ucis două mii de oameni şi au capturat două tunuri.

în forturile cucerite de ruşi pe Nipru au fost lăsate garnizoane şi pe fluviu a fost întins un lanţ care nu mai lăsa navele să treacă.

La Moscova, ţarul Petru, după exemplul Sofiei care transformase în triumf înfrângerile suferite de Vasili Goliţân, a proclamat şi el că trupele ar fi fost victorioase, dacă nu ar fi dezertat din rândurile lor tunarul Jan-sen, şi a pus să se tragă clopotele pentru cucerirea celor câteva forturi de pe Nipru.

Şantierul nava! Voronej, pe Don

Totuşi, Petru a învăţat ceva din această escapadă războinică: pentru a cuceri Azovul era necesară o flotă. Hotărârea a luat-o imediat, aşa cum îi era obiceiul: va construi o flotă cum va putea, fără ajutorul nimănui. Şantierul naval a fost stabilit pe Don, la Voronej. Din Arhanghelsk, unde s-a dus imediat, a trimis la Voronej toată populaţia activă de pe malul mării şi a ordonat să fie aduse, pe râuri, pe canale şi chiar pe uscat, trase cu sănii uriaşe, vasele care se găseau acolo: *Apostolul Petru,* iahtul său, si galera nouă, cumpărată din Olanda.

A poruncit să fie doborâte păduri întregi, fără a ţine seama dacă lemnul era bun sau nu pentru construcţia navelor. Cot la cot cu ceilalţi meseriaşi, ţarul mânuia toporul, ciocanul şi, la nevoie, cnutul. Trăia cu impresia că fără el nu s-ar face nimic. Din când în când, spasmul lui cerebral îl dobora pentru câteva ceasuri, dar îşi revenea şi, împreună cu unii din foştii lui

tovarăşi de chefuri, se îmbăta. Nu era pretenţios, mânca pâine neagra şi *casa* cu o furculiţă din fier, se ştergea la gura cu dosul palmei şi o mângâia pe servitoarea care strângea masa. Vorbind despre el, spunea ca este un simplu dulgher şi cerea sa i se plătească leafa. Dar îşi dădea seama de nepriceperea oamenilor săi şi solicita ajutorul în specialişti întregii Europe, împăratul Austriei i-a trimis un colonel de artilerie; electorul de Brandenburg, doi ingineri; Olanda, un maior de artilerie; Republica Veneţia, pe viceamiralul Lima; Franţa, pe contraamiralul Balthazar de l'Osiere. Toţi au fost adunaţi la Voronej.

Cucerirea Azovului

în mai 1696, flota, care era gata de o lună, cuprinzând vasele *Apostolul Petru, Apostolul Pavel* şi douăzeci şi trei de galere mari si mici, patru aruncătoare de flăcări şi sute de bărci şi plute, a ridicat ancora. Fiindu-i greu să formeze echipaje de marinari adevăraţi, oamenii pe care-i avea i-a urcat pe cele două vase şi pe cinci galere. Pe celelalte ambarcaţiuni se aflau luntraşii de pe Volga şi de pe marile lacuri şi soldaţii din regimentele *Preobrajenski* şi *Semionovski.*

Armata de uscat a pornit şi ea la drum, fiind întărită cu soldaţi calmuci, care ştiau să se bată cu tătarii. Trupele de uscat erau comandate de boierul Sein.

Ţarul Petru se afla pe galera *Principiwn* şi conducea avangarda, cu titlul de comandat. Amiralul Lefort era rănit, după o beţie în timpul căreia căzuse destul de rău, şi se afla la bordul galerei *Elefantul.*

La 20 mai, ajunşi la vărsarea fluviului Don, au constatat că nu puteau depăşi bariera de nisip aluvionar, deoarece apa nu era destul de adâncă. Petru, văzând în apropiere nişte nave otomane, a pornit spre ele în fruntea unei flotile de bărci. Tunurile otomanilor s-au îndreptat spre atacatori şi bărcile ruseşti au fost nevoite să se întoarcă, în râsetele marinarilor turci. Palid de furie şi total descurajat, ţarul a căutat mângâiere la contraamiralul său, Gordon.

A doua zi, a avut însă un motiv deosebit de bucurie, în cursul nopţii, cazacii, cu micile lor *ceaiki,* minuscule ambarcaţiuni din piele, individuale, în formă de coroană, cu care dădeau impresia că umblă pe apă, au atacat bărcile turceşti care transportau întăriri, alimente, muniţii şi bani, reuşind să le incendieze pe toate. Restul flotei sultanului, intrată în panică, a fugit. Dimineaţa, creşterea bruscă a nivelului apei le-a permis navelor ruseşti sa depăşească bancul de nisip. Acum, Azovul era complet asediat.

Vestea a produs tulburare la Marea Poartă, deoarece noul comandat al fortăreţei nu-şi putea ocupa postul, iar vizirii Aii Bekir şi Hasan-paşa, însărcinaţi să apere fortul, întârziaseră pe drum. Tătarii înaintau şi ei fără vlagă, deoarece hanul lor se simţise jignit că sultanul îi onorase cu o scrisoare şi cu haine de gală pe nogaii din Budjak, cu care ei erau în dispută.

Petru, grăbit ca de obicei, cerea să se dea asaltul. La propunerea lui Gordon, urma sa se construiască o platformă uriaşă de pământ, de pe care sa pornească trupele ruseşti la cucerirea oraşului,

N-a mai fost nevoie, deoarece comandantul cetăţii, văzând că navele turceşti au dat bir cu fugiţii din faţa galerelor ruseşti ale amiralului Lima, a capitulat fără

luptă, la 19 iulie, obţinând din partea ruşilor promisiunea că garnizoana nu va fi măcelărită, în schimb, 1-a predat pe trădătorul Jansen.

Primirea triumfală organizată la Moscova s-a transformat, într-o oarecare măsură, în mascaradă, deoarece la ea au participat şi tovarăşii de beţie şi de petreceri deşănţate ai ţarului.

Odată entuziasmul trecut, Lefort i-a demonstrat lui Petru că prin cucerirea Azovului nu obţinuseră mare lucru. Pentru a-1 putea păstra era obligatoriu ca Rusia să devină stăpână a Istmului Perekop şi, mai târziu, a Cri-meei. După părerea lui, nu exista alt mijloc pentru realizarea legăturii Moscovei cu Constantinopolul şi pentru stăpânirea comerţului cu Persia si Orientul. Dar, pentru aceasta, era nevoie să se construiască o flotă puternică.

Ca urmare, Petru a ordonat ca noua flotă să fie construită prin contribuţia marilor proprietari de pământuri (o navă pentru fiecare grup de 10.000 de familii de iobagi) şi a mănăstirilor şi ordinelor religioase (o navă pentru fiecare grup de 8.000 de familii de iobagi). Micii proprietari trebuia sa dea bani, negustorii contribuiau la construirea a paisprezece nave, iar ţarul şi familia lui, la nouă. Lemnul era luat gratuit din pădurile Donului care aparţineau statului. Urmau să fie angajaţi muncitori calificaţi din Olanda, Veneţia, Danemarca şi Suedia. Şantierul naval din Voronej se va extinde foarte mult.

Data fixată de ţar pentru livrarea a 60 de nave de şantierul din Voronej a fost iama anului 1698. Până a-tunci nu se putea gândi la continuarea cuceririlor în sud, mai ales că noul şantier absorbea toate resursele ţării.

în ianuarie 1696, a primit o veste tristă. Fratele său, Ivan. a murit subit la Moscova. Rămăsese singurul tar al Rusiei!

Capitolul 6 **O Mare**

Ambasadă itinerantă

Un ţar victorios se pregăteşte de drum

Chemarea specialiştilor în construcţia navelor din străinătate i-a fost extrem de folositoare lui Petru, pentru că putea face nave mai bune, mai rezistente şi într-un timp mai scurt. In plus, pe lângă aceşti meşteri erau puşi să înveţe numeroşi ucenici ruşi, care se specializau în diverse meserii.

Lui Petru nu-i era însă îndeajuns pregătirea în ţară a viitorilor maiştri şi s-a gândit să trimită ruşi în străinătate, în Italia, în Olanda şi în Anglia, pentru a deprinde acolo arta construcţiei navelor, conducerea acestora pe mare ca şi folosirea lor în luptele navale. Din cei cincizeci de bărbaţi trimişi, douăzeci şi trei aveau rang princiar. La porunca ţarului ei trebuia să plece, lăsându-şi familiile, fără a avea voie să se înapoieze până nu vor fi primit un atestat că stăpânesc bine noua îndeletnicire. Era vorba de un act patriotic în folosul Rusiei şi, pentru aceasta, ei nu trebuia să precupeţească nimic, nici banii de drum pe care îi scoteau din propriul buzunar, nici treburile pe care le aveau în ţară, nici interesele familiale.

Ca de obicei, Petru a dat exemplu personal şi a organizat o *Mare Ambasadă itinerantă,* prin ţările apusene

la care urma să participe şi el, pentru a afla la faţa locului totul despre noile descoperiri practice şi, în acelaşi timp, pentru a lega prietenii care sa-i folosească împotriva duşmanilor Rusiei.

Tânărul ţar, acum victorios în lupta contra păgânilor, putea merge cu fruntea sus în toate ţările Occidentului!

Călătoria preconizată de Petru era ceva surprinzător, care nu se mai repetase din anul 1075, când marele-cneaz de Kiev, Isiaslav I laroslavici, îi făcuse o vizita împăratului german Henric IV, la Mainz. In plus, dm timpul lui I van cel Groaznic, simpla dorinţă de a vizita ţări străine era considerată ca un act de înaltă trădare. Sub domnia lui Mihail, prinţul Hvorostinin fusese condamnat pentru ca vorbise despre intenţia lui de a întreprinde o călătorie în Polonia şi la Roma. Chiar şi pe vremea ţarului Aleksei, când un consilier al acestuia, Ordin-Naşciokin, trecuse clandestin frontiera, se pusese problema să fie ucis în străinătate.

Petru n-a îndrăznit să sfideze opinia publică şi a prezentat călătoria ca pe o necesitate, ca pe vizita unei *Mari Ambasade* pe la curţile străine pentru a cunoaşte moravurile şi legile ţărilor civilizate şi a alege din ele tot ce este mai bun pentru Rusia.

Când a informat Duma boierilor despre planul său, nimeni nu 1-a crezut. Erau siguri că pleacă pentru a se distra şi întreaga adunare s-a opus vehement. Petru şi-a continuat însă pregătirile.

Conducătorul ambasadei a fost numit amiralul-ge-neral Lefort, devenit guvernator al Novgorodului, după victoria de la Azov. Ca adjuncţi îi avea pe doi pricepuţi diplomaţi moscoviţi: Fiodor Golovin, ministru de război şi guvernator al Siberiei, cel care încheiase un acord favorabil cu China, şi Procop Voznitân, cu ochii negri ca

Faţa medaliilor omagiale (chipul lui Petru cel Mare) cu ocazia vizitei la Paris (1717); cele de aur au fost înmânate ţarului, cele din argint, membrilor suitei sale.

şi barba, guvernator în Balkh, secretar de stat cu rang de cancelar. Vozniţân îşi dovedise priceperea la Veneţia, Viena, Persia şi Turcia. Fiecare din cei trei ambasadori era însoţit de doisprezece nobili şi doi paji.

Petru, conform obiceiului său din copilărie de a fi înconjurat de prieteni, şi-a ales patruzeci de „voluntari" să-1 însoţească în Europa. Printre ei se afla şi Andrei Maîveev, cel mai bun prieten al său, rămas singurul, după ce Voronin şi Lukin fuseseră ucişi la asediul Azo-vului; Fiodor Apraksin, fratele ţarinei Marfa, soţia lui Ivan, vărul său mai tânăr, Aleksandru Narâşkin, cumnatul său, Boris Kurakin, căsătorit cu una din surorile Evdokiei, lakov Dolgoruki, doi din foştii lui *zvăpăiaţi,* Gabriel şi Mihail Golovkin, şi un băiat foarte drăguţ, care avea o piele roză şi fină ca de femeie, Aleksandru Danilovici Menşikov, sergent din regimentul *Preobra-jenski,* un om deosebit de îngrijit, chiar cochet. Petru îl remarcase în cortul lui Buturlin şi 1-a luat la el în cameră, arătându-i o afecţiune neobişnuită şi numindu-1 *prietenul meu drag* sau *inimioara mea.*

în ambasadă a fost inclus si Sibuski, prinţ din lere-metia, moştenitor al unui suveran detronat din Tartaria, un om extrem de elegant, în costumele sale persane. De altfel, întreaga ambasadă era foarte bine îmbrăcată.

AmiraM-general Lefort îl avea ca secretar pe nepotul său, venit de curând de la Geneva. II adusese special ca să poată confirma familiei din Elveţia cât de bogat este unchiul din Rusia. Bogăţia lui Lefort era tot atât de mare cât altruismul şi cinstea sa, lucru neobişnuit pentru ţar, care cunoştea necinstea şi aviditatea boierilor ruşi.

Pe lângă un scutier, un majordom, patru şambelani, patru pitici, un bufon, medici şi chirurgi, şase cântăreţi la trompetă, un bucătar, lachei, valeţi, vizitii şi surugii,

se mai găseau şaptezeci de soldaţi, aleşi dintre cei mai frumoşi şi mai înalţi din regimentul *Preobrajenski,* precum şi ofiţerii lor.

Treizeci şi două de trăsuri, patru furgoane pentru bagaje (într-unul se afla, bine ambalată, toba ţarului), douăzeci şi doi de cai de tracţiune, de rezervă, şi doisprezece cai de călărie formau marele convoi al ambasadei .

Ţarul călătorea incognito, amestecat printre subofiţeri şi purtând numele de împrumut „Petru Mihailov". Nimeni nu-şi permitea să destăinuie adevăratul nume al acestui membru al delegaţiei, ştiind că-l aşteaptă pedeapsa cu moartea. Pecetea folosită de Petru pentru sigilarea scrisorilor reprezenta un dulgher de corăbii aflat în mijlocul sculelor sale şi purta această inscripţie: „Elevul are nevoie de profesor".

Pentru călătorie au fost prevăzute doua milioane de ruble numerar şi au fost întocmite scrisori de credit pentru Anglia şi Olanda.

în lipsa lui Petru, conducerea i-a fost încredinţată lui Romodanovski, un om cinstit, care nu ar fi tolerat nici o abatere. El urma să fie ajutat de Leon Narâşkin, Streşnev, Boris Goliţân şi Prozorovski, care îl duşmănea pe Boris Goliţân. Gordon îl propusese special pe Prozorovski, ştiind că, în acest fel, cei doi se vor supraveghea reciproc. Conducerea armatei i-a fost încredinţată lui Gordon, ajutat de boierul Sein.

Plecarea fusese hotărâtă pentru 4 sau 5 februarie 1697. Ambasada urma să ocolească Polonia, unde se produseseră grave tulburări ca urmare a dublei alegeri ca rege a prinţului de Conţi şi a lui August de Saxa. S-a ales drumul prin nord, alaiul rus urmând să treacă prin Riga, Konigsberg şi, apoi, prin Dresda şi Viena.

Un nou complot

La l februarie, însă, în timpul unei petreceri, unul din cei doi streliţi care-l anunţaseră, odinioară, de complotul Sofiei, determinându-l pe Petru să plece la mănăstirea Troiţa, a cerut o întrevedere între patru ochi cu ţarul.

Era vorba de un nou complot, organizat de partizanii rămaşi credincioşi Sofiei, Puşkin şi Sakovnin, în înţelegere cu Ziegler, supărat că fusese trimis la Azov. Strelitul, numit Elizariev, a precizat că cei trei uneltitori se aflau în casa lui Sakovnin, împreună cu consilierul de stat Sceglovitov, un colonel de cazaci şi mai mulţi ofiţeri. Plănuiseră să provoace un incendiu; ştiind că ţarul era întotdeauna gata să dea o mână de ajutor la stingerea focului, voiau sa profite de ocazie ca să-l asasineze.

Petru l-a avertizat pe prinţul Trubeţkoi şi apoi s-a dus direct la casa în care se aflau complotiştii. Aceştia au fost surprinşi de prezenţa neanunţată a ţarului tocmai acolo, dar n-au putut acţiona conform planului, pentru că în cameră au năvălit oamenii Iui Trubeţkoi.

Pedepsele care s-au dat au fost foarte dure. Convins că şi familia Lapuhin, din care făcea parte ţarina Evdokia, era la curent, Petru i-a exilat pe tatăl şi pe o parte din fraţii ţarinei. I-a ameninţat cu cnutul şi cu exilul pe cei care îl vorbeau de rău că pleacă la nemţi să devină neamţ şi că este Anticristul în persoană, si pe cei care nu le permiteau copiilor să plece în străinătate sau refuzau să construiască vase. Pe cei patru principali

complotişti, un tribunal i-a condamnat la moarte prin decapitare sau prin sfârtecare şi decapitare.

Petru a poruncit să fie dezgropat cadavrul lui Ivan Miloslavski, mort de 12 ani, arnintmdu-si de răscoala streliţilor din 1682, care îl marcase atât de puternic.

Cosciugul acestuia a fost urcat într-o sanie, trasă de porci, şi dus până la Preobrajenskoe, unde s-a făcut ju-decata. Trupul lui Miloslavski, putrezit, a fost tăiat în bucăţele şi îngropat sub podeaua camerei de tortură, pentru „a auzi mai bine gemetele complicilor săi".

La 10 martie, *Marea Ambasadă* a plecat, înainte de a părăsi capitala, Petru a cerut ca patriarhul Adrian să-i dea binecuvântarea.

Prima etapă: oraşul Riga

Mersul ambasadei a fost lent. înainte de sosirea în Riga, doi călăreţi moscoviţi intraseră în goană în oraş, pentru a anunţa că ambasada rusă este pe drum şi că în curând îşi va face apariţia.

Guvernatorul, contele Eric Dahlberg, numit de regele Suediei, Carol XI, s-a simţit în mare încurcătură. El era de părere că ambasada trebuia primită cu onoruri şi invitată la o masă festivă, dar cei din jurul său spuneau că astfel de primiri nu se mai făceau de patruzeci de ani. Nemaiavând timp să-1 întrebe pe regele Carol, guvernatorul a hotărât să întâmpine frumos solia rusa, dar fără vreun banchet. Fusese informat, în secret, că Petru făcea parte din delegaţie, ascuns printre ceilalţi membri, şi că trebuia să respecte dorinţa ţarului de a călători incognito.

La 22 martie, ambasada rusa intra în Riga, unde a fost bine primită şi cazată satisfăcător. Contele Dahlberg i-a anunţat că este bolnav şi nu le poate ura personal bun sosit. Ruşii fuseseră mulţumiţi până acum, pentru că, la fiecare popas, li se puseseră la dispoziţie alimente fără plată. Se gândeau ca şi în Riga toate cheltuielile vor fi suportate de oraş, mai ales că, în fiecare zi, guvernatorul trimitea un căpitan să se intereseze daca le lipseşte ceva. Lefort era încântat de aceste atenţii, ca şi Petru, de altfel. Curând, însă, şi-au schimbat părerea.

Riga avea o fortăreaţă bine amplasată. Petru, care nu rnai văzuse ceva asemănător, a vrut să cerceteze mai de aproape bastioanele şi zidurile de apărare şi, fără să ceară voie, a coborât în şanţuri pentru a le măsura, s-a căţărat pe ziduri şi acoperişuri pentru a avea o perspectivă asupra întregului ansamblu. Ceilalţi membri ai delegaţiei intrau în prăvălii şi prin cârciumi, făceau multă gălăgie şi lăsau peste tot urme ale murdăriei lor. Dahlberg s-a enervat şi i s-a adresat lui Lefort, atrăgându-i atenţia că, pe viitor, doar şase persoane o dată puteau intra în cetate şi nu li se îngăduia şederea mai mult de două ore. Petru a fost informat şi, indignat de această lipsă de politeţe, a înjurat şi a hotărât plecarea.

Când li s-au prezentat ruşilor notele de plată, supărarea lor a ajuns la culme. Au considerat că sunt furaţi, preţurile părându-li-se exorbitante. Guvernatorul a cerut ca suma datorată să fie redusă la jumătate, dar aceasta i-a întărâtat mai rău pe ambasadori. Până la urmă, Dahlberg, exasperat, a fost nevoit să accepte situaţia: „Sa plătească aşa cum vor, dar să plece mai repede!" a suspinat el.

Si ruşii au plecat supăraţi. Tot drumul până la graniţă au protestat, pentru orice; că nu aveau vase destule

să treacă râurile, că escorta era insuficientă, că li se cerea prea mult pentru cai. în realitate, ceea ce-i nemulţumise cel mai tare fusese lipsa invitaţiei Ia un banchet de plecare, la castel. Mai târziu, Petru va spune că primirea făcută ambasadei ruse la Riga putea fi considerată un *casus belii,* o insultă personală. El uita că, oficial, persoana lui nu figura între membrii delegaţiei, fiindcă lumea trebuia să creadă că ţarul se afla la Voronej, ocupat să-şi construiască flota.

A doua etapă: Mitau, capitala Curlandei

Tot drumul până la următorul popas au fost furioşi şi indignaţi din cauza modului în care fuseseră trataţi în Riga. Intrând în Mitau, capitala marelui ducat al Curlandei, s-au mai înseninat. Prinţul Frederic-Cazimir, prieten cu Lefort, care-i fusese secretar, i-a întâmpinat pe scările palatului. El nu era bolnav, în plus, li s-au plătit ruşilor, integral, cheltuielile pentru locuinţă, masă, băuturi şi distracţii pe toată perioada cât au stat pe teritoriul ducatului. Aceasta i-a mai consolat pentru banii lăsaţi zgârciţilor de suedezi! Petru a uitat de hotărârea de a călători incognito şi şi-a surprins gazda prin cuvântări neprevăzute, glumind pe socoteala moravurilor, prejudecăţilor şi legilor barbare din ţara lui.

Curând, Petru a părăsit ambasada şi a plecat la Li-bau, port la Marea Baltică, pe care o vedea acum pentru prima oară. Era însoţit de prinţul din Ieremetia şi de Menşikov. Aici a rămas opt zile, frecventând cârciumile din port, unde a băut cu marinarii şi s-a încurcat cu

femei uşoare, toţi crezând că au de-a face cu un căpitan pe care ţarul Rusiei îl însărcinase cu armarea unui vas.

Dornic să navigheze, a hotărât să călătorească până la Konigsberg pe mare, lăsându-i pe ceilalţi din ambasadă să meargă pe uscat, îmbarcat pe un vas comercial a ajuns rnai repede decât ei în portul Konigsbergului, Pillau,

Electorul de Brandenburg, care aflase de sosirea lui, i-a trimis în întâmpinare pe prinţul de Holstein-Beck, dar Petru i-a cerut căpitanului să-i transmită acestuia că nu avea la bord nici un pasager de marcă. Abia seara a acceptat să intre în locuinţa care i se pregătise. Aici 1-a întâmpinat maestrul de ceremonii al suveranului, un curtean desăvârşit, poet şi adevărat savant, Jean de Besser. Petru 1-a găsit fără haz şi, cum era beat, 1-a brutalizat, aruncându-i peruca pe jos. Când i s-a explicat cine este personajul, Petru a strigat: „Foarte bine; să-mi aducă o fetiţă!"

A doua zi, trezit din beţie, s-a urcat în trăsură şi a mers la palat. Servitorii 1-au introdus prin uşa din spate. Frederic, electorul de Brandenburg, plăpând, puţin cocoşat şi nu prea inteligent, era dornic să-1 imite în grandoare şi splendoare pe Ludovic XIV al Franţei şi, deşi nu putea să facă dragoste, avea şi o amantă, cu care nu s-a culcat niciodată, dar îi plăcea ceremonialul complicat al venirii şi plecării doamnei de Wartenberg.

Sosirea ambasadei ruseşti i-a făcut plăcere electorului, mai puţin comportarea musafirului său. Ştia că ţarul este aliatul împăratului Austriei, de la care spera să obţină aprobarea de a-şi transforma electoratul într-un regat, satisfăcându-şi astfel dorinţa de a purta o adevărată coroană. Totuşi, n-a putut sa nu observe că ţarul, deşi un tânăr puternic şi bine iacut, mergea aplecat ca un

marinar, se strâmba mereu, capul îi tremura şi nu se sinchisea de etichetă.

Petru a rămas zece zi]e la Pillau si *i~a făcut* zilnic vizite lui Frederic. La banchete, după ce se ameţea, vorbea deschis despre înapoiaţii din ţara lui, bătea toba şi spunea glume fără perdea. Cu toate că voia să-i copieze pe străini, nu-i alegea pe nobili ca model, ci pe oamenii din port, printre care se plimba adesea îmbrăcat ca un marinar, cu o sabie prinsă la centură. Aceştia se amuzau pe socoteala lui, dar batjocura era temperată de vigilenta poliţie a electoratului.

O dată, pe stradă, a oprit o doamnă, i-a luat ceasul prins la corsaj, s-a uitat la el si i 1-a dat înapoi.

Când ambasada ce urmase drumul pe uscat a sosit la Konigsberg, a fost primită cu mare fast de Frederic. Petru era undeva, ascuns printre asistenţi, căutând să treacă neobservat, deşi toţi ştiau cine este.

Frederic urmărea să-1 atragă pe ţar într-o alianţă împotriva Suediei, dar Petru răspundea foarte vag la stăruinţele electorului, fiind mai preocupat de situaţia din Polonia. Amândoi, şi Frederic şi ţarul, erau de acord să-1 susţină pe August de Saxa împotriva candidatului lui Ludovic XIV, Conţi. De altfel, ţarul îi trimisese ordin, la Moscova, lui Romodanovski să apropie o armată de frontierele Lituaniei.

Când, în iulie, August părea că reuşise sa domine situaţia în Polonia pentru a se urca pe tron, Petru a hotărât, în sfârşit, să plece din Brandenburg, în urma lui, locuitorii răsuflând liniştiţi după seria de manifestări zgomotoase ale ţarului şi ale ambasadei ruse, cu focuri de artificii, cu lupte de animale sălbatice şi cu ieşiri violente la banchetele la care îi insultau pe consilierii electorului.

O scurtă vizită la Hanovra

La solicitarea lui Lefort, ambasada nu s-a mai dus la Viena, deoarece tratatul de alianţă cu Austria, pe care ar fi vrut să-1 discute acolo, era pe cale de a fi încheiat de Nefimov, trimisul ţarului. Lefort propuse să meargă direct spre Olanda, fără să se oprească la Berlin.

în schimb, Petru a primit invitaţia prinţesei Sophie-Charlotte, căsătorită cu electorul de Brandenburg, de a trece pe la Hanovra, unde se afla în vizită la mama ei. Femeie cultă, cu gusturi alese, Sophie-Charlotte era prietenă cu savantul Leibnitz; plină de calităţi şi foarte curioasă, i-a cerut ministrului Fucs din Brandenburg să facă tot posibilul pentru a-1 aduce pe ţarul Petru la Hanovra. Cele două femei, mama şi fiica, au reuşit sa învingă timiditatea lui Petru, care, la început, incapabil să le răspundă, folosea puţina germana pe care o ştia, repetând: ,,Ich kann nicht sprechen" (Nu pot vorbi).

Curând, Petru, stând la masă cu cele două prinţese, s-a destins şi, ajutat de însoţitorii lui care cunoşteau germana, a răspuns la ploaia de întrebări ale prinţeselor: dacă-i place muzica, dacă vânează, care îi sunt preocupările. Prinţesele erau încântate şi 1-au convins pe ţar sa şi danseze. S-a dansat până dimineaţa, când s-au despărţit, toată lumea fiind mulţumită.

A doua zi, ţarul i-a trimis în dar prinţesei Sophie-Charlotte patru blănuri de zibelină şi trei bucăţi de stofă de damasc.

Etapa a treia: Olanda

In drumul spre Olanda, lui Petru i se părea, şi avea dreptate, că ambasada se deplasează prea încet şi-atunci, însoţit doar de interpretul Van der Hulst, Menşikov, prinţul din Ieremetia, Gabriel Golovkin, Aleksandru Na-râşkin şi Kurakin, a plecat înainte şi a ajuns la Zaan-dam, la 18 august 1697. Zaandam sau Saardam era un mic port, despre care îi vorbiseră prietenii săi, dulgherii olandezi. Prin acea vreme, devenise un centru de construcţii navale destul de important, cu cincizeci de şantiere. Desigur, nu se putea compara cu Amsterdamul, dar Petru 1-a preferat pentru că, dintre toţi dulgherii cu care lucrase la Preobrajenskoe, la Pereiasîavî şi la Voronej, cei mai buni erau originari din Zaandam.

La hanul *Vidra,* unde a tras, au făcut rost de haine de barcagii de prin partea locului, pentru ţar şi pentru toţi cei care îl însoţeau, Petru sperând că, astfel travestit, nu se va afla cine este; mărturisise, chiar de la graniţa Olandei, unui membru al ambasadei ruseşti, că se afla în Occident numai pentru a învăţa meseria de dulgher într-un port minunat, despre care meşterii şi marinarii olandezi veniţi în Rusia îi vorbiseră tot timpul. La han li s-a oferit o cameră şi un mic hambar, de unde a fost evacuată în grabă o bătrână căreia i s-au promis şapte florini, bani pe care biata femeie nu i-a văzut, până la urmă. Petru s-a arătat foarte mulţumit de cameră, deşi mobilierul era sărăcăcios.

A doua zi, şi-a cumpărat scule de dulgher şi s-a angajat la şantierul lui Lyst Teen-Woszoon Rogge. La

terminarea lucrului, a făcut vizite rudelor meseriaşilor olandezi aflaţi în Rusia, spunând peste tot că acasă la el era folosit de ţar pentru construirea de nave la Voronej şi ca se numeşte „Petru Mihailov".

în ziua următoare, nu s-a mai dus la şantier, dar s-a tocmit aprins pentru cumpărarea unei bărci. Pe drum, a fost întâmpinat de un grup de copii care, amuzaţi de înfăţişarea lui, au aruncat în el cu pietre, supărându-1.

Deghizarea lui Petru nu înşelase însă pe nimeni, venirea lui fiind anunţată dinainte, de un meseriaş care lucra în Rusia. Vizita ţarului a creat însă bătăi de cap autorităţilor din acest orăşel, de obicei atât de liniştit.

Petru a făcut câteva plimbări cu barca pe canalul Zaan şi a vizitat o fabrică de amidon. Curând, toată populaţia a aflat de prezenţa lui şi ţarul n-a mai putut ieşi din casă din cauza mulţimii care aproape o asedia. Nemulţumit, a reuşit să treacă printre curioşi, împărţind pumni şi picioare, şi a ajuns la barca în care, în pofida vremii nefavorabile, a navigat până la Amsterdam.

Stătuse opt zile la Zaandam, stârnind mare vâlvă, prin îmbrăcămintea lui ca de carnaval şi prin manifestările sale excentrice. Toate acestea au creat o nouă legendă a oraşului. Mari personalităţi au vizitat apoi, în secolele XVffl şi XIX, casa în care se bănuia că ar fi locuit Petru cel Mare. Printre ei, Joseph H, Gustav IU, marele duce Paul al Rusiei, Napoleon I şi Marie-Louise. Aleksandru I al Rusiei a pus pe această casa o placă de marmura alba, comemorativă. Ţarul Aleksandru II a vizitat-o şi el, iar împărăteasa Elisabeta a cumpărat mobila modestă şi a transportat-o în Rusia.

Tarul Petru la Amsterdam si Haga

In Amsterdam îl aştepta un prieten, primarul oraşului, Nicolas Witsen, care vizitase Rusia pe timpul ţarului Aleksei, scrisese o carte celebră despre Tartaria de est şi de sud, purta corespondenţă cu Lefort şi-1 ajutase pe ţarul Petru să comande, în Olanda, vasele de război. Nicolas Witsen 1-a primit cu onoruri şi i-a facilitat accesul în marile şantiere ale Companiei Indiilor Orientale, el fiind unul din directori. Si cu această ocazie, însă, Petru s-a dat în spectacol cu maniile şi ciudăţeniile sale, as-cunzându-se sub numele de „maistrul Petru" *(Peterbas)* sau „dulgherul Petru din Zaandam".

La 26 august 1697, au intrat în oraş si ceilalţi ambasadori ruşi. Li s-a făcut o primire solemnă, în pruna trăsură de lux se aflau Lefort si Menşikov, care salutau mulţimea imensă, adunată să-i vadă. Ţarul, îmbrăcat simplu, se afla în ultima trăsură,

în zilele următoare, membrii ambasadei au vizitat Primăria, au asistat la două spectacole de teatru şi au participat la un banchet deosebit, urmat de focuri de artificii. Witsen 1-a numit ca însoţitor al lui Petru pe un om în vârstă, foarte instruit, Vyseelar, care a folosit alţi câţiva specialişti pentru a-1 învăţa arta navigaţiei şi desenul, în acelaşi timp, doi constructori de nave cunoscuţi i-au predat noţiunile de bază ale acestei meserii.

La 9 septembrie, ţarul i-a făcut o vizită regelui Wilhelm HI al Olandei, care devenise, din 1689, regele Angliei sub numele de William EI. Petru i-a vorbit regelui despre cucerirea Azovului, despre viitoarea sa flota si marile lui proiecte.

Mai târziu, la 24 septembrie, împreună cu Witsen, Petru a plecat la Haga. A oprit de câteva ori trăsura ca să vadă mai de-aproape vreo moară sau vreo casă burgheză ori ca să măsoare vreun pod. In Haga, a refuzat să stea în hotelul luxos care-i fusese pregătit, preferând un han sărăcăcios, unde s-a culcat pe o blană de urs.

Revenit la Amsterdam, a asistat la venirea pescadoarelor vânătorilor de balene dinspre Groenlanda, apoi a participat la operaţii făcute într-un spital, dornic să folosească şi el bisturiul. O va face la Moscova! Aici a devenit doar dentist, sub îndrumarea unui şarlatan care scotea dinţi, în *Botermakt,* cu coada unei linguri sau cu vârful unui cuţit. Si-a procurat o trusă şi, de atunci, una din preocupările lui favorite a fost să trateze fălcile umflate ale pacienţilor care-i cădeau pe mână.

Printre alte atracţii ale tânărului ţar a fost si învăţarea gravurii în cupru, în atelierul lui Jeanne Koerten Block, gravând rapid o scenă intitulată *Triumful religiei creştine asupra credinţei lui Mahomed.* De asemenea, s-a interesat de pompele de stingere a incendiului si a cumpărat o mică instalaţie de fiert apa, care se va numi, mai târziu, *samovar.*

Evreii din oraş, văzându-1 amator de atâtea lucruri, i-au oferit bani mulţi, cu condiţia să le permită intrarea în Moscova. Dar ţarul, prevenit despre rapacitatea cămătarilor de către cei din suita lui, i-a refuzat. Cu toate că nu putea suferi acest neam, în suita lui se afla un evreu polonez, Safirov, cunoscător al mai multor limbi, pe care Petru îl racolase dintr-un magazin din Moscova, pentru ca avea o faţă atrăgătoare. Din aceleaşi motive, a cumpărat din Amsterdam un mus, evreu portughez, numit Devier, pe care, cu vremea, îl va urca în rang, nu-mindu-1 chiar general în armata rasă.

In tot acest timp, Petru a lucrat ca dulgher la construcţia unei galiote, pe care Witsen i-a făcut-o cadou când a fost terminată. Ţarul a fost fericit şi a promis că îi va da numele *Amsterdam.*

Una din preocupările lui Petru în Olanda a fost de a face rost de specialişti. Astfel, 1-a angajat pe Cornelius Cruys, expert în construcţia navelor, în navigaţie şi în întocmirea de hărţi marine. A reuşit, de asemenea, să-i convingă să vină în Rusia şi pe alţi specialişti, căpitani de vas, piloţi, medici si trei sute cincizeci de marinari.

în zadar a încercat, însă, să-i înduplece pe olandezi să-i armeze 70 de vase şi 130 de galere de război, cu tunuri, muniţii şi ancore. Ei nu doreau să-1 mânie pe sultan făcând astfel de comerţ cu Răsăritul. Petru s-a supărat, dar a jurat că fricoşii negustori olandezi nu-1 vor împiedica să cucerească Marea Neagră.

A patra etapă: Anglia

în timpul vizitei pe care i-o făcuse la Haga regelui William ni al Angliei, Petru îi vorbise despre dorinţa lui de a vedea şantierele englezeşti, fiindcă auzise că produceau nave mai bune decât olandezii. Regele fusese de acord, dar îl rugase să-şi amâne vizita până când se va afla şi el în ţară.

La 18 ianuarie 1698, iahtul regal englez, însoţit de trei vase de război, a venit în Olanda să-1 ia pe Petru, însoţit de o suită puţin numeroasă, din care făcea parte nelipsitul Menşikov, Petru a ajuns la Harwich. Aici, s-a urcat pe o ambarcaţiune specială, care 1-a dus la Londra. Nu-1 însoţea nici unul din ambasadorii săi.

Casa în care a locuit Petru la Londra se pare că era situată în Buckingham-Street, la numărul 15; ulterior, pe casa a fost montată o placă de marmură, comemorativă. N-a durat mult şi frumoasa casă a început să arate ca un grajd. Petru îşi alese cea mai mica încăpere şi dormea în ea împreună cu trei sau patru servitori.

Când regele William HI i-a făcut o vizită a simţit că i se face rău din cauza mirosului şi a aerului irespirabil, şi a cerut să se deschidă ferestrele cu tot frigul de afară.

întorcându-i vizita regelui, la Kensington-Palace, Petru nu s-a sinchisit de frumuseţea decoraţiunilor şi a minunatelor tablouri, dar a fost extaziat de un aparat care măsura tăria vântului. Convorbirile cu regele Wil-ham se purtau în limba olandeză. Mai târziu, Petru a avut ocazia să o cunoască si pe moştenitoarea tronului, Anne, cu care a stat de vorbă şi de care a fost foarte încântat.

Sarcina de a-1 distra pe ţar îi fusese încredinţată, pe toată perioada cât a stat în Anglia, marchizului de Caer-mathen, mare băutor de whisky, motiv pentru care cei doi au devenit repede buni prieteni, împreună, au vizitat mai multe instituţii, printre care Observatorul, Societatea Regală de ştiinţe, spitalul din Greenwich — care i-a plăcut atât de mult lui Petru încât s-a mirat că regele nu locuieşte acolo. La Oxford, ţarul a primit titlul de doctor în drept. Era a patra diplomă pe care o primea de la plecarea din Moscova; printre ele figura şi cea primita în Olanda, de maistru dulgher, pe care ţarul a cerut-o cu insistenţă.

Vizitând o ceasornicărie în Londra, a învăţat să demonteze şi să monteze orologii. Mai[1] târziu, a cumpărat

Bustul lui Petru cel Mare, executat de Bartolomeo Carlo Rastrelh (1675-1744).

un orologiu cu pendul pentru a arăta moscoviţilor la ce perfecţiune se ajunsese în această meserie.

Prietenul lui, marchizul de Caermathen, 1-a dus şi la teatru. Piesa *Reginele rivale* nu i-a plăcut lui Petru, dar a apreciat-o mult pe actriţa Mary Cross. Curând, actriţa a înlocuit-o pe servitoarea de la hotel în patul ţarului. Legătura cu ea a durat până la plecarea din Londra, când i-a dăruit cinci sute de guinee, sumă care i s-a părut actriţei insignifiantă. In ceea ce-1 priveşte pe Petru, el şi-a recâştigat banii într-un pariu cu ducele de Leeds: susţinuse că un grenadier din suita lui îl putea învinge pe un boxer celebru din Anglia şi grenadierul nu i-a înşelat aşteptările.

Preocupările acestea nu 1-au făcut să uite de problemele de marină. Locuind într-un sat de lângă Londra, Deptford, a urmat cursuri de construcţii de nave şi de navigaţie care i-au completat cunoştinţele căpătate la Amsterdam. Una din cârciumile pe care le frecventa acolo, bând bere şi fumând pipa lui scurtă, olandeză, a purtat, după aceea, pentru o vreme, numele de *Taverna ţarului.*

Casa în care Petru a locuit la Deptford a fost adusă în aşa hal de mizerie încât proprietarul a intentat, după aceea, proces statului englez, cerând şi obţinând despăgubiri: uşile şi ferestrele erau scoase sau arse, tapetul smuls sau ars, tablourile de valoare dispărute, rămânând doar ramele, făcute şi ele bucăţi. Si totuşi, strada pe care se găsea casa a păstrat numele Czars Street.

Deşi nu iubea tablourile, a fost pictat la Londra de pictorul Kneller, elev al lui Rembrand şi al lui Ferdi-nand Ball. Portretul, păstrat la Hampton-Court, este unul din cele mai bune din câte i s-au făcut.

în timpul petrecut în Anglia, Petru a angajat cinci sute de persoane, toate experte în probleme de marină, care au consimţit să-l însoţească în Rusia. A acordat, obţinând un mare profit, dreptul de a importa tutun în Rusia marchizului de Caermathen, cu toată interdicţia de a fuma impusă de patriarh în Rusia. Regele William i-a făcut cadou propriul său iaht şi se pare că Petru i-a răspuns atenţiei dăruindu-i regelui un diamant brut, învelit într-o bucată de hârtie murdară.

La 9 mai 1698, după aproape patru luni de şedere în Anglia, Petru a revenit în Olanda, unde o galiotă era deja încărcată cu două sute şaizeci de lăzi purtând iniţialele *P.M.* Sase sute patruzeci de persoane s-au îmbarcat în acelaşi timp cu destinaţia Arhanghelsk.

In timpul acesta, în Rusia...

Oricât de departe se afla de Moscova, Petru a fost permanent ţinut la curent cu toate problemele, oricât de mici, care apăruseră în lipsa lui în Rusia. Si apăruseră, cu adevărat, mai multe.

Lângă Azov se construiau forturile Aleksei şi Petru; la Taganrog, forturile Sfânta Treime şi Sfântul Pa-vel şi se săpa un nou port. Pe Nipru fuseseră respinse atacurile turcilor contra forturilor Kazykermen şi Tavan; construcţia navelor avansa rapid; regele August îşi întărea puterea în Polonia,

O corespondenţă foarte activa se stabilise între cei lăsaţi acasă să conducă ţara şi Petru. La cererea celor din Rusia, Petru a trimis multe lăzi încărcate cu puşti,

pistoale, tunuri, pânză de corabie, compase, ferăstraie, plute şi ancore.

Prin curieri, i-au parvenit, însă, şi nişte ştiri mai puţin îmbucurătoare. Colonelul Breckell, pe care îl însărcinase să sape un canal între Don şi Volga, fugise cu paşaportul unui servitor. Boris Goliţân, care-i dădea vestea, a adăugat, plin de satisfacţie, că lucrarea nu e bună de nimic.

Constructorul i-a scris, la rândul lui, ţarului că Goliţân 1-a şicanat tot timpul. Petru, care ţinea mult la această lucrare, a înnebunit de furie. Prietenul lui, marchizul de Caemarthen, i-a promis că va aranja totul şi i-a vorbit de un inginer foarte priceput, căpitanul John Perry, pe care Petru a trimis imediat să-1 caute pentru a-1 angaja, în sfârşit, ţarul le-a ordonat lui Leon Narâs-kin şi lui Tihon Streşnev s-o oblige pe soţia lui, pe Evdokia, să dispară, el refuzând s-o mai vadă vreodată. Probabil că aici a avut un rol şi Mary Cross, care i-a schimbat total ideile despre femei.

Ultima etapă: Viena

Olandezii s-au simţit uşuraţi când, la 25 mai 1698, ambasada rusă, atât de numeroasă şi de scumpă, (întreţinerea ambasadei a costat Olanda 300.000 de florini), a pornit la drum spre Viena. Convoiul s-a oprit o zi la Leipzig şi două zile la Dresda, unde ţarul a ţinut neapărat s-o salute pe mama electorului de Saxa.

Spre sfârşitul lunii iunie, deplasându-se încet, au ajuns la Stokerau, la câţiva kilometri de Viena, unde au avut probleme la intrarea în oraş din cauza unui convoi

de trupe care nu se sinchisea de ruşi. De altfel, nici curtea imperială nu a fost mai prevenitoare, fiindcă miniştrii împăratului Leopold I, care voiau să facă pace cu turcii la sfaturile ambasadorului englez la Istanbul, Taget, căutau să întârzie audienţa solicitată de ambasadorii ruşi.

Ţarul a fost tăios, cerând o întrevedere personală cu împăratul, dar a fost refuzat net cu întrebarea: „In ce calitate?"

Ţarul şi-a dat seama acum de inconvenientele travestiului. Totuşi, Petru a stăruit şi, până îa urmă, după multe intervenţii, vicecancelarul Czernin i-a aranjat o întrevedere particulară cu împăratul, în Castelul Favoritei. Â intrat în castel pe o uşă laterală şi a urcat pe o scară îngustă, fără să protesteze. Cei doi suverani au păşit, fiecare separat, într-o mare sală şi s-au întâlnit lângă o fereastră. De la distanţă, Petru 1-a salutat pe împărat, după care, fâstâcit, a fost pe punctul să-i sărute mâna. îşi ţinea pălăria în mână, neîndrăznind să şi-o pună pe cap, cu toate insistenţele împăratului.

întrevederea a durat un sfert de oră, timp în care s-au schimbat numai cuvinte banale. Lefort era interpretul, Petru neîndrăznind sa folosească puţinele lui cunoştinţe de limba germană. Ieşind din castel fără să fi discutat ceva important, Petru s-a destins brusc văzând o barcă pe un mic lac. S-a urcat în ea şi a vâslit până a obosit.

într-un final, ambasadorii ruşi au fost primiţi şi ei în audienţă la împăratul austriac. A participat şi Petru, ascuns printre oamenii lui. La banchetul ce a urmat, Petru a stat, ca un valet, în spatele scaunului lui Lefort, care i-a cerut voie împăratului să-1 trateze şi pe omul din spatele lui cu diferitele soiuri de vin aduse la masa.

Petru, simţind din plin răceala acestei curţi, cu toate că împărăteasa si prinţesele imperiale, tot la Castelul Favoritei, se arătaseră foarte amabile, a hotărât să plece cât mai curând, mai ales că rezultatele diplomatice au fost aproape nule.

Următoarea escală trebuia să fie Veneţia. Dar, când pregătirile de plecare erau terminate, veştile din Rusia i-au obligat să se îndrepte spre ţară.

Capitolul 7

întoarcerea la Moscova

Drumul spre casă

Veştile rele, primite printr-un curier venit în goana cailor, se refereau la o nouă revoltă a streliţilor cantonaţi la frontiera lituaniană. Lefort 1-a sfătuit sa plece imediat, lăsând în urma lui convoiul lent al ambasadei. Petru a fost de acord şi s-a urcat într-un poştalion, împreună cu Lefort, Menşikov şi Şafirov.

A trecut fără să se oprească prin Cracovia, unde se pregătise un banchet în onoarea lui. Dorinţa de a ajunge cât mai repede pentru a-i pedepsi pe aceşti streliţi, care îi chinuiseră copilăria, îl îndemna să se grăbească.

Pe drum a întâlnit un alt curier, purtător al unui mesaj trimis de Romodanovski: boierul Sein reuşise să înfrângă oastea streliţilor care se îndrepta spre Moscova hotărâtă să o repună pe tron pe Sofia.

Zvonurile care circulaseră, că Petru murise în ţările Occidentului, că boierii voiau s-o ucidă pe Sofia şi pe ţareviciul Aleksei ca să vândă ţara ereticilor, precum şi dorinţa lor de a scăpa din surghiunul în care-i trimisese Petru, îi determinaseră pe streliţii de la hotare să se revolte şi să vină la Moscova pentru a face ordine, aşa cum o înţelegeau ei.

Vestea înfrângerii streliţilor 1-a bucurat pe Petru, dar i-a schimbat planul şi 1-a hotărât să renunţe definitiv la vizitarea Veneţiei. Totuşi, pentru că acum îşi putea permite să zăbovească puţin şi pentru ca fusese informat că prietenul sau, regele Poloniei, August E, se afla la Rawa, s-a decis să-1 întâlnească.

Compania regelui, un om frumos, elegant, cu gusturi alese, desfrânat şi băutor recunoscut, îi făcea multă plăcere lui Petru. Trei zile la rând au petrecut bând sticlă după sticlă, povestindu-şi unul altuia întâmplările şi necazurile. Ţarul 1-a asigurat pe regele polonez că îl va susţine împotriva nobililor care îl înfruntau. Regele i-a vorbit despre un posibil război cu Suedia, fiind sigur de ajutorul Danemarcii. Petru era încântat, cu atât mai mult cu cât nu putea uita felul în care îl trataseră suedezii la Riga. Prietenia dintre ţar şi rege a fost întărită de schimbul de daruri, haine şi săbii, pe care î-au făcut între ei.

La 4 septembrie 1698, seara, ţarul a intrat în Moscova, încă îmbrăcat cu hainele regelui Poloniei.

Noaptea şi-a petrecut-o în braţele Anei Mons, după un chef făcut la Lefort.

Dispariţia streliţilor

Boierii erau adunaţi la palat, aşteptându-l pe ţar. Petru, aparent bine dispus, i-a sărutat, i-a întrebat despre cele întâmplate în lipsa lui, le-a povestit cum a călătorit, apoi, brusc, a scos o pereche de foarfeci şi i-a tăiat barba generalului Sein care, luat prin surprindere, n-a protestat. Imediat, le-a venit rândul şi celorlalţi boieri. Toţi îşi îngrijeau cu deosebită atenţie bărbile care-i făceau asemănători sfinţilor si lui Dumnezeu însuşi, după cum îi asigurase, odinioară, patriarhul loachim. Singurii care au rămas nesluţiţi au fost prinţul Cerkasov, căruia Petru i-a respectat venerabila vârstă, şi Tihon Streşnev, fostul iubit al mamei sale, Natalia, la care Petru se uita ca la un tată.

Totuşi, nu bărbile boierilor îl grăbiseră sa ajungă în capitală, ci capetele streliţilor pe care voia să-i distrugă o dată pentru totdeauna.

Conducerea procesului streliţilor vinovaţi de revoltă a fost încredinţată unei comisii, care-l avea în frunte pe Romodanovski. Aceasta doar de formă, deoarece Petru hotăra totul, fiind prezent la interogatorii, la cazne, la biciuiri si, de multe ori, luând chiar locul călăilor.

Chinurile la care au fost supuşi aceşti oameni pentru a mărturisi crime pe care, de multe ori, nu le făcuseră au fost îngrozitoare: bătăi cu cnutul, arderea spatelui cu cărbuni aprinşi, bătăi cu vergile la tălpi etc. încât atunci când au fost duşi la execuţie erau doar nişte resturi de came şi oase, în care abia mai pâlpâia viaţa.

In zadar a încercat patriarhul Adrian să intervină, pentru că ţarul l-a gonit, bănuindu-l de complicitate cu streliţii şi cu *rascolnicii,* grupare care se bucura de sprijinul unei părţi a populaţiei.

Nu se poate spune, însă, că a fost cu adevărat un complot. Dovezile strânse în timpul anchetei erau fără importanţa. Dar asta nu cântărea mult în ochii lui Petru. Pe el îl interesa să distrugă trupa aceasta turbulentă, care i se împotrivise de atâtea ori în trecut. Acum se putea răzbuna şi găsise motivul, oricât de meschin ar fi fost.

în plus, a sperat că va smulge de la aceşti nenorociţi mărturisiri care s-o acuze şi pe ţarina Evdokia (pe care voise s-o repudieze încă de pe vremea când se afla în Olanda). Totuşi, nici Leon Narâşkin şi nici Tihon Streşnev nu reuşiseră, până la întoarcerea ţarului, s-o gonească din palat. Nici chiar Petru nu reuşise s-o convingă să plece de bunăvoie. Ea i-a declarat cu demnitate că îl recunoaşte de stăpân, dar că poziţia ei nu-i permitea să plece.

După ce şi-a asigurat concursul surorii lui, Natalia, care o ura de ani de zile pe Evdokia, Petru a intrat cu forţa în *terem,* şi-a prins soţia de braţ, a târât-o după el şi, într-o trăsură închisă, a dus-o la mănăstirea Ruga Maicii Domnului, din Suzdal.

Mănăstirile erau adesea folosite de Petru ca să scape de femei. După Sofia şi Marfa, sora mai mică a Sofiei, venise acum rândul Evdokiei, căreia în mănăstire i s-a tăiat părul şi a fost numită „maica Elena". Ţarul nu a dat nici o copeică pentru întreţinerea ei: descurcă-se cum o putea! Prin acest gest credea că a rupt orice legătură cu această femeie „nesărată", prea rusoaică în comparaţie cu femeile din Occident pe care le întâlnise. Aceeaşi soartă au avut-o si surorile Evdokiei.

în timpul captivităţii sale în mănăstire, se pare că Evdokia a avut o legătură de dragoste cu maiorul Gle-bov, care era căsătorit. După un timp, Glebov s-a îndepărtat de ea, dar scrisorile de dragoste pe care Evdokia i le trimitea (scrise la dictarea ei de doica sa, Kapito-lina) s-au păstrat şi unele dintre ele au apărut în timpul anchetei ce s-a făcut după opt ani. Maiorul Glebov, torturat, a mărturisit totul, ca şi Evdokia, de altfel. Multe călugăriţe din mănăstire au fost biciuite, unele murind din această cauză. Glebov a fost ucis în mari chinuri, iar Evdokia a fost biciuită şi izolată într-o mănăstire de pe malul lacului Ladoga. După moartea lui Petru, fosta ţarină a fost mutată în fortăreaţa din Schliisselburg, într-o temniţa subterană plină se şobolani, de către ţarina Ekaterina I, urmaşa lui Petru. După doi ani, la moartea Ekaterinei, a fost eliberată de nepotul ei, Petru n, fiul lui Aleksei. Era prea târziu! A preferat să reintre într-o mănăstire, cea în care fusese închisă şi Sofia, unde a murit, în 1731. Memoria ei a rămas vie, până târziu, în legende şi cântece populare.

La^20 septembrie 1698, au început execuţiile stre-litilor. In picioare, în pragul palatului, ţarul a asistat la trecerea convoiului în care condamnaţii purtau lumânări aprinse. Ţarul interzisese prezenţa preoţilor, cerând ca vinovaţii să moară fără ultima împărtăşanie.

Oprind una din căruţe, Petru a ordonat să fie coborâţi cinci condamnaţi, aleşi la întâmplare, şi, cu mâna lui, le-a tăiat capetele cu toporul pe butucul adus în grabă. Nenumăratelor meserii pe care le încercase, i s-a adăugat în acea zi una în plus: de călău.

După execuţie, ţarul s-a urcat pe cal şi s-a dus la întâlnirea cu rezidenţii străini, care fuseseră poftiţi să participe la uciderea ^vinovaţilor, operaţie care a durat mai mult de o lună. întreaga curte a ţarului a participat

la suplicii, dar nu numai ca asistenţi, ci ca executanţi, după exemplul ţarului. Menşikov s-a lăudat că a tăiat capul la douăzeci de nemernici fără să se păteze de sânge; Romodanovski a ucis şi el câte unul din fiecare regiment, având de răzbunat moartea tatălui său, făcut bucăţi de streliţi la prima revoltă; Boris Goliţân, emoţionat, nu şi-a făcut treaba cum trebuie şi a fost ajutat de călăul Aleksaşka. Singurii care au refuzat „invitaţia" ţarului au fost Lefort şi, din regimentul Preobrajenskoe, colonelul Blomberg, pe motiv că distracţia aceasta nu se practica în ţara lor.

Se pare, după spusele celor care au asistat la execuţii şi le-au descris, că unii dintre condamnaţi au dat dovadă de curaj şi demnitate. Pe unul dintre ei, soldatul Ivan, Petru 1-a graţiat pentru calmul cu care si-a aşezat capul pe butuc.

După încheierea masacrului, toate regimentele de streliţi au fost desfiinţate, soldaţii rămaşi în viaţă fiind alungaţi din Moscova, împreună cu văduvele şi orfanii celor ucişi. Singura lor posibilitate de câştig era cerşitul, nimeni neavând voie să le dea de lucru sau adăpost.

Streliţii erau zdrobiţi, într-adevăr, dar acum Rusia nu mai avea armată. Si de acest lucru Petru avea să-şi dea seama abia după trei luni. Mersese prea departe şi a trebuit să dea înapoi; de aceea, în bătălia de la Narva (1700) regimentele de streliţi figurau din nou printre luptători: erau trupe recrutate din provincie, reînfiinţate printr-un ucaz din 1699, păstrându-şi numele, în 1702 şi 1704, au fost create alte noi regimente de streliţi, ca o necesitate impusă de războiul cu Suedia. Abia în 1705, după revolta din Astrahan, a fost hotărâtă desfiinţarea lor o dată pentru totdeauna. Ea s-a soldat cu noi convoaie de prizonieri spre Moscova şi noi execuţii în Piaţa Roşie.

începutul modernizării Rusiei

Foarte hotărât să elimine bărbile de pe feţele supuşilor, Petru a dat un ucaz prin care le interzicea. Cei care vroiau să-şi păstreze podoaba, trebuia să plătească bir, după rang şi venituri. Pe mulţi, suma piperată ce trebuia plătită i-a făcut să-şi taie barba, dar alţii, şi în special ţăranii, au preferat să dea banii. Preoţii erau scutiţi de bir.

Convins că veşmintele pe care le purtau ruşii nu se potriveau nici cu epoca şi nici cu muncile pe care trebuia să le îndeplinească, ţarul a hotărât pnntr-un ucaz, emis la începutul anului 1700, noua modă la îmbrăcăminte pentru toate clasele sociale, pentru femei şi bărbaţi. Nerespectarea hotărârilor aducea amenzi usturătoare pentru cei care continuau să poarte veşminte croite ca acelea ale strămoşilor lor. Nimeni însă n-a îndrăznit să se opună, deşi noile haine, copiate după cele ungureşti sau nemţeşti, nu erau potrivite cu clima aspră a Rusiei.

La toate aceste măsuri reformatoare, Petru a mai adăugat una: noul calendar. Anul Nou s-a mutat de la l septembrie la l ianuarie, conform calendarului european, A păstrat, însă, „stilul vechi" al calendarului iulian, care fusese înlocuit cu cel gregorian în Occident, şi care era mai înainte, la acea vreme, cu 11 zile.

Schimbarea a fost aspru criticată, pentru că bătrânii moscoviţi erau convinşi că Dumnezeu, în înţelepciunea Lui, crease lumea toamna, când pământul era plin de

grâne şi de fructe, şi nu iarna, când era pretutindeni zăpadă şi gheaţă!

Cum Petru ştia că, din fanatism, în Rusia se ucideau foarte uşor oamenii prin otrăvire şi prin înjunghiere, a semnat două ucazuri prin care li se interzicea ruşilor să poarte cuţite ascuţite la vârf şi, oricui, vânzarea liberă a medicamentelor şi a ierburilor tămăduitoare. Prin cea de-a a doua măsură s-au pus bazele primelor farmacii din Moscova care au stat, apoi, sub supravegherea poliţiei.

Pentru o mai bună administrare, Petru a înfiinţat un consiliu de miniştri ai finanţelor şi a bătut o monedă nouă, reuşind să rezolve, în parte, marea lipsă de bani în care se afla statul.

Cu timpul, au fost aplicate şi alte măsuri de occi-dentalizare a Rusiei, pe care Petru urmărea să le introducă după tot ce văzuse în lunga lui călătorie: în 1702 deschiderea *teremului* şi o mai mare libertate a femeilor; în 1703, apariţia unui ziar, primul din Rusia: *Mosko-vâkie Novosîi* (Veşti din Moscova), având patru pagini; în 1699, înfiinţarea unui ordin al cavalerilor ruşi, cu numele patronului Rusiei, Sfântul Andrei.

Când, în 1700, a murit patriarhul Adrian, omul care se opusese, într-o oarecare măsură, ideilor de înnoire impuse de Petru, n-a mai fost numit nimeni în locul lui. De problemele Bisericii s-a ocupat mitropolitul Ştefan lavorski, ucrainean cu studii în străinătate şi cu mintea luminată. O parte din însărcinările patriarhului au fost preluate de o comisie, condusă de un laic, boierul Musin-Puşkin, care urma să se ocupe de conducerea mănăstirilor.

Marea favorită, Ana Mons

Petru o ridicase pe Ana Mons la rang de mare favorită. Ea participa alături de suveran la ceremoniile publice. Astfel, a jucat, la un moment dat, rolul de naşă la botezul fiului trimisului regelui danez. Intr-un cartier elegant, Petru i-a înălţat un luxos *palazzo,* dar ea cerea mereu câte ceva, trimiţându-i bileţele pe care i le scria un secretar.

A fost un moment în care ţarul a vrut să se însoare cu Ana, deşi, în acelaşi timp, întreţinea relaţii amoroase cu o prietenă a Anei, Elena Fademrecht.

Legătura cu Ana s-a terminat în 1703, într-un mod neaşteptat: în buzunarul unui trimis diplomatic saxon Koniseck, care se înecase întâmplător, s-au găsit bilete de dragoste semnate de Ana. Ţarul, supărat, a băgat-o la închisoare, dar ea a reuşit să scape prin rugăminţi şi viclenie, devenind apoi amanta trimisului diplomatic prusac, Keyserling, cu care s-a şi căsătorit. Amestecându-se în probleme de politică, Ana a fost închisă din nou, a scăpat iarăşi, dar, soţul ei îndrăznind să intervină în favoarea unui frate al ex-favoritei a fost dat afară după ce a încasat multe lovituri de la Petru şi Menşikov. Până la urmă, tot Keyserling a trebuit să-şi ceară scuze, în anul 1711, Ana a rămas văduvă, dar nu pentru mult timp: a sedus un ofiţer suedez, pe nume Miller, lângă care s-a stins si ea din viaţă, câţiva ani mai târziu.

Petru era uşor de consolat. Prin intermediul Iui Menşikov, prin patul ţarului au trecut multe femei: surorile Măria şi Ana, domnişoara de onoare a Nataliei,

sora ţarului; apoi, Daria şi Barba Arseniev, tot din suita ţarevnei; domnişoara Tolstoi a făcut parte din acest grup de favorite, precum şi un număr de Ekaterine. Nu trebuie făcută însă confuzie cu Ekaterina Vasilevska despre care istoria a avut mai multe de spus.

Pasiunea lui Petru pentru marină creşte

în perioada în care execuţiile streliţilor erau încă în curs, Petru le-a oprit, o vreme, pentru a pleca la Voro-nej, fiindcă n-a putut rezista dorinţei de a admira marea flota pe care o comandase cu doi ani înainte. Distru-gându-şi armata de uscat prin desfiinţarea regimentelor de streliţi, continua să aplice ideea lui fixă de creştere a puterii maritime.

Viceamiralul Cruys, pe care-1 angajase în Olanda, venit de puţin timp de la Amsterdam, 1-a însoţit pe ţar. Oro priceput, a examinat noile nave şi a declarat, categoric, că tot ce se făcuse era de proastă calitate.

Petru a fost deziluzionat, dar, cu stilul său energic şi încăpăţânat, a hotărât să se efectueze neîntârziat reparaţiile necesare vaselor necorespunzătoare şi să comande altele, mai bune, şantierelor. Preocupat de toate aspectele aceastei probleme în care se implica personal, făcea planuri noi, modificând navele după ideile proprii si lucrând cu ciocanul si ferăstrăul de dimineaţă până seara. Vizita la Voronej a durat, contrar aşteptărilor, două luni. El spera încă într-o antrenare a puterilor apusene într-un război contra Turciei, care să-i permită să cucerească Crimeea, dorită cu îndârjire, şi, prin acest succes, să obţină mult visatul acces la Marea Neagră.

In primele zile ale lunii octombrie începuseră să vină la Moscova materialele cumpărate din Olanda şi personalul recrutat de acolo şi din Anglia. Petru i-a trimis la Voronej pe specialiştii în marină şi, pe Volga, pe inginerul Perry pentru a studia posibilităţile unei viitoare legături dintre Marea Neagră si Caspica. Pentru obţinerea tunurilor necesare vaselor de război, a dezvoltat o serie de turnătorii şi a cerut intensificarea exploatărilor miniere în Kazan şi Kaluga, unde se descoperise fier. Vrând sa formeze o şcoală de marină, 1-a adus din Londra pe scoţianul Fergasson, dar elevii selecţionaţi nu ştiau sa citească şi, de altfel, nu existau nici manuale în limba rusa după care să înveţe. S-au creat câteva scoli de alfabetizare şi s-au comandat cărţi la Amsterdam. Dar, acolo au întâmpinat un alt obstacol: lipsa unei tipografii pentru cărţi în limba rusa, cu litere chirilice.

Flota, cele necesare conducerii ei şi pregătirii oamenilor, costa foarte scump si banii începuseră să fie o problemă. Pentru rezolvarea ei a suplimentat birourile pentru colectarea impozitelor.

La 2 martie 1699, pe când Petru se afla la Voronej împreună cu viceamiralul Cruys şi cu un trimis al regelui August al Poloniei, a primit vestea morţii lui Le-fort. In urma unei petreceri în aer liber, pe o vreme care nu permitea aşa ceva, o răceală puternică 1-a doborât pe acest om de numai patruzeci si trei de ani, însă măcinat nu numai de eforturile depuse, dar şi de o viaţă dezordonată.

îndurerat, Petru a revenit imediat la Moscova lângă trupul neînsufleţit al prietenului iubit pentru care a ordonat funerarii măreţe. Lefort a fost îngropat în Sloboda.

Câteva luni mai târziu a murit şi generalul Patrick Cordon.

Capitolul 8

Politica de cuceriri a lui Petru se modifică. Ekaterina şi Sankt-Petersburg

Privirile se îndreaptă spre nord

Se pare că Petru s-a gândit să atace Suedia pe când se afla la Viena în 1698. Până atunci, preocupările sale războinice fuseseră îndreptate mai curând spre sud, văzând în Turcia singurul duşman. Dar, la Viena, împăratul austriac, pe care el se bizuia, îşi schimbase atitudinea faţă de Turcia şi atunci tânărul ţar şi-a îndreptat privirile spre nord. Mai înainte, însă, trebuia să aştepte încheierea tratativelor de pace pe care trimisul său diplomatic le ducea cu înalta Poartă.

Consilierul regelui August n al Poloniei, livonianul Patkul, a avut un mare rol în reorientarea gândirii politice a lui Petru. Patkul, mare adversar al lui Carol XII al Suediei, rugise din ţara lui de origine, unde fusese condamnat la moarte în contumacie pentru incitarea nobilimii livoniene contra regelui. Ajuns în Elveţia, se lăsase atras la Varşovia de Fleming, ministrul lui August n, unde sosise cu un plan gata întocmit pentru formarea unei coaliţii contra Suediei, care să cuprindă electoratul de Brandenburg, Danemarca, Rusia şi Polonia. Polonia urma să primească Livonia, iar Rusia alte provincii ale litoralului baltic.

August II a fost de acord, iar Frederic IV al Dane-marcii, cu gândul la Holstein, nu aştepta altceva. Generalul Karlowicz a venit la Moscova însoţit de Patkul, care purta un nume fals. Acolo s-au încrucişat cu trimişii noului rege al Suediei, Caroi XII, care veniseră să ceară confirmarea tratatului de pace de la Cardis (1661), acela prin care ţarul Aleksei pierduse toată Livonia.

Petru i-a primit bine pe suedezi, dar le-a reamintit de comportamentul necorespunzător al celor din Riga faţă de ambasada rusă. El căuta un pretext pentru ruperea tratativelor, deşi, deocamdată, se abţinea, aşteptând încheierea unui pact cu Turcia.

în ianuarie 1699, se semnase la Karlowitz'-[1] un tratat prin care înalta Poartă făcea pace cu Imperiul austriac şi cu Polonia, iar cu Rusia un armistiţiu de doi ani.

Pentru planurile de viitor ale lui Petru armistiţiul era insuficient. Un ministru plenipotenţiar, Ukrainţev, a fost însărcinat să negocieze la Constantinopol condiţiile unei păci definitive. Sperând că misiunea diplomatului său va avea succes şi că prin aceasta vor avea linişte în sud, Petru i-a convocat pe miniştrii Poloniei şi Dane-marui la Preobrajenskoe, unde au semnat un pact secret de alianţă ofensivă şi defensivă. In acelaşi timp, îi asigura pe suedezi de bunele sale intenţii; „Cum aş putea, spunea el rezidentului suedez, Knicperson, să mă angajez într-un război nedrept şi să încalc un tratat de pace pe care-1 consider veşnic?" Mai mult chiar, s-a jurat că, dacă polonezii ar îndrăzni să cucerească Riga, ar porni alături de suedezi s-o elibereze.

1) Pacea de la Karlowitz dintre Poarta Otomană şi „Liga sfântă" (patronată de papă, din care făcea parte Austria, Polonia, Veneţia şi, din 1687, Rusia). Pacea s-a încheiat la 26 ianuarie 1699.

La începutul anului 1700, conform angajamentelor luate, Polonia şi Danemarca au început războiul contra Suediei. Petru, deşi le promisese sprijinul, nu a schiţat nici o mişcare, fiindcă Ukrainţev nu reuşise încă sa obţină semnarea păcii cu Turcia. Regele Frederic al Dane-mărcii a fost atacat de regele Carol XH al Suediei, care a traversat Strâmtoarea Sund, 1-a învins într-o bătălie de lângă capitala daneză şi i-a impus pacea (tratatul de la Travendal). Regele August n al Poloniei a fost şi el învins de suedezi, în faţa oraşului Riga.

Petru era încântat de înfrângerea aliaţilor săi şi n-a acţionat decât în august 1700, când un curier i-a adus vestea că tratatul cu Turcia a fost semnat. Trupele ruseşti au primit atunci ordin să se îndrepte spre Narva, în Livonia. Prin aceasta, Petru încălca din nou prevederile alianţei cu Polonia şi Danemarca, prin care se angajase sa se îndrepte doar spre nord, spre Pskov, si nu spre nord-vesî, adică spre Riga şi Narva.

Armata rusă era formată din trei divizii noi, în total 63.000 de oameni, sub comanda generalilor Golovin, Weyde şi Repnin. Carol Xn a opus ruşilor o armată de cinci ori mai redusă numeric, alcătuită din doar 5.300 infanterişti şi 3.100 călăreţi; în plus, era foarte obosită, chiar epuizată, după un marş forţat.

Petru nu se aştepta să-1 găsească pe Carol XH în Livonia, crezându-1 încă în Danemarca, rjentru că nu fusese informat de pacea de la Travendal. în faţa cetăţii Narva, a mai avut surpriza să constate că artileria sa era într-o stare proasta si necorespunzător folosită. La răspândirea veştii că armata suedeză se afla foarte aproape, Petru s-a simţit de-a dreptul îngrozit; şi-a părăsit în grabă armata, lăsându-1 la conducerea ei pe prinţul de Croy, bun general, dar care nu reuşise, în scurtul timp

avut la dispoziţie, să-şi cunoască trupele. Avându-i alături pe Golovin si Mensikov, Petru a plecat cu sania spre Pskov şi, apoi, tot într-o goană până la Novgorod. Motivele expuse ulterior de Petru pentru a-şi justifica laşitatea erau puerile. Rezultatul a fost că, în bătălia care a avut loc, mica armată a lui Carol XII, deşi sleită de puteri, i-a zdrobit pe ruşi în numai câteva ore, pe un viscol care-i orbea pe ambii adversari. Prada luată de suedezi a fost enormă, iar prizonierii foarte valoroşi: prinţul de Croy, generalii Weyde, Halartt, Lange.

Regele Carol XII al Suediei

Vestea victoriei suedezilor la Narva a uimit Europa. Tânărul rege suedez se dovedea un adevărat geniu militar.

Carol XII era născut în 1682, deci avea cu zece ani mai puţin decât Petru. La acea vreme, domnea peste Suedia şi peste toate teritoriile din jurul Mării Baltice: Finlanda, Ingria, Carelia, Estonia, Livonia şi Pomerania. Se urcase pe tron când nici nu împlinise şaisprezece ani, la moartea tatălui său, Carol XI. Contele Guiscart, care a fost alături de Carol XII, ca trimis al regelui Franţei, în bătălia de la Narva, a scris despre el ca era înalt, avea o faţă frumoasă şi prelungă, ochi luminoşi şi o voce profundă. Alţi cronicari contemporani îl prezintă ca pe un sălbatic, cu maniere grosolane, cu obiceiuri de ţăran, foarte puţin pretenţios cu ţinuta lui, gata oricând să-şi facă datoria. Şi, totuşi, era un pasionat cititor al clasicilor, model fiindu-i Alexandru cel Mare.

Patima lui era războiul. Era iubit de soldaţi, care-1 ascultau orbeşte, deoarece îl simţeau ca pe unul de-al lor, care dormea, mânca şi mărşăluia alături de ei. în lupta de la Narva, Carol se afla în fruntea unei coloane de atac care a cucerit tabăra adversă în 30 de minute.

După victoria de la Narva, Carol XJI nu i-a urmărit pe ruşi şi nu şi-a consolidat avantajul obţinut. Spre bucuria lui Petru, regele suedez s-a îndreptat spre Polonia, hotărât să scape definitiv de regele August. Nu putea să intre în Rusia, avându-i în spate pe polonezi si pe saxoni. Ameninţându-1 pe August, după ce-1 învinsese pe Petru, n-a făcut altceva decât să întărească alianţa dintre polone/i şi ruşi.

Petru hotărăşte continuarea războiului

Imediat după fuga sa şi înfrângerea de la Narva, Petru a căutat, cu sprijinul Occidentului, sa obţină un aranjament favorabil lui. Trimişii ruşi au prezentat la curţile marilor state apusene variante eroice, departe de realitate, despre comportamentul ţarului la Narva şi despre cauzele înfrângerii, dar, peste tot, ţarul lăudăros era ridiculizat pe faţă. Si totuşi, cu mult tupeu, ambasadorul său la Viena, prinţul Goliţân, pretindea că, în schimbul păcii, Suedia trebuia să-i cedeze cea mai mare parte a Livoniei, cu Narva, Ivangorod, Koporie. Viitorul avea să dovedească temeinicia pretenţiilor lui!

La Moscova, Petru era deznădăjduit. Nu mai avea încredere nici în popor, nici în armată şi, lucrul cel mai grav, nici în el însuşi. Dar, ca de obicei, firea lui schimbătoare a făcut ca, după primele momente de absolută

descurajare, dorinţa de revanşă să reînvie şi omul energic dintr-însul să depăşească slăbiciunea şi laşitatea.

Văzând că regele Carol XII nu-l urmărea, a renunţat la gândurile de pace şi a hotărât să continue războiul. Lupta de la Narva i-a dezvăluit adevărul că puterea trupelor nu se măsoară în funcţie de numărul de oameni şi de tunuri din componenţa lor, ci de pregătirea şi competenţa lor. Cele zece regimente noi, pe care le-a înfiinţat pentru refacerea armatei distruse la Narva, au fost dotate cu o artilerie puternică, pentru care s-a construit cea mai mare turnătorie din imperiu, la Nevianski-Camenski. Dar, cum metalul lipsea, ţarul a dat ordin să fie date jos clopotele bisericilor şi mănăstirilor, cu atât mai mult cu cât nu mai avea cine să se opună acestei porunci: patriarhul Adrian murise pe când Petru se afla la Narva, iar în locul lui nu mai fusese numit altcineva, mitropolitul Ştefan lavorski fiind însărcinat doar cu rezolvarea problemelor curente.

Tot pentru înzestrarea armatei, au fost cumpărate de la Liege tunuri cu aprindere rapidă, lunete şi instrumente de precizie; pe deasupra, au fost trimişi în străinătate, pentru a se instrui în şcoli militare cu tradiţie, două sute cincizeci de ofiţeri. Modernizarea armatei după modelul occidental era acum în curs si îşi va arata, curând, roadele.

In hotărârea lui de a continua războiul, Petru nu şi-a neglijat aliaţii si a căutat să-şi apropie şi alte ţări. A trimis la Copenhaga o ambasadă pentru încheierea unui tratat, dar rezultatele au fost mediocre. S-a încercat o înţelegere cu Franţa, prin intermediul ambasadorului francez Le Heron pe lângă regele Poloniei. „Legătura dintre cei doi eroi ai secolului, îi scria Fiodor Golovin lui Le Heron, va stârni admiraţia întregii Europe." Eroii

^
mm\\

aceia erau Regele-Soare şi Petru, învinsul si umilitul ţar de la Narva!

Pentru a-1 întâlni pe August n al Poloniei, în ianuarie 1701, Petru a plecat în Lituania, însoţit de abilul Safirov, Acolo, în castelul Birze, s-a semnat tratatul de alianţă între Petru şi August împotriva Suediei, în caz de victorie, s-a convenit ca Livonia sa revină Poloniei, iar Ingria şi Carelia, Rusiei.

La 8 martie 1701, revenind la Moscova, Petru i-a ordonat generalului Repnin să pornească imediat cu cele nouăsprezece regimente ale sale pentru a face joncţiunea cu trupele saxone ale lui August. Şeremetiev urma sa supravegheze de la Pskov frontiera livoniană. Petru, după trei luni petrecute la Voronej în compania Anei Mons, s-a instalat în vară la Novgorod, gata să intervină în caz de victorie a trupelor ruso-saxone asupra oraşului Riga. Dar a aşteptat zadarnic! Armata lui a fost înfrântă la porţile oraşului, iar Carol XH a cucerit, unul după altul, oraşele Mitau, Bausk şi Birseu, alungându-i si pe ruşi si pe saxoni din Livonia şi Curlanda. O singură victorie a obţinut-o generalul Şeremetiev, la Erestfer, în decembrie 1701, care, pentru a masca celelalte înfrângeri, a fost sărbătorită cu mare fast la Moscova.

„Când se obţine cel mai mic succes, scria rezidentul olandez, se face atâta caz aici că ţi se pare că s-a răsturnat pământul."

In acel an 1701, altă nenorocire se abătuse asupra Moscovei: în iunie, arsese Kremlinul, cu toate arhivele şi magaziile cu alimente. In anul următor, noul mareşal Şeremetiev a obţinut noi victorii şi a avansat în Livonia: la 18 iulie, cei treizeci de mii de soldaţi ai săi i-au învins pe cei opt mii de suedezi ai generalului Schlippen-T^ach, după care au cucerit Volmar şi Marienburg,

Succesele militare încep să apară

In timp ce Carol XII îi învingea pe polonezi şi pe saxoni la Klisov şi intra în Cracovia, la 5 august, ţarul Petru, în fruntea a trei sute de galere pe care erau îmbarcate cinci batalioane, a plecat pe apă până la lacul Ladoga în sud-estul Finlandei. Aici s-a întâlnit cu trupele lui Repnin şi cu cele ale lui Apraksin şi, împreună, au asediat Noteburgul, care a capitulat, cu cei 450 de oameni ai săi, în decembrie. Petru i-a schimbat numele oraşului în Schliisselburg (Oraşul-Cheie), sperând ca el să-i deschidă porţile spre Marea Baltica, în mai 1703, a fost cucerit fortul Nienschantz, situat la vărsarea Nevei în Golful Finic, de către trupele lui Seremetiev ajutate de cele 60 de nave ale ţarului. Au fost capturate, cu acest prilej, şi două nave suedeze. Cucerirea acestui fort le-a deschis drumul navelor ruseşti spre mare prin Golful Finic. Acum i-a dat lui Petru în gând de a construi pe cursul Nevei o cetate, pe Insula Berezovi, unde a pus să i se înalţe o casă. Cetatea urma să primească numele sfântului Apostol Petru (Sankt-Petersburg). Ulterior, s-a gândit să-şi protejeze intrarea pe fluviu şi a construit pe Insula Cronsloot (Kotlin), la intrarea în golf, o fortăreaţă.

Profitând că regele Carol XII, cu grosul armatei, se afla în Polonia pentru a-1 înlocui pe regele August U cu Stanislas Leszczynski şi îşi pierdea timpul în dispute politice, ţarul a cucerit oraşul Dorpat şi, în august 1704, după un asediu scurt, Narva a capitulat şi ea.

în acelaşi timp, ca sa-1 reînscăuneze pe August n, înlocuit de Stanislas Leszczynski, Petru a pătruns cu armata în Polonia şi, la Kalitz, trupele comandate de

Menşikov i-au învins pe suedezi, luând mulţi prizonieri. De asemenea, o parte din Curlanda a căzut în mâinile ruşilor, însă, restul, a fost apărat neaşteptat de puternic.

în iulie 1705, Seremetiev a fost învins de Lowen-haupt, unul din cei mai buni generali ai lui Carol XII. în ianuarie 1706, o nouă înfrângere: Menşikov şi mareşalul Ogilvy, care ocupaseră Grodno, a trebuit să fugă în grabă, lăsând în mâinile regelui Suediei artileria şi toate bagajele. Carol XII ar fi capturat toată armata rusă, dacă revărsarea Niemenului nu 1-ar fi împiedicat.

La 24 septembrie 1706, regele August H, înspăimântat de intrarea trupelor suedeze în Saxonia, a semnat un tratat de pace cu Carol XII la Altranstadt, prin care renunţa la coroană în favoarea lui Stanislas Leszczynski şi rupea alianţa cu Rusia; în plus, i-a predat lui Carol dezertorii şi trădătorii. Ambasadorul Patkul era printre ei. A fost tras pe roată şi decapitat.

Rămas fără nici un aliat, Petru s-a arătat gata să trateze cu suedezii prin mai mulţi intermediari, între care un trimis al regelui Franţei şi trimişi ai curţilor din Viena şi Londra. Carol XH cerea însă înapoierea tuturor teritoriilor cucerite de ruşi, inclusiv malurile Nevei, cu noua aşezare răsărita în inima mlaştinii, iar Petru voia să păstreze Neva, tocmai pentru că era captivat de noul oraş care abia prinsese contur. Tratativele au eşuat.

Petru a ordonat să fie echipate noi vase, să fie recrutaţi, în continuare, soldaţi dintre ţărani, să fie fabricate sau cumpărate din Apus mai multe arme. In nord şi est au fost dezvoltate minele de fier şi de cărbune şi s-au construit noi întreprinderi de material de război. Aproape toate resursele statului erau acum în slujba războiului, în acelaşi scop, punându-se monopol pe pescuit, sare, tutun, smoală ş.a.

Bătălia de la Poltava (1709)

In ianuarie 1708, Carol XII s-a hotărât să atace Rusia, aliindu-se cu trupele cazacilor lui Mazepa, care i-a trimis ajutor. Dar ţarul Petru a fost înştiinţat de unul din şefii cazacilor şi si-a luat măsurile de rigoare.

Discuţiile dintre suedezi şi Mazepa au durat mult, deoarece hatmanul cerea Curlanda, în schimbul Poloniei, Rusiei Albe şi Ucrainei care ar fi revenit suedezilor. Până la urmă, au căzut de acord şi Carol XTT s-a grăbit să-şi pună în practică un plan grandios. El urma să pătrundă cu trupele în Rusia, cu direcţia Moscova, în timp ce alte trupe aflate în Finlanda, sub comanda lui Llibecker, urmau să intre în Ingria. Pentru a-şi întări armata, Carol XII i-a chemat şi pe cei zece mii de oameni ai lui Lowenhaupt, aflaţi în Livonia. Apoi, 1-a lăsat pe Mazepa să se întărească la Baturin, adunând provizii, şi a pornit spre Borizov, trecând Berezina. A cucerit, curând, Moghilevul şi s-a instalat în oraş în aşteptarea lui Lowenhaupt. Planul lui Carol XII s-a năruit, pentru că Liibecker a fost învins în Ingria, iar Lowenhaupt, după ce a traversat Niprul, a suferit şi el o înfrângere, pe 9 noiembrie, la Liesna. în plus, aflând de aceste eşecuri, Mazepa a renunţat sa mai apere Baturinul, care a fost capturat de Menşikov. Carol XII a rămas, astfel, iară sprijin militar, muniţii şi hrană.

Iarna grea, foamea şi bolile au decimat armata suedeză. Carol a hotărât retragerea spre Ucraina, unde spera să găsească provizii pentru trupele sale. Insă totul fusese pustiit de ruşii lui Petru.

La începutul anului 1709, invadatorul suedez nu mai avea decât douăzeci de mii de oameni, demoralizaţi şi bolnavi. Singura speranţă era să ajungă la Poltava, în inima Ucrainei, unde credea că vor găsi hrană îndestulătoare. Dar Poltava a rezistat asediului declanşat în aprilie 1709. în timpul unei plimbări, Carol a fost împuşcat în picior şi a făcut cangrenă, dar, tratat de medici pricepuţi, a scăpat de pericol. Nu se mai putea mişca, însă, decât dus pe targa. Vestea rănirii lui s-a răspândit; la Moscova s-a aflat ca ar fi şi murit, ceea ce a mărit curajul ruşilor, care văzuseră în Carol un mare conducător, de neînvins. Petru, însă, tot nu se hotăra să ordone ofensiva.

Cel care a atacat primul a fost Carol. Lupta a fost necruţătoare. Armata rusă era condusă de Seremetiev, de Roennl, Menşikov şi Bruce. Mihail Goliţân comanda un regiment, iar micul evreu portughez, Devier, cumpărat la Amsterdam, devenit general, era în fruntea armatei.

La ora nouă, lupta era în toi, dar, peste numai o jumătate de oră, două treimi din armata suedeză au fost puse pe fugă, avându-i în frunte pe generalul Lowen-haupt şi pe Carol XII, care, încalecând pe un cal, s-a îndepărtat, urmat de o mică escorta.

Aproape tot statul major, generali, ofiţeri şi subofiţeri, alături de vreo două mii şase sute de soldaţi suedezi au căzut prizonieri.

La banchetul prin care rusii au sărbătorit victoria, au fost invitaţi şi câţiva din ofiţerii suedezi. Când a apărut Petru, toţi s-au ridicat în picioare. Ţarul a luat o cupă si a spus tare: „Beau în sănătatea Majestăţii sale regele Suediei, maestru în arta războiului!"

Rusia învinsese Suedia în război, adevărat, dar luptând cu nişte soldaţi flămânzi, obosiţi, o umbră a adevăratei armate suedeze.

Greşeala pe care a făcut-o Petru a fost că, în loc să-i urmărească pe fugari şi să-1 captureze şi pe regele Carol, s-a apucat de băut. Când, după douăzeci şi patru de ore, şi-a dat seama, a fost prea târziu. Lowenhaupt era departe, urmându-1 pe rege. Când au ajuns la Nipru, acelaşi general suedez a organizat trecerea fluviului, pentru Carol XII împreună cu tot tezaurul, după care, trupele lui refuzând să mai lupte, s-a predat. Regele s-a îndreptat spre Turcia, însoţit de câţiva ofiţeri. Acolo, a rămas timp de şase ani, încercând zadarnic să obţină sprijinul Poartei contra Rusiei.

Petru 1-a trimis pe Seremetiev în Livonia, pentru a recuceri Riga, şi pe Menşikov în Polonia, pentru a-1 reînscăuna pe August II.

Ekaterina

în iulie 1702, la începutul războiului cu Suedia, generalul Seremetiev, însărcinat să ocupe Livonia şi să se stabilească acolo, a asediat Marienburgul. înainte de asaltul final, comandantul oraşului convocase câţiva cetăţeni, cărora le-a spus, în secret, că avea de gând să arunce oraşul în aer. Pentru a-i salva, îi sfătuia să plece imediat, împreună cu familiile lor. Pastorul luteran Gluck era printre cei îndemnaţi să fugă. El şi-a făcut bagajele şi a plecat cu soţia, copiii şi servitoarea lui. A fost oprit, însă, în avanposturile ruseşti, dar, ştiind ruseşte şi arătându-le Biblia pe care o ţinea în mâna, a fost

bine tratat şi i s-a permis sa îşi continue drumul spre Moscova. Generalul Seremetiev, dând cu ochii de servitoarea pastorului, a găsit-o drăguţă. Era o blondă planturoasă şi generalul s-a gândit că, înaintea atacului de a doua zi, se puteau distra puţin. Fata era veselă, dornică de chef, băutură, dans şi sărutări. Au chemat câţiva cântăreţi din oboi, au dansat şi au petrecut. In timpul dansului, s-a auzit o explozie puteniică — comandantul oraşului se ţinuse de cuvânt. Fata s-a speriat şi a căzut, leşinată, în braţele unui ofiţer. Aşa şi-a făcut intrarea în istoria Rusiei aceea care se va numi Ekaterina!

Deocamdată nu se numea Ekaterina, dar nici nu se ştia prea bine cum se numea (se pare că Marta) nici de unde venea, nici ce căuta în Marienburg. Se crede că se născuse, probabil cu şaptesprezece ani înainte de asediul Marienburgului, într-un târg livpnian, dar nu se ştia care anume, într-o familie de ţărani numiţi Skovronski.

Există informaţii care susţin că ar fi fost fiica ilegitimă a unui nobil îivonian, pe nume Alvendhal; fusese crescută de părinţii legitimi, care însă muriseră, pe când copila avea o vârstă fragedă. Se pripăşise în casa familiei Gliick, unde i s-a dat voie să se ocupe de menaj şi să ajute la îngrijirea copiilor. Pastorul reuşise să o înveţe să-si scrie numele.

Se pare că îi plăcuseră de foarte devreme bărbaţii şi mulţi trecuseră deja prin patul ei. Pastorul, pentru a o potoli, hotărâse s-o mărite cu un suedez, Kruse, dar acela dispăruse fără urmă la cucerirea oraşului. (Când Ekaterina a devenit împărătească, a reuşit să-1 găsească pe întâiul ei logodnic şi i-a acordat o pensie.)

La început iubită de subofiţerii ruşi, a ajuns, treptat, în paturile ofiţerilor şi, apoi, în al generalului Seremetiev. Cum intrase în slujba lui Menşikov nu se ştie,

dar acolo a fost văzută de Petru, în 1704, care se mirase de curăţenia din camerele prietenului sau. Casa era în grija Ekaterinei.

In luna martie 1705, a dat naştere unui fiu, copilul lui Petru, pe care ea îl alinta cu numele de Petruşka. In anul următor, a mai născut un fiu. Amanţii, ţarul Petru şi fosta servitoare Ekaterina, locuiau de-acum împreună, cei doi copii fiindu-i tare dragi ţarului.

Din 1706, Ekaterina trecea drept soţia lui Petru, căsătoriţi fiind, se spunea, în secret. Din'1709, nu s-au mai despărţit, în Polonia, în Germania, oriunde, Ekaterina îl însoţea pe ţar şi era considerată soţia lui. Alţi doi copii, două fete, au contribuit la strângerea legăturilor dintre cei doi.

Se pare că, în 1711, în timpul luptelor de la Prut, Ekaterina a reuşit, păstrându-şi sângele rece, să împiedice un dezastru, în momentul în care turcii, cu o armată de cinci ori mai numeroasă, înconjuraseră armata rusă, formară din 38.000 de oameni. Petru şi Ekaterina se aflau în tabăra asediată şi ţarul a fost cuprins de una din spaimele lui obişnuite. Ea 1-ar fi sfătuit pe ţar să negocieze cu turcii, oferindu-si caseta cu bijuterii pentru cumpărarea bunăvoinţei marelui vizir. Şafirov a fost cel care a tratat cu otomanii, atrăgându-îe atenţia asupra pierderilor mari pe care, negreşit, ambele tabere le-ar fi putut avea dacă s-ar fi luptat. Bijuteriile Ekaterinei ar fi cântărit greu în încheierea tratatului de pace de la Prut, spre disperarea lui Carol XII, care visase răzbunare.

Se pare că intervenţia Ekaterinei în catastrofa de la Prut a fost o acţiune accidentală. In general, deşi era la curent cu preocupările lui Petru, le cunoştea doar în linii mari. Adesea, el îi vorbea aparent ca unei confidente, însă fără a intra în detalii. Ekaterina si-a dat seama ca

adevăratul ei rol era de a aduce în sufletul ţarului puţină milă faţă de supuşi şi, mai ales, faţă de cei care-i greşeau. Probabil înţelegea că, în mijlocul urii şi a duşmăniilor care apăreau de peste tot în jurul suveranului, ca urmare a reformelor neobişnuite pe care le făcea, atitudinea ei îi crea un cerc de simpatii care o vor ajuta, mai târziu, când soarta nu-i va mai fi favorabilă. Si nu s-a înşelat!

Dar, pe de altă parte, gândindu-se că, poate, într-o zi va avea nevoie de bani, Ekaterina a început să ceară şi să primească sume din ce în ce mai importante de la cei în favoarea cărora intervenea. A strâns, astfel, o mare avere, pe care a plasat-o în Olanda, la mai multe bănci, pe diferite nume. Când Petru a aflat, acesta a constituit unul din motivele principale care au pus capăt relaţiei lor conjugale.

Oricum, în perioada 1704-1723, a născut unsprezece copii ai lui Petru din care, cei mai mulţi, au murit foarte mici. Sarcinile ei, aproape permanente, n-au îin-piedicat-o, însă, să-l însoţească pe ţar în toate peregrinările sale.

Era o femeie destul de cochetă: îşi vopsea părul în negru, le interzicea doamnelor de la curte să-i copieze toaletele, dansa minunat, mai aîes dacă-1 avea ca partener pe ţar.

Caracterul său era un amestec de feminitate foarte subtilă şi de energie aproape masculină. Vorbea fără şovăire despre originea ei modestă şi despre treburile cu care se ocupase în casa pastorului Gluck.

Scrisorile pe care şi le adresau, Ekaterina şi Petru, dovedesc strânsa legătură care exista între ei. Tonul fiind glumeţ, cu fraze simple, presărat cu intimităţi pe care şi le împărtăşeau fără sfială, lectura acestor epistole

răspândeşte o căldură blândă şi plăcută. Cadourile pe care Petru i le trimitea nu erau exagerate, dar dovedesc că se gândea la dânsa: un ceas cumpărat la Dresda, în 1711, o dantelă din Malines, în 1717, o vulpe şi doi porumbei din Golful Finic. Altădată, i-a scris din Kron-stadt că nu-i va aduce nimic, pentru că n-are bani.

Cât timp Petru a fost în viaţă, Ekaterina şi-a ţinut familia la distanţă, dar, din întâmplare, Petru a aflat la un moment dat ca ea avea fraţi, surori, cumnaţi, cumnate şi nepoţi.

Unul din fraţi, Fiodor Skovronski, era surugiu, căsătorit cu o ţărancă, şi avea trei băieţi şi trei fete. Un alt frate, necăsătorit, era ţăran. Cea mai mare dintre surori se numea tot Ekaterina şi exercita o profesiune reprobabilă. Actuala ţarină se numise, în tinereţe, Marta şi luase mai târziu numele surorii celei mari. O altă soră, Ana, era măritată cu un iobag, Mihail loakim; o alta se măritase cu un ţăran liber, Simon-Henric, de meserie cizmar.

Ţarul a ordonat ca tuturor să li se asigure o existenţă modestă, dar să nu se vorbească niciodată despre ei. După moartea ţarului, Ekaterina a făcut mult mai multe pentru membrii familiei sale, aducându-i la curte, acordându-le titluri nobiliare şi dotându-i cu moşii.

în 1721, un vot al Senatului şi al Sinodului, reunite, i-a conferit Ekaterinei titlul de împărătească şi, în mai 1724, a fost încoronată chiar de Petru. Coroana, comandată special pentru ea, întrecea în splendoare toate coroanele ruseşti de până atunci, fiind împodobită cu diamante, perle şi un rubin enorm. Era opera unui giu-vaiergiu rus din Sankt-Petersburg. Rochia pentru această ocazie i-a fost adusă de la Paris.

Ţarul i-a pus coroana pe cap, în timp ce Ekaterina stătea îngenuncheată în faţa lui. Sceptrul, însemnul puterii, l-a păstrat Petru.

Ieşind din biserica în care se oficiase slujba de binecuvântare a încoronării, ţarina a străbătut străzile oraşului până la palat într-o trăsură luxoasă, adusă tot de la Paris,

La sfârşitul anului 1724, Petru a fost înştiinţat despre o legătură sentimentală a Ekaterinei cu un tânăr frumos, William Mons. Curtea aflase mai de mult, dar nimeni nu îndrăznise să vorbească deschis. Tânărul era frate cu fosta favorită a ţarului, Ana Mons. Imediat, amantul ţarinei a fost arestat şi, după o anchetă dură, a fost decapitat, la 24 noiembrie 1724. în timpul anchetei făcuse mărturisiri complete; numele Ekaterinei n-a fost pronunţat, însă, niciodată. S-a aflat că o soră a Anei Mons, Matrena, le aranja si supraveghea întâlnirile. A fost şi ea arestată, condamnată la biciuire cu cnutul şi trimisă în Siberia. A revenit în Moscova numai după moartea lui Petru. Capul lui William Mons a fost pus într-un borcan cu rachiu şi aşezat la vedere, în apartamentul împărătesei, care, însă, şi-a păstrat calmul.

Relaţiile dintre Ekaterina şi ţar au continuat să se răcească, mai ales că, în aceeaşi perioadă, a apărut o redutabilă rivală la inima ţarului, Măria Cantemir, pe care Petru o vedea zilnic. Insa, după ce Măria a pierdut un copil, — într-un accident de care, se pare, Ekaterina nu era străină, ba dimpotrivă, — pasiunea ţarului pentru frumoasa moldoveancă s-a stins.

In ianuarie 1725, Petru şi Ekaterina s-au împăcat, după o lungă discuţie. Dar, peste puţin timp, nici o luna, ţarul a murit.

Sankt-Petersburg

Când a început războiul contra Suediei, Petru viza Livonia, cu Narva şi Riga. Dar, acestea fiind bine întărite, năzuinţa victoriei 1-a împins spre nord, spre In-gria, în sudul Finlandei. Acolo îl trimisese, întâi, pe generalul Apraksin, care netezise calea cucerind regiunea şi pustiind-o. Treptat, privirile tânărului ţar au fost atrase de Neva şi, la fel ca regele suedez Gustav n Adolf (1611-1632), care smulsese de la ruşi Estonia, In-gria şi Carelia orientală, a înţeles poziţia strategică a acestei zone, pe care Carol XII o nesocotea. Petru i-a intuit valoarea comercială şi militară şi, lucru ciudat, i-a găsit şi un farmec deosebit.

Odată stârnindu-i-se interesul, n-a mai părăsit ţinutul, simţindu-se aici mai acasă ca nicăieri. O legendă spune că Petru a luat o halebardă de la unul din soldaţi, a tăiat două brazde de iarbă, pe care le-a aşezat în formă de cruce, si-a spus: „Aici va fi un oraş!" Cum prin regiune nu se găsea piatra, brazda de iarbă a înlocuit-o la temelia noului oraş. Apoi, Petru a pus mâna pe cazma şi a dat semnalul de începere a lucrărilor de construcţie. Chiar atunci, deasupra capetelor celor prezenţi a apărut, în zbor, un vultur, pe care ţarul 1-a doborât cu puşca. Cu el în mână, Petru s-a urcat în barcă şi a făcut înconjurul locului ales. Era în luna rnai a anului 1703.

Se spune ca la execuţia lucrărilor au fost folosiţi prizonieri suedezi, care au murit cu miile din cauza condiţiilor foarte proaste. Cele mai elementare unelte de

lucru lipseau; pământul era cărat în poalele hainelor, roabele fiind inexistente.

La început, s-a clădit o fortăreaţă din lemn, pe insula numită în finlandeză *lanni-Saari* (Insula Iepurilor): ea va fi viitoarea catedrală Sfinţii Apostoli Petru si Pa-vel; au urmat o biserică, tot din lemn, şi o căsuţă din care Petru va face primul său palat, în anul următor, s-a ridicat o biserică luterană şi un han, numit *La patru fregate,* care a ţinut loc şi de Primărie. Apoi, s-a construit un bazar, în jurul căruia au apărut bordeie. Oraşul se născuse!

Până la victoria de la Poltava, Petru nu s-a gândit să-i dea amploare, limitându-se la construcţia unui fort şi a unui port. Pentru toată lumea, ideea de a stabili capitala aici părea o nebunie, din cauza pericolului permanent al unui atac suedez. Chiar mai târziu, în 1788, Ekaterina II se plângea că frontiera suedeză era prea aproape şi oraşul nu putea fi apărat convenabil, deoarece terenul mlăştinos din jur nu permitea concentrarea de trupe importante, iar, din punct de vedere comercial, nu prezenta avantaje deosebite faţă de Riga, Libau sau Re-val, oraşe care, de când fuseseră cucerite, asigurau legătura Rusiei cu Occidentul.

Petru însă, păstrând vie în minte imaginea realizărilor olandezilor, pe terenurile lor joase, ţinea neapărat să facă aici un oraş aşezat pe insule, fără să se sinchisească de revărsarea Ne vei, de îngheţarea apelor timp de şase luni pe an, de drumurile proaste, de pădurile bântuite de lupi.

Pentru îndeplinirea acestui măreţ proiect s-a adus, cu forţa, mână de lucru din ţinuturile învecinate, guvernatorii provinciilor fiind obligaţi sa furnizeze Sankt-Pe-tersburgului, an de an, patruzeci de mii de muncitori.

Petru cel Mare într-o inspecţie a şantierelor
din Sankt-Petersburg.

Condiţiile erau îngrozitoare, pedepsele se ţineau lanţ, bolile făceau ravagii. Cronicile vorbesc de o sută până la două sute de mii de morţi. Se poate spune că oraşul a fost înălţat pe un morman de oase omeneşti. Pentru lucrările deosebite au fost aduşi specialişti străini, de la arhitectul Domenigo Trezzini, la meseriaşi în lemn, piatră şi fier, germani, francezi, italieni, elveţieni, care regretau apoi că au venit, pentru că nu erau plătiţi, erau rău cazaţi şi mâncarea, dacă nu lipsea, era mizerabilă.

Problema cea mai mare o constituia piatra, de negăsit în regiune; ea se aducea de departe şi costa scump Oraşul era un şantier, un labirint de canale cu malurile întărite cu pari şi nuiele, prin care hoinărea Petru cu un ciomag în mână pentru stimularea leneşilor.

Au apărut, rând pe rând, alte clădiri: catedrala Sfinţii Apostoli Petru şi Pavel, în fortăreaţa cu acelaşi nume, mănăstirea Aleksandru Nevski, palatele viitoarelor ministere. Alţi arhitecţi străini 1-au înlocuit pe Trezzini: Le Blond din Franţa, Schaedel şi Schluter din Germania, Harbel din Elveţia.

Din 1706 până în 1708, s-au transferat în noua capitală Amiralitatea, cu marele amiral Golovin, familia ţarului, înalţi demnitari şi mulţi negustori bogaţi. Mutarea s-a făcut, spre disperarea celor vizaţi, sub porunca straşnică a ţarului. Incendiul care a distrus o treime din Moscova i-a oferit prilejul lui Petru să-i oblige pe cei rămaşi fără adăpost să vină în Sankt-Petersburg şi să locuiască în case, construite conform unui ucaz dat de ţar, pe insula cea mare sau pe malurile Nevei.

în 1713, Sankt-Petersburgul a fost declarat oficial capitala ţării. Moscova a rămas un oraş mare, dar de provincie. Numărul locuitorilor din noua capitală era, în 1714, de peste 34.000 de suflete.

Curând, au dat năvală, din dorinţa de câştig, negustori, meseriaşi şi muncitori, astfel încât, în 1724, oraşul avea 70.000 de locuitori.

Viaţa în Sankt-Petersburg era grea şi scumpă; iernile erau aspre, inundaţiile blocau drumurile, dar, în pofida tuturor impedimentelor, construcţiile n-au încetat si, curând, marii demnitari au avut la dispoziţie palate arătoase si trainice, din piatră. In 1711, Petru şi-a construit Palatul de lamă şi apoi Palatul de Vară, în spatele căruia se afla Arsenalul.

Trecerea peste canale se făcea pe podeţe de lemn, iar, peste Neva, cu barca. Doar iarna accesul de la un mal la celălalt se simplifica, datorită podului de gheaţă.

La puţină vreme, s-a întemeiat şi un teatru, condus de ţarevna Nataşa, sora ţarului, care scria şi piesele, înfiinţarea unei tipografii, în 1711, a permis apariţia ziarului *Veşti din Sankt-Petersburg,*

Guvernator a fost numit Menşikov, care, împreună cu adjunctul său, Bruce, şi cu o cancelarie aferentă, rezolva problemele grele ale oraşului aproape neluminat, în care tâlhăriile erau la ordinea zilei, incendiile se propagau cu repeziciune uimitoare printre casele de lemn, iar inundaţiile de toamnă aduceau apa până la parterul clădirilor. Uneori, pericolul era atât de mare încât oamenii credeau că le-a venit sfârşitul.

Voinţa lui Petru era însă mai puternică şi, imediat după incendii sau inundaţii, lucrările se reîncepeau, se reparau stricăciunile şi oraşul îşi relua viaţa obişnuită.

Capitolul 9 Rusia după victoria de la Poltava

Primire triumfală la Moscova. Noi semne de război

După victoria de la Poltava, Petru a plecat la Kiev, unde a întâlnit-o pe Ekaterina, a asistat la slujba religioasă si a ascultat predica ţinută de părintele Teofan Prokopovici la biserica Sfânta Sofia. Pe părintele Proko-povici, Petru 1-a plăcut foarte mult pentru cultura lui vastă şi 1-a numit stareţ al mănăstirii Aleksandru Nevski de la Sankt-Petersburg, construită de curând, cu obligaţia de a se ocupa de organizarea de şcoli.

După vizita la Kiev, a urmat primirea triumfală de la Moscova şi slujba de mulţumire ţinută în Kremlin, cu participarea diplomaţilor străini, care i-au prezentat lui Petru felicitările suveranilor lor.

Primul drum în afara graniţelor Rusiei 1-a făcut în Polonia, unde, în octombrie 1709, 1-a întâlnit, la Thom, pe regele August, care, deşi îl trădase, mai apoi se caise şi căutase să se reapropie de Petru înainte de înfrângerea totală a lui Carol XII. Printr-un efort diplomatic susţinut, August reuşise să şi-i facă aliaţi pe regele Frederic IV al Danemarcii şi pe Frederick-Wilhelrn al Prusiei. Tratatul reînnoit cu Rusia 1-a ajutat să-şi păstreze tronul Poloniei. Această cvadruplă alianţa contra Suediei îl avea ca şef pe ţarul Petru.

La început, lucrurile au mers foarte bine şi, în anul 1710, trupele ruseşti au cucerit Riga, Wiborg, Pernau şi Reval. Carelia, Livonia şi Estonia au fost ocupate, ca şi Cur landa.

Brusc, din sud, i-au venit lui Petru veşti rele. în noiembrie 1710, Turcia a declarat război Rusiei, luân-du-1 pe neaşteptate pe ţar, căruia noii aliaţi nu-i puteau fi de nici un ajutor, deoarece danezii fuseseră învinşi în februarie 1710 de suedezi, polonezii erau din nou învrăjbiţi si cereau retragerea armatelor ruseşti de pe teritoriul lor din cauza comportării violente a soldaţilor, precum şi restituirea Livoniei şi a teritoriilor poloneze din Ucraina şi Lituania. Turcii căutau să oprească extinderea influenţei ruseşti în nordul Mării Negre şi în Balcani. Diferendele între Rusia şi Turcia se adânceau, ambele părţi încălcând clauzele păcii semnate odinioară între ele. Aceasta a dus la declaraţia de război din partea Porţii (noiembrie 1710), în ciuda reînnoirii tratatului de pace, din 1700

Rusia se afla, deci, într-o poziţie deloc de invidiat. Avea de luptat cu doi duşmani redutabili: Turcia şi Suedia, al cărei rege, Carol XTT, reuşise să-i scape lui Petru Ia Poltava, profitând de faptul că, îmbătaţi de victorie, rusii nu-1 urmăreau — greşeală ireparabilă.

Petru şi-a dat seama de gravitatea situaţiei, dar, mai înainte de a se alătura armatei, a plecat la Moscova pentru a încredinţa conducerea ţării unor persoane sigure, în acest scop, după exemplul apusean, a constituit un Senat, împuternicit să conducă Rusia în lipsa lui, format din opt membri, printre care Tihon Streşnev, Musin-Puşkin şi Mihail Golovkin.

Apoi, a părăsit Moscova, plecând spre Smolensk şi, mai departe, spre Prut,

Planul era stabilit. Apraksin urma să apere Azovul fără ajutorul flotei, pe care nivelul scăzut al apei o reţinea la Voronej şi care, de altfel, era destul de slaba. Şeremetiev se va îndrepta spre graniţa de nord a Moldovei, pentru a-i împiedica pe turci să intre în Polonia şi în Ucraina. Ţarul se asigurase de prietenia domnitorului Moldovei, Dimitrie Cantemir, care, la rându-i, spera să scape cu ajutorul ruşilor de jugul turcesc, proclamân-du-şi independenţa. Cantemir se bi/uia şi pe sprijinul domnitorului Ţării Româneşti, Constantin Brâncoveanu, pe care-1 credea animat de aceleaşi ambiţii.

Lupta de la Stănilesti (1711)

Petru nu a pornit direct spre Moldova, ci, după ce a trecut prin Sankt-Petersburg, pentru-câteva zile, a intrat în Polonia, unde 1-a întâlnit pe regele August; au discutat îndelung, fără a obţine vreun rezultat favorabil Rusiei. Atunci, s-a îndreptat spre Moldova, însoţit de Ekaterina, care aducea cu ea un *terem* plin de femei. De altfel, cea mai mare parte a ofiţerilor îşi luaseră cu ei soţiile şi chiar copiii.

Cantemir i-a primit cu braţele deschise, dar le-a explicat că nu are cu ce să hrănească o armată atât de mare (45,000 de oameni, fără a socoti femeile şi copiii). Constantin Brâncoveanu se arăta indecis, şi, până la urmă, chiar a trecut de partea turcilor.

Intre timp, tătarii, venind în urma trupelor ruseşti, le-au tăiat legăturile cu Nordul. Pentru aprovizionarea armatei sale, Petru 1-a trimis pe generalul Roennl, cu o parte din trupe, la Brăila, unde se afla, după spusele lui

Cantemir, un mare depozit de alimente şi muniţie organizat de turci. După câteva ciocniri cu turcii şi tătarii, la 18 iulie 1711, seara, armata rusă cu un efectiv redus la 37.000 de oameni prin plecarea lui Roennl, a fost înconjurată la Stâmleşti de trupele turceşti şi tătare, de câteva ori mai numeroase, care ocupaseră ambele maluri ale Prutului si-şi instalaseră artileria pe înălţimi.

Primul gând al lui Petru a fost să fugă împreună cu Ekaterina pentru a nu cădea prizonieri, dar i s-a spus că era imposibil să răzbată frontul duşman. Panicat, Petru a intrat în cortul lui, refuzând să participe la discuţiile generalilor, la care a asistat doar Ekaterina.

în aceste momente a trimis Petru faimoasa scrisoare Senatului de la Moscova, în care anunţa dezastrul trupelor sale şi posibila lui cădere în mâinile turcilor. Le cerea să nu asculte nici un ordin primit ca în numele lui, până ce nu Ie va vorbi prin viu grai, şi, dacă va pieri, să aleagă ca succesor dintre ei pe cel mai vrednic.

Originalul acestei scrisori nu există! Nu este sigur că a fost scrisă de ţar, deşi stilul pledează în favoarea supoziţiei.

Generalii lui Petru au căzut de acord că singura cale de ieşire din impas era încheierea unei păci imediate. Marele vizir Baltadji-Mehmed a respins, la început, ideea unor negocieri, dar, până la urmă, a acceptat. In numele ţarului, Şafîrov a fost însărcinat să ducă tratativele, având acordul lui Petru de a face turcilor mari concesii: cedarea Azovului, restituirea către Suedia a Livoniei şi a altor regiuni de pe litoralul baltic, cu excepţia Ingriei şi a Sankt-Petersburgului (în locul Iui, ţarul era dispus să cedeze alte oraşe, între care Pskovul), reînscăunarea lui Leszczynski pe tronul Poloniei, o despăgubire de război etc.

Pentru a-1 îmbuna pe vizir s-au gândit să-i facă un dar: s-au strâns toţi banii pe care-i aveau asupra lor ofiţerii ruşi. După unii, Ekaterma si-a dat toate bijuteriile cu acest scop. După alţii, ea le-ar fi încredinţat unor ofiţeri pentru a le ascunde, iar, mai târziu, le-ar fi cerut înapoi.

Safirov a fost un negociator admirabil. După şapte ore de discuţii, a obţinut un rezultat cu totul neaşteptat: ţarul pierdea Azovul şi teritoriul din jur, îşi lua angajamentul să nu se mai amestece în treburile Poloniei şi avea să permită libera trecere a regelui Carol XII spre Suedia.

Pacea de la Prut (Vadui Huşilor) s-a încheiat „într-o clipa" după cum avea să declare un martor ocular. Turcii îl ceruseră şi pe Dimitne Cantemir, dai- ţarul nu s-a învoit la această pretenţie. Tratatul a fost redactat în termeni generali, care au dus la interpretări diferite de o parte şi de alta. Ulterior, ca urmare a tergiversării aplicării prevederilor tratatului de la Prut de către Petru, turcii au recurs la ameninţarea cu o nouă declaraţie de război şi s-a ajuns la definitivarea textului unui nou tratat, la Constantinopol, în 1712, care-1 confirma pe cel de la Prut, dar avea clauze mai precise. Relaţiile ruso-îurce s-au menţinut încordate; abia în 1713, prin tratatul de la Adrianopol, s-a hotărât o pace pe 25 de ani, ruşii cedând mai mult teritoriu în jurul Azovului.

Dacă turcii au acceptat atât de uşor pacea, când aveau armata rusă, cu ţarul în frunte, practic în mâinile lor, s-a datorat faptului că marele vizir avea probleme cu ienicerii săi, indisciplinaţi şi capricioşi. Se temea de învingătorul de la Poltava.

Carol XII, care nu părăsise Constantinopolul după fuga de la Poltava, fusese cel care provocase războiul

turcilor cu ruşii, prin stăruinţele pe lângă sultanul Ah-med III şi prin „bacşişurile" bogate pe care le împărţise în dreapta si-n stânga. La aflarea veştii că la Prut a fost încheiată pacea, a venit călare în tabăra turcească, impu-tându-i, supărat din cale-afară, marelui vizir greşeala de a nu-1 fi capturat pe ţar. Acesta 1-a invitat pe Carol să se lupte singur cu ruşii. Ulterior, considerat incomod, Carol XII a fost închis în fortăreaţa Tiniurtah.

Armata rusă s-a retras liniştită, cu arme şi bagaje, sub protecţia turcilor, care se temeau ca nu cumva tătarii să-i atace pe proaspeţii lor aliaţi. Petru şi-a revenit, ca de obicei. Era la adăpost şi se gândea, cu satisfacţie, că nu va respecta tratatul. Puţin îi păsa de soarta celor doi ostatici pe care-i lăsase în mâinile turcilor: fiul lui Seremetiev şi artizanul acestei păci, corectul Safrrov. Cei doi au fost încarceraţi în celebra temniţă Şapte Turnuri.

La Varşovia, unde a ajuns după plecarea din Moldova, Petru a declarat: „Mă bucur că n-am primit decât cincizeci de lovituri de ciomag, în loc de o sută!"

De la Varşovia, Petru a plecat la Dresda, unde a locuit la hotelul *Inelul de Aur,* şi apoi la Karlsbad, pentru o cură de ape minerale.

Un eveniment important se pregătea în familia lui: căsătoria ţareviciului Aleksei cu prinţesa Charlotte de Wolfenbiittel, cumnata împăratului Carol VI al Austriei. Ceremonia trebuia să aibă loc la 14 octombrie, la Tor-gau, proprietatea reginei Poloniei. Ţarul era fericit: spera că, prin căsătorie, fiul lui, în vârstă de douăzeci şi unu de ani, se va schimba în bine.

Tarevîciul Aleksei

Aleksei se născuse la 19 februarie 1690. Mama lui, Evdokia, fusese repudiată şi închisă într-o mănăstire, copilul fiind încredinţat, la început, Nataliei, sora lui Petru.

Portretele îl înfăţişează având o figură oarecare, cu ochii rotunzi şi neliniştiţi, cu fruntea bombată, plăpând şi încăpăţânat.

Nici fizic, nici spiritual nu semăna cu tatăl său. Fusese crescut până la nouă ani în *terem,* printre femei, în educaţie fiind influenţat de preoţi si de călugări, învăţat să-l respecte şi să se teamă de Dumnezeu. După alungarea mamei sale, preceptorii săi au fost aleşi la întâmplare, iar Natalia, mătuşa lui, căuta să-l incite să o urască pe mama sa, fără a reuşi. Petru nu se sinchisea de educaţia lui, iar copilul, deşi se arăta ascultător şi blând în faţa tatălui, îl ura din tot sufletul. Instruirea lui religioasă îl făcea să urască violenţa şi, atunci când a fost luat de Petru în campania de la Narva, s-a simţit nemulţumit şi nefericit. Ar fi preferat să rămână acasă, să citească, să mângâie fetele şi să se îmbete. Petru îşi dădea seama de lipsa de interes a lui Aleksei pentru război, ceea ce l-a tăcut să se poarte aspru cu tânărul atât de sensibil.

Mai târziu, când Aleksei a avut îndrăzneala să nu participe la luptele de la Poltava, furia lui Petru n-a mai cunoscut margini şi a hotărât să acţioneze. I-a ordonat lui Aleksei să se ocupe serios de studiul limbilor străine, de geometrie, de tehnica fortificaţiilor, de arme şi

să înveţe să danseze. In acest scop, în 1709 I-a trimis la Dresda. Aleksei nu s-a opus, dai- preocuparea lui principală în oraşul german a rămas aceea de a citi numai cărţi de teologie şi, în scrisori, cerea să i se trimită un preot ortodox. Când i s-a adus la cunoştinţă că trebuie să se căsătorească, 1-a rugat pe tatăl său să-i dea voie să mai vadă şi alte prinţese. „La ce bun? i s-a răspuns. Prinţesa aceasta este cât se poate de potrivită!" Ţâre viciul s-a înclinat supus, a continuat să citească, ziua, şi, seara, să-şi aducă femei uşoare în pat.

In luna octombrie 1711, Aleksei a fost căsătorit cu Charlotte la Torgau, în casa reginei Poloniei în care crescuse mireasa.

Noua ţarevnă nu era drăguţă, avea pe faţă urme de variolă, trupul îi era lung şi plat, dar era o fiinţă plăcută, cu toate aceste imperfecţiuni fizice. Ii fusese sortit, din păcate, să sufere în viaţă şi să moară tânără.

începuturile căsătoriei au fost fericite. Petru a fost cel care a stricat totul, prin ambiţia de a-1 educa pe A-leksei şi prin zgârcenia lui. In câteva rânduri, pentru a nu muri de foame, noua pereche a trebuit să împrumute bani. în plus, ţarevnă a rămas protestantă, în timp ce Aleksei era un ortodox fanatic. Treptat, ţareviciul a devenit, aproape fără să-şi dea seama, şeful unei partide a nemulţumiţilor din rândul clerului şi nobilimii. Se arăta din ce în ce mai violent, mai înclinat spre băutură.

„Este aproape mereu beat", scria ţarevnă. In 1714, plecat la Karlsbad pentru o cură, Aleksei a lăsat-o pe Charlotte însărcinată în luna a noua şi, la întoarcere, a descoperit că devenise tatăl unei fetiţe botezate Natalia. în anul următor, Charlotte a murit în timpul unei alte naşteri. Natalia şi nou-născutul Petru rămăseseră orfani de mama.

AJcksci a fost, totuşi, îndurerat de moartea soliei, dar cel mai mult l-a rănit o scrisoare a lui Petru, c urc-l soma să-si facă datoria de moştenitor al tronului. Alek-sei i-a cerut atunci tatălui său să-i absolve de orice îndatorire, pentru ca el ar fi vrut să renunţe la drepturile de moştenitor si să duca o viaţă liniştită, undeva la ţara.

Petru i-a dat timp de gândire până în luna ianuarie 1716, când i-a pus în fată următoarea alternativă: sau moştenitor al tronului sau călugăr. Alcksci a ales, sfătuit ţie prieteni („rasa de călugăr nu c bătută în cuie"), si i-a scris ţarului: „Vreau să fiu călugăr!"

O vreme, lucrurile au rămas neschimbate. Petru I-a lăsat în pace. plecând într-o călătorie în Danemarca. De acolo îi va scrie, însă, poruncindu-i să se pre/inte ne-întârziat Ia dânsul. In acelaşi timp. Petru a solicitat să se pregătească la mănăstirea din Tver o celulă ca de închi-soare. Sfătuit greşit de prieteni, Aleksei s-a împrumutat de bani de la Menşikov, anunţându-l că pleacă în Dane-marca, la tatăl său. Dar gândul său era să ajungă la Vie-na, împreună cu amanta sa, Eufrosina, pentru a se pune sub protecţia cumnatului său, împăratul austriac. Aleksei tatonase terenul si fusese informat că împăratul Carol VI nu-l va alunga, ba chiar îi va da o pensie de trei mii de florini pe lună.

Aleksei, împreună cu Eufrosina, cu fratele acesteia şi câţiva servitori, a sosit la Riga, de unde a împrumutat iarăşi bani, apoi s-a îndreptat spre Frankfurt şi Viena. Petru, văzând că nu vine la Copenhaga, a trimis după el oameni pricepuţi în astfel de probleme, pe Veselovski, însărcinatul cu afaceri din Viena, pe Rumianţov şi, apoi, pe Tolstoi. Urmărirea a durat aproape un an.

In noiembrie 1716. ţareviciu] s-a prc/cntat împăratului Austriei, care. deşi foarte încurcat. 1-a gă/duit la castelul Ehrenberg.

Ahia în manie 17i7. Rumianţov a reuşit să găsească locul unde se ascundea Alcksci. Ţareviciul s-a vă/ut obligat să fugă Ia Neapole, însoţit, ca si până atunci, de amantă. Eufrosina era o ţărancă I'inlande/ă, înaltă, puternică, roşcată, cu buze groase. Nu se ştie când îl întâlnise pe Alcksci si cum reuşise să-l cucerească.

Rumianţov 1-a urmărit şi la Neapole. dar a rcvcniî la Viena. pentru a cerc oficial împăratului Caro! VI să-l trimită pe ţarevici în Rusia. Petru devenise ameninţător. Armata pe care o avea în Polonia era în stare să aducă la îndeplinire măsurile extreme care se subînţelegeau din limbajul diplomatic al agenţilor săi. Silczia şi Boe-mia îi erau ţarului la îndemână şi ar fi fost bine primit de populaţia slavă.

împăratul austriac a căutat să tcmpori/e/e; i-a scris regelui Gcorge I al Angliei ca să-! convingă să se preocupe şi el de soarta ţareviciului persecutat şi i-a îndemnat pe agenţii lui Petru să-şi rezolve singuri problema la Neapole, în speranţa că se vor înţelege cu Aleksei.

Toistoi şi Rumianţov, cu sprijinul viceregelui Nea-polelui, contele Daun. au reuşit să pătrundă în castelul Saint-Elme, în care se afla ţarcviciul, şi 1-au convins pe fugar să accepte să se întoarcă în Rusia, mai ales că şi iubita Iui, Eufrosina, trecuse de partea agenţilor iui Petru. Aleksei a pus două condiţii: să fie lăsat să trăiască liniştit la o moşie şi sa nu fie despărţit de Eufrosina. Agenţii i-au promis că vor interveni pe lângă ţar să-şi dea consimţământul. După o vizită Ia Bari, unde Aleksei a vrut să vadă moaştele Sfântului Nicolae, s-a îndreptat spre Rusia. Eufrosina, însărcinată, rămăsese în

Italia, în ianuarie 171 H, Petru a aliat vestea îmbucurătoare că fiul său ajunsese la Moscova.

în februarie, Alcksei a fost adus în faţa unui consiliu, format din prelaţi şi înalţi demnitari, ca un acu/at. fără sabie. Ţarul Petru 1-a acoperit de insulte, foitându-1 să cadă în genunchi si să implore iertare.

I s-a oferit iertarea cu condiţia să renunţe la coroană si să-si denunţe toţi complicii, în biserica Adormirea Maicii Domnului, Aieksei a făcut declaraţia de abdicare de Ia drepturile de urmaş la tron în favoarea fratelui său. Petru, un copil de aproape trei ani, fiul Ekaterinei. si, apoi, într-un beci al Kremlinului, doar în prezenţa tatălui sau, a spus numele tuturor celor carc-1 ajutaseră să fugă, chiar si al celor la care apelase pentru bani sau cu care avusese simple legături de prietenie. Toţi au fost anchetaţi, închişi, supuşi la cazne, ucişi în chinuri sau exilaţi.

Crezând că s-a salvat, Aieksei nu se gândea decât la Eufrosina. Când aceasta a ajuns la Sankt-Petcrsburg, în aprilie 171 S. a fost imediat închisă în fortăreaţa Pe-tropavlovskaia. anchetată si, în urma mărturisirilor ci. ţareviciul, care până atunci rămăsese în libertate, a i'ost întemniţat în aceeaşi fortăreaţă, în iunie. Supus la ca/ne, Aieksei a mai denunţat câţiva prieteni, cărora li s-a tăiat capul, si a mărturisit tot cc-i cereau călăii. La torturi participa, uneori, şi ţarul.

O înaltă curte de justiţie a fost chemată ca, în urma stabilirii vinovăţiei, să-i dea ţâre viciului sentinţa de condamnare la moarte. Din cei 127 de judecători (senatori, miniştri, ofiţeri) care au votat verdictul dorit de Petru, doar unul nu 1-a semnat, pentru că nu ştia să scrie.

Sentinţa, însă, n-a putut 11 pusă în aplicare, pentru că Aleksci a murit înainte ca Petru să fi ordonat execuţia.

Versiunea oficialii a fost că lareviciul murise din cauza unei boli grave, la 26 iunie 171S, după ce se spovedise si fusese împărtăşit creştineşte. Nimeni n-a cre-/ut-o. Multe /vonuri contradictorii au circulat atunci în Rusia. Se spunea că lui Aleksei i se tăiase capul în închisoare, că fusese sugrumat, că murise din cauza chinurilor, că i se tăiaseră venele din ordinul Ekaterinei.

A doua zi. hi Sankt-Petersburg, s-a sărbătorit aniversarea a nouă ani de ia victoria de ia Poltava, la care ţarul a participat plin de voioşie. De /iua Sfântului Petru, pe 29 iunie, s-au organizat alte petreceri, cu participarea ţarului si a Ekaterinei.

La întrebarea unui diplomat dacă se va declara do-Hu, s-a răspuns că nu se punea problema, pentru că tarevîciul murise vinovat.

Si, totuşi, la 30 iulie, când a fost înmormântat fiul tarului, la ceremonie au participat Petru şi Ekaterina, alături de miniştri, senatori şi alţi înalţi dregători. După prohod, ţarul a urcat treptele catafalcului acoperit cu brocart şi înconjurat de o gardă de onoare, s-a aplecat şi a sărutat bu/cle îngheţate ale fiului său. Se zice că avea lacrimi în ochi!

După înmormântare. Petru i-a recompensat material pe cei care-1 ajutaseră să aducă la îndeplinire această crimă. Eufrosina a fost iertată şi eliberată. S-a căsătorit cu un ofiţer, cu care a mai trăit treizeci de ani.

Capitolul K) **Ultimele războaie. Pacea de la Nystadt**

Nordul este atacat din nou

Scăpând din cursa în caro că/usc pe malurile Prutului, Petru, în ciuda epui/ării ţării si a decimării armatei, se credea în stare să termine victorios ră/hoiul cu Suedia.

încercarea de a asedia oraşul Stralsund, în septembrie 1712, a provocat supărarea cancelariilor europene, care aveau alte interese si care începuseră să se teamă de creşterea puterii ruseşti si tendinţa de rupere a echilibrului în Europa.

Petru a hotărât sa acţioneze în continuare si a atacat, în manie 1713. Finlanda. După ce a cucerit principalul oraş al Finlandei, Menşikov a obţinut capitularea Tonningcnului. în octombrie 1713, Apraksin şi Mihail Goliţân i-îiu învins pe suedezi Sa Tammertors, iar Hota rusească a cucerit Helsingibrs şi Borga.

In anul următor, la 27 iulie 1714, Hota rusească a învins-o pe cea suedeză la Hangii, capturând zece nave duşmane. Ţarul a fost. de data aceasta, comandantul o-peraţiunilor si, întors la Sankt-Petersburg. a fost primit în triumf.

Alianţa împotriva Suediei se închega, însă, cu greu din cauza rivalităţilor si certurilor dintre diferitele state: Danemarca, Prusia, Austria, Anglia.

în 1714, Carol XII a reapărut la Stralsund, la Marea Baltică, după ce reuşise să scape din Turcia, făcând şi mai complicată situaţia în Nord. Când Stralsundul a fost atacat de Prusia, în 1715, Carol XII a reuşit să fugă pe Insula Riigen.

Petru s-a simţit ofensat că nu a fast anunţat de intenţiile Prusiei, dar începuse să-şi dea seama că războiul acesta nu se putea sfârşi prea uşor. Dorinţa lui de pace a fost provocată mai ales de dezordinea existentă în finanţele propriei ţări, secătuite de război şi de corupţia la nivel înalt.

Deşi avea un ministru de finanţe bun, Kurbatov, Petru se amesteca în toate, stricând tot ce reuşea ministrul să clădească. Pentru a-şi acoperi lipsurile, a cerut un împrumut în Olanda, dar i-a fost refuzat, motivându-i-se că flota rusă dăduse foc, în portul Helsingfors, şi unor vase comerciale olandeze.

în acelaşi timp, în ţară, a izbucnit un scandal de proporţii, în care au fost amestecaţi mulţi dintre oamenii săi de încredere, Menşikov, Apraksin, Bruce, Kikin, Golovkin, toţi acuzaţi de mari fraude în dauna statului rus. Ancheta s-a prelungit şi, cu toate ameninţările Iui Petru că-i va spânzura, toţi au scăpat, fiind pedepsiţi doar câţiva, de mai mică importanţă.

Diplomaţia lui Petru. Noi vizite în capitale europene

în vara anului 1716, Petru a avut satisfacţia ca, la bordul unei nave construite în Rusia, *Ingermaland,* sa treacă în revistă escadrele ruse, daneze, olandeze si engleze, reunite în rada portului Copenhaga sub comanda sa. Flota fusese adunată cu scopul de a acţiona, în comun, contra Scamei, regiunea meridională a Suediei. Invazia însă nu s-a declanşat, deoarece aliaţii nu s-au mai înţeles, fiecare bănumdu-1 pe celălalt de acţiuni străine de scopul comun. Flotele s-au despărţit, întorcându-se în porturile de origine şi amânând expediţia pentru vara următoare.

Supărat, Petru a ordonat trupelor sale să părăsească Danemarca şi să se cantoneze în Germania, aşadar, Se-remetiev s-a oprit la Mecklemburg, cu grosul armatei. în zadar i-a cerut regele Angliei, George I, să-şi retragă trupele care se instalaseră acolo fără nici un drept, mai ales că localnicii se plângeau de purtarea ocupanţilor ruşi.

Petru a părăsit şi el Copenhaga, îndreptându-se spre Amsterdam. Pe drum, s-a întâlnit cu regele Prusiei cu care a întărit alianţa. La Amsterdam, î-a cunoscut pe ministrul ducelui de Holstein, Goertz, care fusese, mai înainte, ministrul lui Carol XII. Goertz i-a propus lui Petru o pace cu Suedia, care *i-sr* fi putut ceda Rusiei regiunile de la Marea Baltică, în schimb, Rusia urma să-1 ajute pe regele Carol XH să cucerească Norvegia.

In Franţa, în căutarea unei alianţe. Tratatul de Ia Amsterdam

Din această cauză şi, desigur, şi din alte motive, Petru n-a mai fost agreat de aliaţii săi şi atunci el şi-a întors privirile spre Franţa, pe care ar fi dorit-o aliată cu Rusia, Polonia şi Prusia. Era o problemă dificil de rezolvat, pentru că Franţa era aliată a Angliei, Suediei si Olandei.

Petru a considerat necesar sa se ducă personal la Paris, pentru întrevederi diplomatice. Francezii însă, confruntându-se cu grave probleme interne, apărute după moartea regelui Ludovic **XIV,** făceau tot posibilul să-1 convingă pe ţar să renunţe la călătorie, dar, până la urmă, a trebuit să se încline în faţa stăruinţelor lui.

La 21 aprilie 1717, Petru a ajuns la Dunkerque cu o suita de 57 de persoane, la care s-au mai adăugat, ulterior, alte 23. Delegaţia rusă le-a impresionat pe gazde, care se gândeau, încurcate, la cât îi va costa adăpostirea şi hrănirea unui asemenea număr de vizitatori. Li s-a oferit o sumă fixă de persoană pentru întreţinere, dar ruşii au protestat şi francezii s-au văzut nevoiţi să cedeze, regentul Philippe d'Orleans dând dispoziţie să se cheltuiască atât cât va fi necesar ca sa nu-1 supere pe ţar.

Nu era o treabă uşoară să-1 mulţumeşti pe Petru! Nu i-au plăcut nici măcar trăsurile, pe care le schimba după cum avea chef, cum îşi schimba şi planurile, de-rutându-i pe francezi. Ajuns la Calais, ţarul a vrut să viziteze fortificaţiile şi fortul; pe drum, s-a oprit de câte ori şi unde i-a plăcut; mai mult, schimba ruta, trecând

prin oraşe fără a se opri, deşi i se pregătiseră primiri de gală. Abia pe 10 mai, seara, a intrat în Paris, unde i s-a oferit apartamentul reginei-mamă, la Luvru, şi, pentru a găzdui o parte din suită, se rechiziţionase sala de şedinţe a Academiei. Musafirii capricioşi s-au răzgândit însă, cum tăcuseră şi până atunci, exprimându-şi dorinţa de-a locui într-o sală vecină cu Academia de Epigrafie. Nici aceasta n-a fost tot, căci Petru a preferat, până la urmă, hotelul Lesdiguieres, unde s-a culcat pe un pat de campanie, într-o cameră de toaletă.

A doua zi, regentul i-a făcut o vizită. Petru i-a ieşit înainte, l-a îmbrăţişat cu un aer de superioritate, l-a poftit în „cabinetul" lui, dar a trecut primul pe uşă şi s-a aşezat pe locul de onoare. Ca interpret în timpul discuţiilor a fost folosit Kurakin, ambasadorul Rusiei în Franţa, întrevederea a durat cam o oră şi a fost lipsită de interes, rezumându-se doar la schimburi de amabilităţi

Tarul şi-a subliniat nemulţumirea că-l întâmpinase numai regentul, aşa că, două zile mai târziu, a fost vizitat de micul rege Ludovic XV, în vârstă de abia şapte ani, însoţit de o numeroasă escortă. Petru a coborât în curte, primindu-l pe micul rege chiar la portiera trăsurii cu opt cai. Discuţia a durat un sfert de oră, timp în care Ludovic a recitat politicoasele formule de bun venit învăţate pe dinafară, iar Petru s-a arătat prietenos şi jovial. La plecare, l-a strâns în braţe pe copilul rege, ridicân-du-l în sus şi, apoi, l-a condus până la trăsura.

A doua zi, Petru i-a întors vizita regelui, respectând ceremonialul stabilit. După aceasta, ţarul, eliberat de constrângerile etichetei, a căutat să profite din plin şi a vizitat Parisul ca un simplu turist.

La 14 mai a fost la Operă, în loja regentului, unde a cerut bere. Mai târziu, la 19 iunie, a mers la Academia franceză, apoi la Academia de ştiinţe, unde a rămas impresionat de câteva utilaje noi.

Deşi Franţa se arătase reticentă faţă de Rusia lui Petru, din pricina mai vechilor sale legături de prietenie cu Suedia, de care ţarul ar fi vrut să o despartă, la 15 august 1717, Safirov, care a dus greul tratativelor, a reuşit să încheie alianţa cu Franţa, atât de dorită de Petru. Francezii amânaseră încheierea pactului pentru a se impune în faţa englezilor şi suedezilor, cu ameninţarea prieteniei ruseşti sperând să-i poată manipula mai uşor, pe viitor; până la urmă, 1-au încheiat de-a binelea, pentru că se temeau ca nu cumva Petru, plecând din Franţa cu mâinile goale, să încheie o alianţă primejdioasă pentru ea cu împăratul austriac Pe parcurs, a intrat în scenă şi Prusia, care a solicitat, prin ministrul Cnyphausen, să participe şi ea la noua înţelegere.

în acest fel, s-a hotărât ca discuţiile să continue în luna august, la Amsterdam, când, într-adevăr, tratatul a fost semnat. El prevedea o strânsă legătură, o prietenie şi o alianţă solidă între ţar, Ludovic XV şi Frederick-Wilhelm I al Prusiei. Franţa nu rupea legăturile cu Anglia şi Suedia, dar promitea să ajute Rusia la menţinerea păcii în Nord.

Petru a părăsit Parisul la 20 iunie 1717, ducând cu el o sabie primită cadou, cu mânerul bătut cu diamante, şi două portrete de-ale sale pictate de Rigaud şi Nattier, care nu îi plăcuseră. Era mai încântat de două tapiserii splendide, făcute Ia Gobelins, pe care, de asemenea, le primise cadou.

Drumul de întoarcere 1-a făcut prin Livry, Reims, Charlevilîe, Namur, Liege. S-a oprit în staţiunea Spa,

1

din Belgia, profitând de o cură de ape minerale, din care a băut pe săturate, ca pe vin. După aproape o lună, simţindu-se întărit şi perfect sănătos, a plecat în Olanda unde îl aştepta Ekaterina, pe care evitase s-o ducă la Paris.

La Amsterdam a primit, în luna august, copia tratatului cu Franţa şi Prusia, un document care, deşi fusese încheiat cu atâta solemnitate, avea să se dovedească, mai târziu, fără prea mare valoare. Deocamdată, însă, Petru era satisfăcut.

Acum i-a trecut prin minte lui Petru sa înfiinţeze un muzeu la Sankt-Petersburg aşa cum văzuse la Paris, drept pentru care a cumpărat din Amsterdam o serie de desene şi picturi, o colecţie de animale terestre şi acvatice împăiate si un insectar bogat în exemplare rare.

Dotat cu un tratat, o întreagă încărcătură pentru viitorul muzeu şi un copil nou-născut (Ia 8 septembrie) de la Ekaterina, ţarul s-a îndreptat spre Berlin, unde s-a întâlnit cu Frederick-Wilhelm şi cu Goeitz. Prezenţa E-katerinei la curtea prusacă a fost un eşec; în pofida luxului toaletelor şi al bijuteriilor ei, comportamentul şi lipsa manierelor au lăsat impresia unei ţărănci deghizate în ţarină.

în timpul şederii la Berlin, ţarul a discutat cu regele Prusiei şi cu Goertz, hotărându-se o întâlnire viitoare în Insula Aland, răpită Finlandei, în vederea încheierii unei păci separate, la care să participe plenipotenţiari ruşi, prusaci şi suedezi.

La 21 octombrie 1717, Petru a revenit la Sankt-Pe-tersburg.

Moartea lui Carol XII. Pacea de la Nystadt

Anul 1718 a început cu o veste bună pentru Petru. Regele Suediei, Carol XII, fusese ucis de un glonte în luna noiembrie la asediul fortăreţei norvegiene Fredrik-shald. Deoarece sora acestuia, UIrika-Eleonora, care i-a urmat la tron în martie 1719, nu era dispusă să le facă ruşilor concesii în Marea Baltică si chiar îl ucisese pe Goertz, acuzat, pe drept, de înţelegere cu Petru, ţarul, supărat că tratativele prevăzute să aibă loc pe Insula Aland au fost brutal anulate, a hotărât să se răzbune: a debarcat, cu ajutorul unei flote numeroase, o mare armată pe ţărmul suedez, în scurt timp, avangarda rusă a a-juns până aproape de capitala Stockholm. Deşi teritoriul le-a fost pustiit pe unde au trecut ruşii şi pierderile erau mari, suedezii nu au cedat. Regina Ulrika a obţinut sprijinul Angliei şi Austriei, care au izolat diplomatic Rusia. Ţarul a trebuit să se retragă. O escadră engleză a bombardat ţărmul Rusiei pentru intimidare; Suedia s-a împăcat cu Danemarca, prin medierea Angliei.

Cu toate acestea, rusii au repetat incursiunea în Suedia, dând foc la mai multe sate. De data aceasta, a intrat în scenă şi Franţa, care a reuşit, în 1721, să organizeze o întâlnire a plenipotenţiarilor ruşi şi suedezi la Nystadt, în Finlanda, în urma căreia s-a ajuns la încheierea păcii între Suedia şi Rusia.

Prin acest tratat, Livonia, Ingria, o parte a Careliei, cu Wiborg, si o parte a Finlandei au intrat definitiv în componenţa teritorială a Rusiei, în schimbul a două

milioane de taleri. Suedia rămânea cu restul Finlandei şi cerea ca Rusia să nu mai susţină pretenţiile ducelui de Holstein, nepotul lui Carol XII, la coroana Suediei. Curând, însă, contrar angajamentelor, ducele de Holstein a fost primit cu multe onoruri la Sankt-Petersburg.

împăratul Petru cel Mare

Petru a revenit imediat la Sankt-Petersburg, flota intrând cu mare pompă pe Neva, tunurile de pe vasul său trăgând în permanenţă. Mulţimea îl aştepta pe chei, strigând, cuprinsă de entuziasm: „Pace! Pace!" Ţarul, îndată ce a pus piciorul pe mal, s-a dus direct la biserica Sfânta Treime, unde a ascultat, pios, slujba de binecuvântare special oficiată cu acest prilej.

Ofiţerii marinei ruse au venit să-1 felicite, rugându-1 să primească gradul de amiral. Cu multă bunăvoinţă, a acceptat! Senatul i-a acordat trei noi titluri: „Părinte al Patriei", „Petru cel Mare" şi „împăratul Petru". La aceasta, ţarul a ezitat, cu toate că ideea nu era cu desăvârşire nouă; îi ispitise şi pe predecesori, ba chiar şi Petru cochetase adesea cu gândul împărăţiei, încă din secolul XVI se manifestase dorinţa de echivalare a cuvântului *ţar* cu *cezar* sau *împărat.* Se repudiau originile asiatice ale acestei puteri în ascensiune, Rusia, care se dorea de acum europeană. La început, cu titlul de *ţar* se desemnau prinţii tătari (corespunde cuvântului persan *sar).*

Până la urmă, Petru a acceptat noua învestitură, impunând, totuşi, o condiţie: va fi „împăratul tuturor Ru-siilor" şi nu „împărat al Orientului", aşa cum i s-a propus iniţial. Olanda i-a recunoscut acest titlu imediat;

Suedia, în 1723; Turcia, abia după zece ani; Anglia şi Austria, în 1742; Franţa si Spania, în 1745; Polonia, care era direct interesată, în 1764, la suirea pe tron a lui Poniatowski, cu puţin înainte de prima împărţire a ţării. La serbarea ce a urmat, noul împărat a tras personal focurile de artificii, şi pentru că i-a făcut plăcere si pentru că specialistul fusese găsit beat mort! Si Petru s-a îmbătat în seara aceea, dar, a doua zi, s-a pus pe lucru. Pentru el, pacea nu însemna odihnă!

Frontiera orientală şi sud-estică

In perioada în care se lupta pentru extinderea graniţelor ţării şi a influenţei statului rus în nord şi în apus, Petru n-a pierdut din vedere frontiera orientală şi de sud-est. încă din 1691, primarul Amsterdamului, Nico-las Witsen, îi atrăsese atenţia, prin rezidentul său la Moscova, asupra importanţei relaţiilor cu Persia.

în 1692, călătoria danezului Isbrand în China a oferit tuturor elemente noi în cunoaşterea acestei ţări. John Perry, englezul adus de Petru în Rusia ca specialist în probleme hidrografice, a început studierea litoralului Mării Caspice. Astrahanul devenise, încă de la mijlocul secolului XVI, un antrepozit important pentru comerţul cu Armenia şi Persia. In aceeaşi epocă, se construise la Pekin o biserică rusă, dar încercările repetate de cucerire a pieţei chinezeşti nu dăduseră rezultate. Colonelul Is-mailov, ambasadorul rus trimis în 1719, s-a lovit de opoziţia iezuiţilor, care aveau poziţii foarte solide. Nereuşind în China, Petru s-a gândit la India, pentru a-i contracara pe englezi. Ţintea Khiva şi Buhara, ca prime

etape, pe calea oferită de fluviul Oxus (Amu-Daria) care ducea la Delhi. Negustorii ruşi exploatau de ceva vreme acest drum. In 1713, rapoartele unui conducător turc-men i-au atras pe ruşi spre aurul care se găsea în vadul fluviului Oxus. Războaiele cu Suedia au împiedicat, însă, trimiterea unei expediţii în această direcţie.

In 1715, Volynski, ambasadorul rus la curtea şahului Persiei, a reuşit sa încheie un tratat comercial. După pacea de la Nystadt, în Persia se produseseră câteva răscoale care aduseseră ţara la ananghie. Volynski, care fusese numit guvernator la Astrahan, 1-a anunţat pe Petru să se grăbească, deoarece Turcia îşi manifestase intenţia de a pacifica regiunea. Ţarul a hotărât imediat să-şi strângă trupele, voind să conducă personal acţiunea.

In mai 1722, armata a plecat din Moscova. Ţarul era însoţit de Tolstoi, Apraksin şi de Ekaterina. în iulie, au intrat în Marea Caspică vreo câteva vase, pe care se aflau îmbarcaţi 23.000 de infanterişti. Cavaleria înainta pe uscat, susţinută de 20.000 de cazaci, 20.000 de calmuci şi 30.000 de tătari. Joncţiunea trebuia să aibă loc la Derbent, pe malul apusean al Caspicei. Nu se ştia exact ce căuta Petru acolo.

După o confruntare cu trupele unui sultan local, pe la mijlocul lui august, armata ţarului îşi ridica tabăra în mijlocul puţurilor de petrol, în faţa Derbentului; guvernatorul a venit imediat şi, în genunchi, i-a înmânat cheile oraşului. „Alexandru 1-a construit, Petru îl cucereşte!" a spus, cu mândrie, ţarul. Se pare că cel ce i-a suflat la ureche lui Petru aceste cuvinte a fost Dimitrie Cantemir, eruditul voievod al Moldovei, care, în urma mazilirii turceşti, în 1711 se refugiase la curtea lui Petru cel Mare şi devenise unul din consilierii ţarului. Cantemir îl considera pe ţar ca pe ginerele său şi spera ca Petru să devină

stăpânul Persiei. Petru însă i-a răspuns: „Nu mă gândesc să cuceresc noi teritorii. Am poate prea multe. Eu caut doar apă. Apă! Apă!"

Soarta nu i-a fost prielnică, pentru că, din cauza lipsei de hrană şi de apă, caii mureau pe capete. Vasele ce trebuia să aprovizioneze cu alimente armata s-au scufundat în Caspica.

Atunci, Petru a hotărât retragerea spre Astrahan, lăsând o mare garnizoană în Derbent, în fruntea căreia 1-a numit pe generalul Matiuşkin. Acesta a reuşit să cucerească oraşul Baku, considerat o poziţie strategică de mare însemnătate. In acelaşi timp, la Espahan, colonelul Abramov căuta să-1 convingă pe şah că ţarul dorea numai să-1 ajute pentru potolirea răsculaţilor.

In septembrie 1723, împuternicitul şahului Isman-bei a semnat, la Sankt-Petersburg, un tratat prin care i se ceda Rusiei litoralul dorit al Mării Caspice, cu oraşele Derbent şi Baku, pe lângă provinciile Gilian, Mazan-deran şi Astrabat. Imediat, Petru a început exploatarea acestor noi posesiuni şi i-a cerut lui Matiuşkin să înceapă să trimită la Sankt-Petersburg din produsele locale: petrol, zahăr, fructe uscate, lămâi.

Turcia, incitată de Anglia, a protestat la extinderea Rusiei în Orient, cerând evacuarea imediată a teritoriilor ocupate din Persia. Până la urmă, s-a semnat la Con-stantinopol, în iunie 1724, un tratat de partajare, prin care Rusia păstra tot ce obţinuse, iar Turciei îi reveneau Taurisul, Erevanul şi alte câteva ţinuturi. Limitele dintre noile posesiuni ale celor două puteri nu erau precise; totuşi, Rusia pusese aici un picior şi, cu timpul, şi-a manifestat din ce în ce mai hotărât influenţa, lărgindu-şi hotarele.

Capitolul 11

Preocupări pentru rezolvarea problemelor interne

Modificări în sistemul de conducere a ţării

Pacea de la Nystadt a însemnat un răgaz ce i-a permis lui Petru să se ocupe mai mult de problemele interne ale ţării. După cum spunea el, urma o perioadă în care trebuia să fie impusă „domnia legii", însă, prin „lege[4]' el înţelegea ca toată lumea să îi respecte cuvântul de autocrat, tot poporul sa i se supună, iar miniştrii şi consilierii să aducă la îndeplinire hotărârile lui.

Pentru o mai bună coordonare a activităţilor din ţară, a restrâns cancelaria, a desfiinţat Duma boierilor înlocuind-o cu un Consiliu de miniştri şi a dat mai mare putere Senatului ca autoritatea supremă legislativă, judecătorească şi executivă în stat. Consiliul de miniştri coordona: afacerile externe, veniturile, cheltuielile, armata, marina, justiţia, comerţul, mineritul şi industria. Senatul îi era direct subordonat ţarului, care-i controla strict pe senatori. Din nefericire, lenea acestora era legendară şi problemele supuse atenţiei lor îşi aşteptau rezolvarea cu anii. Nici Petru, cu toată autoritatea lui, nu a reuşit să-i pună la treabă, ceea ce n-a făcut decât să prolifereze corupţia.

Portretul Nataliei Petrovna (1718-1725), fiica lui Petru cel Mare, executat de pictorul Louis Caravacque (1684-1754).

în cele opt gubernii nou înfiinţate (Arhanghelsk, In-gria, Moscova, Smolensk, Kiev, Azov, Kazan, Siberia) conduceau guvernatorii aflaţi sub controlul Senatului. Principala sarcina a guvernatorilor, în afară de poliţie, întreţinerea drumurilor şi justiţie, era strângerea birului, adică încă o poartă deschisă corupţiei, înalţii funcţionari de stat îmbogăţindu-se ca şi, pe lângă ei, subordonaţii lor.

Una din marile probleme ale Rusiei acelor vremi era banditismul. Cu toate eforturile poliţiei, cu toate pedepsele aspre, care mergeau până la spânzurarea pe loc, numărul tâlharilor creştea mereu.

La fel de neputincioasă era poliţia şi în cealaltă sarcină a ei: stingerea incendiilor, o adevărată plagă. Numai într-o singură zi, în 1712, la Moscova au ars 9 mănăstiri, 86 de biserici, 35 de azile, 32 de clădiri publice, 400 de locuinţe; 136 de oameni au murit atunci.

Armata

Petru a obţinut cele mai bune rezultate în opera de organizare a domeniului militar, armata constituind titlul de glorie al marelui reformator, înaintaşii lui puteau strânge oştiri ce ajungeau până la două sute de mii de oameni, dar care nu aveau nimic de-a face cu milităria adevărată. Nu exista un criteriu de recrutare regulată, nici o pregătire specifică, nici un comandament organizat, nici prevederi anume de ordine şi disciplină. Soldaţii se echipau şi se hrăneau care cum doreau şi cum puteau. Mai mult, această armată era formată aproape numai din cavalerie, cu alte cuvinte, incapabilă să facă fată unui război modern.

Modificări apăruseră şi în secolul **XVI,** când ţarul Fiodor Ivanovici instituise câteva trupe regulate, antrenate şi echipate după modelul european. Predecesorii imediaţi ai lui Petru, Aleksei si Fiodor Alekseevici merseseră mai departe, introducând o reformă, în sensul înfiinţării unui comandament, organizării unei recrutări continui şi introducerii în armată a unui stil modem.

Petru n-a făcut altceva decât să dezvolte metodic aceste măsuri. Primele încercări au fost cu cele două regimente din tinereţe, *Preobrajenski şi Semionovski,* pe care le recrutase şi cu care se instruise personal, jucân-du-se de-a soldaţii. Până în 1699, Petru nu extinsese sistemul şi a fost nevoie de războiul cu Suedia pentru a se trece la formarea unei adevărate armate, cu atât mai mult cu cât trupele de *streliţi* fuseseră desfiinţate.

Principala preocupare a lui Petru a fost îmbunătăţirea moralului soldaţilor. Cu timpul, de la soldatul necioplit, pe jumătate conştient de rolul lui, s-a ajuns la militarul cu un ideal în viaţă, care gândea şi ştia că trebuie să asculte ordinele. Pe lângă numărul mare de soldaţi din armata rusă de la sfârşitul domniei lui Petru (40 de regimente de infanterie, 33 de regimente de dragoni, fără a socoti trupele de cazaci şi calmuci), creşterea valorii trupelor trebuie pusă pe seama bunei lor instruiri, pe ataşamentul faţă de comandanţi şi pe calităţile personale ale fiecăruia: curajul, onoarea, disciplina. Toate acestea au făcut din armata rusă, cu timpul, o elită socială.

In conducerea armatei se găseau încă mulţi ofiţeri străini (în 1721, din treizeci şi unu de generali, paisprezece erau străini), înaltul comandament era, însă, încredinţat numai ruşilor: Seremetiev, Mensikov, Goliţân, Repnin. Comisarul general al armatelor era prinţul la-kov Dolgoruki, poreclit *Incoruptibilul.*

Marina

Marina a fost marea pasiune şi principala preocupare a lui Petru. El moştenise o ţară cu o singură ieşire la mare (Arhanghelsk) şi fără nici un vas de război. După moartea lui, mai precis în 1735, Rusia avea o flotă alcătuită din patruzeci şi opt de vase de război si şapte sute optzeci şi şapte de galere.

Dacă în secolul XVII nu exista practic nici un marinar rus, la începutul secolului XVin, numărul lor ajunsese la 28.000. Toţi fuseseră formaţi în ţară, de ofiţeri de marină străini sau de ofiţeri ruşi instruiţi în străinătate. Academia navală rusa începuse, cu vremea, să pregătească ofiţeri destoinici.

Acelaşi lucru se poate spune despre construcţia vaselor. La început, specialiştii erau numai străini (olandezi, englezi, francezi) care, plătiţi bine şi la timp, pe lângă vasele la care lucrau, pregăteau pe lângă ei tineri ruşi care urmau să le ia locul. De-a lungul anilor s-au înregistrat, ce-i drept, mai multe greşeli în construcţia navelor: tehnica de lucru, proiectarea şi materialele folosite se dovedeau adesea necorespunzătoare şi se soldau cu importante pierderi materiale şi umane. Dar ambiţia lui Petru de a avea o flotă puternică a făcut ca, până la urmă, cu ajutorul vaselor sale de război, Rusia să învingă Suedia şi sa-şi impună legea la Marea Baltică.

Finanţele, industria, agricultura

Toate aceste realizări costau enorm şi pe umerii ruşilor apăsau biruri grele, care aduceau, însă, vistieriei sume colosale. Este greu de conceput ce imaginaţie au putut avea cei care inventau aceste biruri: pe vechea credinţă, pe bărbi, pe jocul de şah, pe băi, pivniţe, sicrie, văluri de mireasă... A fost o continuă luptă între cei care produceau şi cei care puneau şi strângeau birul. „Cere imposibilul ca să primeşti cât mai mult", obişnuia să spună Petru.

Pe de altă parte, ţarul a încurajat comerţul exterior, atât cu Occidentul cât si cu Răsăritul, o mulţime de agenţii comerciale ruseşti deschizându-se în marile oraşe ale lumii, de la Bordeaux, în Franţa, până în China, în acest scop, a încurajat producţia naţională de bunuri, in dustria şi mineritul căpătând o dezvoltare fără precedent (ateliere metalurgice, de textile de pielărie, de hârtie, sticlă).

*

A fost sprijinită atât creşterea animalelor, prin introducerea de noi rase de bovine, oi şi cai, cât şi agricultura, ţăranii căpătând seminţe selecţionate şi fiind învăţaţi să facă pământul mai rodnic prin împrăştierea de îngrăşăminte naturale. S-a răspândit folosirea secerii, la recoltarea grâului, în locul cosorului.

Problema cea mai grea rămăsese, însă, precaritatea cailor de comunicaţii, în Rusia nu existau drumuri pe uscat şi o călătorie de la Moscova la Sankt-Petersburg era o adevărată aventură din cauza lipsei podurilor, a mulţimii mlaştinilor si a tâlharilor. Cea mai lesnicioasă

cale era aceea pe apele interioare şi pe aceasta Petru a stimulat-o prin crearea de canale. A săpat canalul Vâş-ni-Volociok, care a legat Volga de Neva, şi s-a străduit să deschidă un canal între Volga şi Don şi altul în sudul lacului Ladoga.

învăţământul

Una din preocupările lui Petru a fost întemeierea de şcoli, care, în Rusia de dinaintea lui, lipseau aproape cu desăvârşire. Ţarul se gândea să le creeze pentru copiii nobililor, ofiţerilor şi clerului. Pentru ceilalţi copii nu a existat nici o preocupare. Prima şcoală a fost înfiinţată la Moscova, de englezul Farwharson, pentru instruirea tineretului în domeniul matematicii şi al tehnicii navigaţiei; mai târziu, a fost mutată la Sankt-Petersburg, devenind Academie Navală.

La început, însă, elevii aduşi aici erau total analfabeţi şi au trebuit mai întâi să înveţe să scrie, să citească şi să facă socoteli. Singurele şcoli existente fiind foarte rare, pe lângă unele mănăstiri, unde copiii învăţau să citească din cărţile sfinte şi căpătau câteva noţiuni de istorie şi geografie, Petru a înfiinţat un gimnaziu, condus de pastorul Gliick. Curând, au apărut şcoli profesionale după modelul celor văzute de Petru în Apus. Din păcate, nu se prea găseau discipoli pentru aceste şcoli şi profesorii angajaţi şomau. De multe ori a fost nevoie ca elevii să fie aduşi cu forţa.

Rezultatele obţinute în acţiunea de şcolarizare au fost foarte slabe şi, atunci, Petru a rezolvat, parţial, problema obţinerii de cadre bine formate, prin trimiterea

tinerilor la studii în străinătate, uneori forţat, în foarte multe ţări, Olanda, Anglia, Prusia şi chiar în Asia se întâlneau, în acea vreme, tineri ruşi care învăţau limbi străine şi noile tehnici în construcţii şi industrie. Peste tot, însă, comportamentul lor lăsa de dorit, atât în scoli, cât şi locurile pe care le frecventau în timpul liber. Fără bani, se împrumutau; beţi, se certau şi se băteau; necio-pliti, se legau de localnici, ajungând la adevărate scandaluri; frecventau casele deocheate şi tripourile. Dar, în cele din urmă, toţi aceşti scandalagii veneau acasă cu o pregătire destul de bună pentru a putea fi folositori în industrie, în agricultură, în construcţii şi în armată.

Capitolul 12 **Sfârşitul**

Primele semne ale bolii

După moartea lui Aleksei, în 1718, moştenitor al tronului devenise, conform voinţei lui Petru, fiul său şi al Ekaterinei, Petru Petrovici, pe care ţarul îl iubea cu pasiune şi pe care dorea să-l formeze ca pe un viitor conducător. Dar, în aprilie 1719, micul Petru s-a îmbolnăvit şi a murit. Moştenitor de drept devenise celălalt Petru, fiul lui Aleksei şi al Charlottei, dar ţarul se arăta încă nehotărât. Printr-un ucaz, din februarie 1722, s-a stabilit că ţarul avea dreptul să-şi numească moştenitorul, dar Petru nu a indicat explicit pe nimeni în acest sens, deşi începuse să dea semne tot mai serioase de

boală. In mai 1721, se vorbea despre agravarea astmului de care suveranul suferea de mult. In 1722, în cursul campaniei din Persia, se manifestaseră primele simp-tome de retenţie de urină, care s-au declanşat acut în iarna anului 1723. Dar Petru nu admitea să fie îngrijit şi refuza să se odihnească. Având o voinţă de fier, Petru cerea întotdeauna prea mult de la propriul său trup. Se poate spune că trăise o viaţa dublă, chiar triplă.

Infidelitatea Ekaterinei cu tânărul Mons, descoperirea afacerilor necurate în care fusese implicat şi fostul său om de încredere Menşikov, înlăturat apoi din fruntea colegiului de război şi deposedat de toate moşiile, ca şi afacerile veroase ale lui Safirov, vicecancelar al Imperiului, care, iniţial, fusese condamnat Ia moarte, apoi, graţiat, au contribuit la agravarea bolii. Totuşi, ţarul îi numea pe medicii Blumentrost şi Paulson, un german si, respectiv, un englez, „măgari nepricepuţi" si-i lovea cu bastonul când îi recomandau să fie mai moderat.

în septembrie 1724, diagnosticul s-a precizat fără putinţă de tăgadă: piatră la rinichi, complicată de reci-divarea unei boli venerice. Avea mari dureri de şale şi elimina pietre destul de mari. îi apăruseră tumori pe pulpe, care supurau.

Toate acestea nu-1 împiedicau sa meargă să vadă cum se desfăşurau lucrările la canalul din jurul lacului Ladoga, stând noaptea în cort, în frig, şi umblând călare prin mlaştinile îngheţate. De acolo se ducea la turnătoriile din Oloneţ, apoi la marile şantiere navale din Staraia Rusa, muncind alături de lucrători. Dacă era nevoie, dădea o mână de ajutor la împingerea vreunei bărci eşuate ori Ia salvarea soldaţilor.

Ultimele zece zile

O operaţie făcută de chirurgul englez Horn, în 23 ianuarie 1725, a evidenţiat starea disperată a sănătăţii în care se afla ţarul Petru.

între 22 şi 27 ianuarie s-a spovedit de trei ori, dând semne de căinţă. Se pare că spaimele şi dovezile de laşitate de care dăduse de atâtea ori dovadă în viaţă, se manifestau şi acum, în preajma morţii, întunecându-i mintea şi slăbindu-i curajul, în 27 ianuarie, a cerut ceva de scris, dar n-a reuşit decât să mâzgălească vreo două cuvinte: „Las totul..."

Puţin mai târziu, a cerut să vină în cameră fiica lui, Ana, cu dorinţa de a-i dicta ultimele sale dorinţe. Ea a sosit neîntârziat, dar ţarul n-a putut rosti nici un cuvânt.

Ekaterina, care stătuse lângă patul lui zi şi noapte, plângând si ştergându-şi din când în când ochii, şi-a dat seama că soţul ei trăia ultimele clipe; ţarina ieşea tot mai adesea din camera muribundului, pentru a discuta împreună cu Menşikov, Tolstoi, Buturlin şi alţii modul şi condiţiile loviturii de stat prin care să preia puterea.

Succesiunea Ia tron

In vechiul cnezat al Moscovei problema succesiunii Ia tron era reglementată de tradiţie, stabilită de primii cneji, si anume se aplica legea naturală a eredităţii în linie descendentă.

în 1598, la moartea ultimului fiu al lui Ivan cel Groaznic, ea n-a mai funcţionat, deoarece nu mai existau moştenitori. Primul dintre Romanovi (1613) a fost

ales de o adunare a boierilor. Principiul tradiţional a fost reinstaurat odată cu Aleksei, care i-a urmat lui Mihail Feodorovici, şi cu Fiodor, urmaşul lui Aleksei. Dar la moartea lui Fiodor a fost ales Petru, care a împărţit tronul cu fratele său mai în vârstă, Ivan.

In 1722, Petru cel Mare a introdus legea prin care i se dădea dreptul suveranului să-şi desemneze succesorul. Se pare că sistemul a şi fost folosit, atunci când Petru a plecat în campanie în Persia. El a lăsat un testament prin care o desemna ca moştenitoare a tronului pe Ekaterina. Izbucnirea scandalului pe marginea infidelităţii Ekaterinei, îndrăgostită de William Mons, 1-a făcut pe ţar să anuleze acel testament.

în Sankt-Petersburg existau, în acea perioadă, trei grupări principale. Cea dintâi era partida boierimii reacţionare, care urmărea să-şi ia revanşa pentru reformele lui Petru îndreptate împotriva ei şi îşi îndrepta privirile spre urmaşii direcţi ai ţarului, în afară de fetele născute de Ekaterina (Ana şi Elisabeta), Petru mai avea trei nepoate, fiicele fratelui său Ivan (Ekaterina, ducesă de Mecklemburg, Ana, ducesă de Curlanda şi Praskovia Ivanovna) şi un nepot, Petru, fiul nefericitului Aleksei. Copilul nu avea decât nouă ani, deci nu putea conduce. Boierimea reacţionară era de partea copilului Petru, dar rândurile ei fuseseră subţiate de Petru cel Mare în mai multe rânduri. Rămăseseră doar câţiva reprezentanţi ai familiilor Goliţân şi Dolgoruki.

A doua partidă era formată de cea mai mare parte a personalului ministerial, oamenii înălţaţi în rang de Petru. Moartea ţarului îi ameninţa cu dispariţia; singura lor salvare era perpetuarea sistemului instituit de Petru cel Mare şi, pentru acest motiv, speranţele lor se îndreptau spre Ekaterina, pe care o simţeau că urmăreşte

aceleaşi interese ca şi ei, mai ales că provenea dintr-un mediu apropiat lor. în această categorie intrau şi Menşi-kov, Devier şi larujinski. In lipsa unui testament al lui Petru, ei se foloseau de cuvintele echivoce ale ţarului pronunţate în ajunul încoronării Ekaterinei, în 1723.

A treia partidă era formată din oameni care doreau limitarea puterii absolute, după modelul Constituţiei suedeze, pronunţându-se pentru acel candidat care le-ar fi împlinit visurile.

împărăteasa Ekaterina

Moartea lui Petru i-a surprins pe toţi. Singura care se putea baza pe ceva era Ekaterina, fiindcă îi avea de partea ei pe toţi străinii ce se temeau de reîntoarcerea la vechile tradiţii ale Rusiei, Sinodul ortodox organizat de Petru, foştii lui colaboratori, cei mai energici şi cei mai influenţi. Printre aceştia din urmă se numărau şi unii reprezentanţi ai boierimii: Tolstoi, călăul lui Aleksei, şi marele amiral Apraksin, în strânsă legătură cu Tolstoi şi Menşikov. De partea Ekaterinei se mai afla ducele de Holstein, logodnicul fiicei sale, Ana, şi, prin el, provinciile cucerite de la suedezi, Livonia şi Carelia.

Bine sfătuită, Ekaterina a ştiut să procedeze cu discernământ, în cele douăzeci şi patru de ore de dinaintea morţii ţarului, a ieşit de mai multe ori din camera bolnavului pentru a se duce în apartamentul ei, unde se purtau discuţii importante ale politicii de stat şi se făceau planurile de viitor. In acest fel s-a pregătit pentru ziua de 28 ianuarie 1725.

La câteva ore după moartea lui Petru s-au reunit la palat, fără a fi convocaţi de nimeni oficial, Senatul, Sinodul şi reprezentanţii funcţionarilor superiori. Dezbaterea a fost furtunoasă. Primul a luat cuvântul prinţul Dimitri Goliţân, care 1-a propus ca succesor pe micul Petru Alekseevici, cu o regenţă formată din împărătească şi Senat. Tolstoi a replicat arătând că regenţa Sofiei lăsase amintiri rele. Era de preferat, după el, să fie aleasă Ekatenna, recomandată atât de calităţile şi de virtuţile ei cât şi de coroana pe care însuşi Petru i-o pusese pe cap.

In timp ce vorbea, un grup de ofiţeri inferiori care se aflau acolo în mod nejustificat, murmura aprobator. Repnin s-a ridicat şi i-a apostrofat.

In loc de răspuns, Buturlin s-a apropiat de o fereastră, a făcut un semn cu mâna şi, imediat, s-a auzit un răpăit de tobe. Curţile interioare şi vecinătăţile palatului erau înţesate de soldaţi. Cele două regimente de gardă se aflau în întregime acolo.

„Cine a îndrăznit să-i cheme fără ordinele mele?" a strigat Repnin.

„Ordinele sunt ale majestăţii sale împărăteasa" i-a răspuns Buturlin, calm.

Prin aceste cuvinte fusese lămurită întreaga adunare. Apraksin 1-a întrebat pe secretarul cabinetului, Makarov, despre existenţa vreunui testament. Cum acesta a răspuns că nu se aflase nici unul, marele amiral a spus, resemnat: „Sa mergem să prezentăm omagiile noastre împărătesei domnitoare!" Toţi 1-au urmat. Eka-terina era urcată pe tron!

înmormântarea lui Petru

Imediat după constatarea morţii, trupul lui Petru a fost îmbălsămat şi, apoi, după ce i s-a făcut toaleta din urmă, a fost depus pe un catafalc în sala cea mare a palatului. Uşile erau deschise, astfel încât oricine, locuitor al capitalei sau călător venit din alte părţi, să poată intra să-1 vadă. îmbrăcat într-un veşmânt purpuriu, având pusă de-a curmezişul pieptului panglica albastră a Ordinului Sfântului Andrei şi o perucă pe cap, părea impunător, înconjurat de ofiţerii din regimentele de gardă care vegheau nemişcaţi.

Capacul sicriului nu a fost fixat mult timp, pentru că Ekaterina, de două ori pe zi, venea să se aşeze lângă bărbatul ei, plângând, sărutându-1 şi vorbindu-i.

Abia la 10 martie, după ce cadavrul, cu toate măsurile luate, începuse să dea vădite semne de descompunere, s-a dat de ştire că, în catedrala Sfinţii Petru şi Pavel, va avea loc slujba de înmormântare. Sankt-Pe-tersburgul era în berna, la fiecare uşă şi fereastră fiind arborat doliul.

în perioada de la moartea lui Petru până la înmormântare, murise şi fiica cea mică a lui Petru, Natalia, şi s-a hotărât, la cererea Ekaterinei, ca tatăl şi fiica să fie înmormântaţi odată.

Cele două coşciuge au fost purtate pe umeri de ofiţeri din gardă: cel al ţarului era mare şi greu, iar cel al ţarevnei, micuţ şi acoperit cu o ţesătură aurită, împodobită cu pene albe şi roşii.

în furtuna de zăpadă stârnită în ziua aceea, mulţimea preoţilor urma pe jos coşciugele, împreună cu împărăteasa, îmbrăcată în negru, şi cu fiicele ei, Ana şi Elisabeta. Zeci de miniştri, generali, amirali şi diplomaţi veneau în urma lor, cu capetele descoperite, în ciuda zăpezii abundente, viscolite. Sute de soldaţi, proveniţi din diferite regimente ale armatei de uscat şi marinei, păşeau în sunetul funebru al tobelor şi trompetelor, în vreme ce o sută patruzeci de tunuri trăgeau salvă după salvă. Pentru a ajunge la biserica din fortăreaţă, mulţimea a trecut peste Neva îngheţată bocnă.

Biserica Sfinţii Petru şi Pavel nu putea să-i primească pe toţi înăuntru, mare parte rămânând afară, în viscol.

Plângând, arhiepiscopul Pskovului, Teofan Proko-povici, şi-a ţinut predica după slujba înmormântării, după care, în bubuitul tunurilor, coşciugul a fost închis, acoperit cu o pânză purpurie şi coborât în criptă.

Moartea lui Petru a fost privită de majoritatea ruşilor ca o uşurare, toţi sperând că viaţa lor se va schimba în bine, crezând ca Ekaterina, bună şi milostivă cum se zvonise că ar fi îşi va apleca urechea de mamă iubitoare spre necazurile lor.

Dar împărăteasa avea alte treburi şi de problemele împărăţiei aveau grijă aceiaşi oameni ca mai înainte, cu aceleaşi obiceiuri şi cu aceeaşi nepăsare pentru oamenii simpli.

Partea a IlI-a

Urmaşii lui Petru

Capitolul 1 O
perioadă de stagnare

Domnia Ekaterinei I

katerina, scăpată de dominaţia absolută a lui Petru, voia de a-cum să-şi trăiască viaţa numai în desfătări, banchete şi distracţii în tovărăşia bărbaţilor. Cât mai mulţi! Plănuita nuntă a fiicei ei, Ana, cu ducele Karl Frederic de Holstein a avut loc în acelaşi an al morţii lui Petru, 1725, în luna mai. Tot arhiepiscopul Teofan Prokopovici al Pskovului s-a aflat în fruntea soborului de preoţi care a oficiat căsătoria în limba rusă. Un tălmaci, în spatele mirelui, îi traducea acestuia cuvintele în latină.

Fericita mireasă şi-a luat curând revanşa pentru infidelităţile ducelui de Holstein, petrecând multe nopţi în paturi străine. Tovarăşă de viaţă uşoară îi era verişoara ei, fiica ţarului I van Alekseevici, viitoarea împărăteasă Ana I. De altfel, ducele de Holstein, soţul ei, era bolnăvicios, urât, lipsit de inteligenţă, cu alte cuvinte, nu

avea nimic ca să se facă plăcut. Dar Ekaterina îl plăcea şi i 1-a impus Anei; curând, ţarina a făcut din ginerele ei confidentul şi consilierul cel mai ascultat.

După cum am arătat, noua împărătească nu şi-a uitat neamurile, pe care Petru le ţinuse departe de curte, asi-gurându-le, în schimb, un trai lipsit de griji. Ekaterina i-a îmbogăţit şi i-a făcut conţi pe aceşti ţărani livonieni.

Mulţi din cei căzuţi în dizgraţia lui Petru şi care scăpaseră de călău, dar fuseseră exilaţi, au revenit la curte. Printre ei se afla şi Safirov. Conducerea ţării îi era încredinţată acum lui Mensikov, pe care Ekaterina îl cunoscuse atât de bine în tinereţea ei. El era, se poate spune, stăpânul Rusiei, la concurenţă cu ducele de Hol-stein, care însă nu-1 vedea cu ochi buni.

în februarie 1726, un ucaz decreta instituirea unui Consiliu suprem secret, format din nouă membri, care se ocupa de problemele interne şi externe ale statului. Era prezidat de Mensikov si avea, printre alţii, în com-ponenţa lui pe Apraksin, Golovkin, Tolstoi, Goliţân şi Ostermann. Se dădea astfel o lovitură Senatului, care i se opusese în câteva rânduri lui Mensikov.

Dar, sub conducerea lui Mensikov, situaţia Rusiei pe plan intern şi extern era într-o cădere lină, dar sigură, ceea ce a născut în sufletul multora regretul pentru Pe-tru cel Mare, deşi, în repetate rânduri, făcuse atâta rău poporului. Gândul călăuzitor al lui Petru fusese doar măreţia Rusiei, chiar dacă aceasta aducea suferinţe ru-şilor. Toate aspectele negative se uitaseră acum si po-porul se încredinţase că pierduse un om de neînlocuit, slăbiciunea şi corupţia noilor conducători fiind evidentă.

Domnia Ekaterinei a durat doi ani şi două luni. După o viaţă de desfrâu, împărăteasa se îmbolnăvise de inimă si începuse să se gândească la un moştenitor.

Aleksandru Menşikov (1673-1729), colaborator apropiat
al lui Petru cel Mare; bust realizat de Carlo Rastrelh.

Ar fi vrut ca succesoare să-i fie Elisabeta, fiica pentru care sperase, în august 1725, căsătoria cu tânărul Ludovic XV al Franţei. Din motive necunoscute, căsătoria nu se putuse perfecta, în locul Elisabetei fiind aleasa Măria Leszczynska, fiica regelui detronat al Poloniei. Atât de rău o supărase pe Ekaterina această jignire încât, în 1726, a semnat un tratat de alianţă cu Austria, cu care Franţa se duşmănea. O dorea pe Elisabeta pe tronul Rusiei, dar opinia publică îl prefera pe ţareviciul Petru, fiul lui Aleksei. A mai încercat o combinaţie pentru a-şi atinge scopul: căsătoria lui Petru, care împlinise doisprezece ani, cu Elisabeta, care avea şaptesprezece. Menşikov nu a fost de acord, urmărind ca ţareviciul s-o ia de soţie pe fiica lui, Măria, ca el să devină, astfel, socrul împăratului şi să-şi mărească puterea.

La 6 mai 1727, în urma unei crize, Ekaterina a murit. Domnia ei a însemnat o perioadă de stagnare în evoluţia care începuse odată cu Petru I,

Ţarul Petru II

Succesorul Ekaterinei, ţarul Petru II, avea doar trei ani la moartea mamei lui, nefericita Charlotte von Wol-fenbiittel, şi a fost îngrijit de două femei simple, din popor, inculte şi grosolane, văduve. Un german, maestru de dans, 1-a învăţat sa citească şi să scrie si, cum profesorul fusese, la viaţa lui şi marinar, îi dăduse şi câteva lecţii de navigaţie. După moartea lui Aleksei, tatăl său, în 1719, Petru n a avut doi preceptori mai serioşi, un rus, Mavrin, şi un ungur, Zaikin, dar, în general, ţarul Petru nu s-a preocupat de educaţia băiatului.

La doisprezece ani, când i-a murit bunicul, Petru H nu dădea nici un semn că ar semăna cu acesta. Se apropia mai mult de mama sa. Avea o figură frumoasă, o siluetă elegantă, maniere plăcute, cei din jur spunând că la fire se dovedea generos, bun şi indulgent. Probabil că educaţia primită ulterior i-a alterat aceste calităţi.

După moartea Ekaterinei, Menşikov îl luase sub tutelă pe copilul încă neformat şi, pentru a fi mai sigur, 1-a mutat din palatul imperial în propria lui casă, con-cediindu-i pe cei doi preceptori. I-a înlocuit cu Oster-mann, un westfalian plin de calităţi, ridicat la rangul de vicecancelar. Metoda de predare a lui Ostermann a fost folosită, mai târziu, şi în educaţia viitoarei împărătese Ekaterina II. Lecţiile erau scurte, variate în mod ingenios, şi se desfăşurau prin dialoguri între elev şi profesor.

După înmormântarea Ekaterinei I, pe 16 mai 1727, s-a hotărât logodna ţarului Petru II cu Măria, fiica lui Menşikov. Logodnica a primit titlul de Alteţă Imperială, avea curtea ei proprie şi o rentă de treizeci şi patru de mii de ruble.

Ajuns într-o poziţie atât de înaltă, Menşikov a dovedit o pricepere deosebită în a-şi alege oamenii. S-a împăcat cu prinţul Dimitri Goliţân si 1-a numit pe prinţul Aleksei Dolgoruki maestru de ceremonii la curtea marii ducese Natalia Alekseevna, sora ţarului Petru II, şi ca preceptor al ţarului. Duşman îi rămăsese ducele de Holstein, a cărui poziţie, însă, slăbise mult după moartea protectoarei sale, Ekaterina; de altfel, acesta plecase în străinătate.

în această perioadă a luat sfârşit şi detenţia Ev-dokiei, bunica ţarului Petru II, distrugându-se toate documentele compromiţătoare.

O vreme, Menşikov a fost bolnav, neinteresându-se de problemele de stat. Această perioadă de retragere i-a fost fatală pentru că, treptat, a fost îndepărtat de la conducere. Chiar ţarul Petru H devenea tot mai independent faţă de Menşikov, apropiindu-se de Ostermann şi de sora sa, Natalia Alekseevna, mai în vârstă cu un an decât dânsul, cu care se împăca foarte bine. în schimb, n-o agrea deloc pe logodnica lui, Măria, o fiinţă rece, pe care o privea cu aversiune.

în septembrie 1727, când Petru avea abia 13 ani, sub influenţa lui Ostermann, s-a adresat Consiliului suprem, atrăgându-i atenţia că, din acel moment, va primi ordine doar de la el. Menşikov a fost îndepărtat din palat, apoi, arestat şi a suferit un atac de apoplexie. Ulterior, a plecat în exil, în urma unui decret al ţarului, la moşia lui din Oranienburg, pierzându-şi titlurile şi funcţiile. Logodna ţarului cu Măria, fiica lui Menşikov s-a anulat. Mai mult, Menşikov a fost pus sub acuzaţia de falsificator de bani si anchetat.

Caracterul ţarului Petru n se schimbase în rău. Devenise irascibil, nu admitea să fie contrazis, începuse să bea si se arăta dornic numai de plăceri uşoare.

încoronarea lui Petru II s-a celebrat în februarie 1728, la Kremlin, în prezenţa tuturor curtenilor, miniştrilor, generalilor şi a înalţilor funcţionari care plecaseră din Sankt-Petersburg, oraşul înfăţi sandu-se acum cu faţa tristă a unei capitale părăsite. Singura pasiune a tânărului împărat era vânătoarea, pentru care lăsa deoparte orice problemă importantă, de stat sau de familie.

în noiembrie 1729, s-a logodit cu Ekaterina Dol-goruki, tot la Moscova, în ianuarie 1730, s-a îmbolnăvit de variolă. Boala s-a agravat şi, pe 19 ianuarie 1730, dimineaţa, a murit, în camera vecină, bunica lui, Evdokia, se ruga pentru el.

Capitolul 2

Puternică influentă străină în conducerea Rusiei

împărăteasa Ana

Consiliul suprem întrunit la Kremlin, în 1730, a ales-o împărătească pe Ana Ivanovna, una din fiicele fostului ţar Ivan Alekseevici, fratele vitreg a lui Petru cel Mare. Fusese căsătorită, în 1710, cu ducele de Curlanda care murise foarte repede, se pare ca din cauza beţiei. El adusese la Sankt-Petersburg o serie de nobili curlan-dezi, printre care se-afla şi viitorul favorit al împărătesei, Btihren sau Biron, cum îi spuneau ruşii.

Alegerea Anei a fost aprobată de adunarea generală si, pentru prima oară în istoria Rusiei, participanţii au semnat un document prin care puterile suveranei erau limitate, hotărârile mai importante fiind supuse aprobării Consiliului suprem. Era o primă formă de organizare constituţională a puterii oligarhice — încercarea a eşuat, însă. La 15 februarie 1730, ţarina şi-a făcut intrarea solemnă în Moscova şi, pe 18 februarie, a depus jurământul în catedrala Adormirea Maicii Domnului şi în alte paisprezece biserici.

Curând, sprijinită de o parte a curtenilor, Ana a dizolvat Consiliul suprem şi a revenit la Senat, aşa cum fusese instituit pe vremea lui Petru I; membrii Senatului

erau aleşi de împărătească. Printre cei din anturajul Anei se ^t'.a şi prinţul moldovean Antioh, fiul lui Dimitrie Cantemir. Mulţi dintre vechii curteni, de pe vremea lui Petru cel Mare, au fost nevoiţi să se exileze la moşiile lor: familiile Goliţân, Dolgoruki, Şeremetiev, Menşikov.

Ana se născuse în ianuarie 1693, deci avea treizeci şi şapte de ani când s-a urcat pe tron. Se pare ca atât ea cât şi sora ei Ekaterina, ducesă de Mecklemburg, erau fiicele naturale ale unui boier pe nume Vasili luskov, adus, în mod premeditat, în preajma Praskoviei, soţia ţarului Ivan cel neputincios, ca şambelan. Neiubită de mama ei, lăsată pe mâna guvernantelor şi a preceptorilor — germanul Ostermann, fratele vicecancelarului, şi francezul Rambour — Ana a învăţat prea puţine. Căsătorită la 17 ani, rămăsese văduvă, curând după aceea, în capitala Curlandei, Mittau, a trăit nefericită, supravegheată de şambelanul Bestujef, numit în această funcţie de Petru cel Mare, care i-a devenit amant.

Ana era foarte înaltă şi foarte grasa. Avea ochii negri, faţa brună şi mâinile fine. Fără a f i o frumuseţe, când voia, ştia să se facă plăcută. Era ironică, mare amatoare de distracţii şi moştenise de la Petru I grosolănia şi cinismul acestuia. Pentru a se spală nu intra în apă, ci folosea doar un burete înmuiat. Când a devenit împărătească, a luat obiceiul să se fardeze.

In afara orelor în care îi primea în audienţă pe miniştri, se plimba, trăgea la ţintă şi călărea. După masă, petrecea câteva ore în pat cu favoritul Btihren, a cărui soţie se retrăgea, discretă. Pe favorit îl cunoscuse încă din 1718, pe când locuia în Curlanda. Ana a avut zeci de amanţi, dar pe acesta 1-a iubit cel mai mult. încă de la început, când a venit în Rusia, urmând-o pe Ana, Btîhren s-a amestecat în politica palatului, în 1737,

împărăteasa a trimis câteva regimente pentru a forţa Dieta din Mittau să-1 numească duce de Curlanda la moartea lui Ferdinand. Dar el a continuat să locuiască la Sankt-Petersburg, administrând ducatul primit ca pe o provincie rusească. Ulterior, a căpătat şi alte titluri, decernate de suverani europeni. Cu timpul, a devenit arogant, tiranic şi insolent cu toată lumea, chiar cu Senatul care-1 ura.

în 1732, s-a hotărât să se mute capitala din nou Ia Sankt-Petersburg. A fost ca o a doua naştere a oraşului, care acum a căpătat un nou avânt, construcţiile părăsite fiind reluate şi altele noi fund începute şi terminate.

în toată perioada cât a domnit Ana, mulţi străini au fost ridicaţi la rangun înalte, unii dintre ei ajungând să conducă, practic, ţara (cancelarul Ostermann, ministrul Miinich, favoritul Biihren şi alţii), subordonând industria şi comerţul Rusiei altor state.

în octombrie 1740, împărăteasa Ana a murit, după doi ani de suferinţă, din cauza unei boli de rinichi.

împăratul Ivan VI

Moştenitorul tronului a devenit Ivan VI, în vârstă de nouă luni, fiul nepoatei împărătesei, Ana Leopol-dovna (aceasta fiind fiica ducesei Ekaterina de Mec-klemburg, sora împărătesei Ana Ivanovna).

încă din 1731, un decret al împărătesei Ana îl desemna ca moştenitor pe viitorul fiu al Anei Leopol-dovna (numele ei fusese Elisabeta Ekaterina Cristina, dar, trecând la ortodoxism, i se schimbase în Ana), care, la acea vreme, avea doar treisprezece ani. Mai târziu, s-a căsătorit cu prinţul Anton Ulrich de Beveren, din

casa de Brunswick, cumnat cu prinţul moştenitor al Prusiei.

Mirele nu era nici frumos, nici spiritual, nici seducător, împărăteasa l-a adus la Sankt-Petersburg şi i-a dat comanda unui regiment, deşi nu era bine văzut de favoritul Biihren.

Viitorul ţar Ivan VI se născuse în 1740, spre bucuria împărătesei Ana. Regent fusese numit Biihren, deoarece împărăteasa n-o dorise la conducere pe mama copilului, Ana Leopoldovna, din cauza soţului ei, pe care-l considera un prost.

Curând după moartea Anei, Biihren a fost înlăturat şi închis printr-un complot organizat de ministrul Mii-nich, rivalul său, iar Ana Leopoldovna a fost numită regentă. In aprilie, 1741, fostul favorit a fost condamnat la moarte, dar sentinţa s-a modificat, fiind trimis în exil în Siberia, împreună cu oamenii săi. Ulterior, locul de exil a fost stabilit la laroslavl.

La conducerea Rusiei se afla acum Munich, în calitate de prim-ministru, dar, peste puţin timp, a trebuit şi el să-şi dea demisia.

O altă fiică a lui Petru cel Mare şi a Ekaterinei, Elisabeta, născută în decembrie 1709, devenise foarte populară în Rusia prin felul simplu, chiar vulgar, cu care îşi apropia oamenii. Aristocraţia o dispreţuia şi, în-tr-o vreme, nu a lipsit mult să fie întemniţată.

Folosindu-se de Elisabeta, în ţară se organizase un complot împotriva regentei Ana Leopoldovna şi a ţarului Ivan VI, la care participa si armata. Lovitura de stat a reuşit şi, în 1741, Ivan al VI a fost exilat împreună cu mama sa Ana Leopoldovna. Ivan va fi încarcerat şi ucis din ordinul Ekaterinei II, în 1764.

împărăteasa Elisabeta si împăratul Petru III

în locul lui Ivan VI, pe tron s-a urcat Elisabeta (1741-1762). în timpul domniei sale a fost favorizată influenţa franceză în Rusia, s-a întărit autoritatea statului si au crescut privilegiile boierimii.

In 1756, s-a dezlănţuit războiul de 7 ani (1756-1763) dintre Rusia, Franţa, Austria şi Saxonia, împotriva Prusiei lui Frederic II.

în 1757, armata rusă a intrat în Konigsberg, în Prusia orientală.

Elisabeta 1-a chemat din Germania pe nepotul ei, prinţul de Holstein, fiul Anei Petrovna, fata lui Petru I, căsătorită cu ducele Karl-Frederic de Holstein şi 1-a desemnat moştenitor, sub numele Petru Fiodorovici. Tot ea 1-a căsătorit cu prinţesa Sofia, fiica ducelui de An-halt-Zerbst, care, odată sosită în Rusia a luat numele de Ekaterina Alekseevna.

La moartea Elisabetei, pe tron i-a urmat Petru in Fiodorovici, în ianuarie 1762.

încă de când era doar prinţ moştenitor, Elisabeta îl bănuia de spionaj în favoarea lui Frederic II, pe care Petru îl admira. Din acest motiv, nu a mai fost primit la şedinţele de guvern, unde se luau hotărâri importante.

Ca împărat, Petru III şi-a manifestat în continuare simpatia pentru Frederic n al Prusiei, cu care a încheiat imediat un armistiţiu. La început, a fost agreat pentru măsurile luate în favoarea boierilor, dar, din cauza unor manifestări neconforme cu spiritul rus (dispreţ pentru ortodoxism, introducerea metodelor prusace în armată,

schimbarea obiceiurilor curţii imperiale) si, mai ales, din cauza păcii cu Frederic n (căruia i-a redat Prusia orientală), nemulţumirile s-au adâncit; revoltaţii au început să urzească un complot.

Petru nu se înţelegea nici cu soţia sa, Ekaterma, de care voia să divorţeze pentru a se căsători cu Elisabeta Voronţov. Si-a exprimat chiar dorinţa de a-şi aresta soţia şi de-a o închide într-o mănăstire. Dar Ekaterma nu era femeia să suporte aşa ceva şi s-a raliat complotului la care participa şi armata.

Petru IU a trebuit să abdice „ca un copil care a fost trimis la culcare", după cum s-a exprimat împăratul Frederic H, după aceea. Fostul împărat Petru a fost închis şi, după alte patru zile, a murit.

Ekaterina H, care a fost proclamată împărătească (1762), se pare că nu era străină de moartea lui. Ea a ştiut să ţină în frâu ţara cu mână de fier, mărindu-i teritoriul în dauna Turciei şi Poloniei. Opera începută de Petru I şi-a reluat cursul stabilit de marele ţar numai după ce această femeie energică s-a urcat pe tronul lui.

Partea a IV-a

Destinul familiei Cantemir

Capitolul l

Dimitrie Cantemir, o personalitate remarcabilă

Origini

n lucrarea, scrisă în limba latină, *Viaţa lui Constantin Cantemir, zis cel Bătrân, domnul Moldovei,* Dimitrie Cantemir afirma ca strămoşul său Teodor descindea din principii tătari Cantemir din Crimeea. Aceştia, la rândul lor, erau coborâtori din Timur Lenk, cuceritorul Asiei. Teodor, care se pare că ar fi fost pârcălab de Ismail, ar fi venit în Moldova pe vremea lui Ştefan cel Mare, căpătând moşii de la domn în ţinutul Faldului, printre care satul Siliştea. Acolo s-a născut Constantin Cantemir, la 8 noiembrie 1612, din părinţii Teodor şi Măria.

în realitate, strămoşul Teodor făcea parte dintr-o familie modestă. Botezându-şi fiul, îi dăduse numele de

Cantemir, în amintirea unei vestite si temute căpetenii tătare de pe la începutul secolului XVII, împotriva căreia luptaseră codrenn din Fălciu Abia mai târziu, când a ajuns domnitor, fiul îşi va lua si numele de Constantin, mai potrivit pentru rangul său

Constantin Cantemir nu ştia nici să sene, nici sa citească si a plecat, de tânăr, ca mercenar la polonezi Mai târziu, a revenit în Moldova, dar nu s-a aşezat la casa lui, ci a trecut în Tara Românească, unde era domn Gngore Ghica Aici, s-a căsătorit cu Anastasia, nepoata domnitorului, care 1-a numit ceauş spatăresc în armată.

Pe timpul lui Istrate Dabija, s-a întors în Moldova Curând, s-a înrudit cu domnitorul Duca Vodă, prin cea de-a treia soţie a sa, Ana Bantăş, fiică de boiernaş, nepoată dinspre mamă a doamnei Nastasia, soţia lui Duca Vodă Ana, care a munt în 1678, a născut doi băieţi Antioh si Dimitne

Constantin a primit ranguri boiereşti si, în timpul lui Duca Vodă, a fost capuchehaie ^ la înalta Poartă

La 15 iunie 1685, a ajuns domn al Moldovei, cu sprijinul lui Serban Cantacuzino, boierii fund de acord, după cum spune Ion Neculce, pentru că-1 socoteau om prost, mai de jos, că nu ştia nici carte si că-1 vor putea manipula după voie Domnia lui Constantin Cantemir s-a încheiat la 13 martie 1693, iar, la moartea lui, n-a lăsat o moştenire prea mare

Fiul său, Antioh, a fost domn al Moldovei în anii 1695-1700 si 1705-1707

1) Reprezentant sau agent diplomatic al domnitorilor români Ia înalta Poartă

Dimitne Cantemir (1673-1723)

Destinul politic al unui viitor savant

Fiul cel mic, Dimitrie Cantemir s-a născut la 20 octombrie 1673. Primele studii le-a făcut cu Ieremia Ca-cavelas, preot grec, venit din Creta, care prin anii 1670 fusese profesor de limbă greacă la Şcoala domnească din Iaşi. Bun cunoscător al culturii elene, Cacavelas i-a predat discipolului său greaca, latina şi italiana.

Mama lui Dimitrie Cantemir, Ana Bantăş, avea o cultură aleasă şi 1-a influenţat, de asemenea, foarte mult.

Pe vremea aceea, voievozii erau confirmaţi de înalta Poartă, iar apoi, pe toată perioada domniei, în afară de tributul ce li se stabilea, aveau obligaţia de a trimite Semilunei un ostatic, ca garanţie a fidelităţii faţă de sultan. Astfel, în 1688, Constantin Cantemir 1-a trimis ca ostatic la Constantinopol pe mezinul Dimitrie, în locul lui Antioh, fiul mai mare, care stătea acolo de trei ani.

In fosta capitală bizantină, Dimitrie a intrat în cele mai înalte medii culturale, printre care Marea Scoală sau Academia Patriarhiei Ortodoxe. Tot aici, a învăţat limbile turcă, persană şi arabă, iar, din contactele cu oamenii de ştiinţă otomani, a căpătat variate şi temeinice cunoştinţe — folosite, mai târziu, în lucrările sale. Plăcut la înfăţişare şi spiritual, a fost uşor acceptat în societatea savanţilor musulmani.

în 1693, Constantin Cantemir, simţindu-şi sfârşitul aproape, le-a propus boierilor să-1 aleagă pe unul din fiii lui ca domn şi aceştia 1-au ales pe Dimitrie (Dumitraşcu Vodă).

A domnit doar trei săptămâni (martie-aprilie 1693), pentru că a fost înlocuit de Constantin Duca, sprijinit de Constantin Brâncoveanu.

Dimitrie Cantemir s-a întors la Constantinopol şi, în anul 1700, s-a căsătorit cu Casandra, fiica lui Serban-Vodă Cantacuzino. Prin această alianţă s-a accentuat duşmănia dintre el şi Constantin Brâncoveanu. Până în anul 1710, a trăit în Constantinopol preocupat de studii, dar şi de găsirea ocaziei de a urca iarăşi pe tronul Moldovei, în Constantinopol a intrat în legătură cu Petru Tolstoi, ambasadorul lui Petru cel Mare, căruia i-a promis sprijinul Moldovei contra Imperiului Otoman, după cum rezultă din scrisorile sale către Petru I.

Când a redevenit domn, la 14 noiembrie 1710, Dimitrie s-a preocupat de strângerea legăturilor cu Rusia, în vederea eliberării ţării sale de sub jugul otoman, şi de micşorarea rolului aristocraţiei moldovene, pe care o voia dominată de o monarhie autoritară.

în aprilie 1711, a semnat un tratat de alianţă cu Petru cel Mare, prin care se stabilea neamestecul Rusiei în treburile Moldovei, al cărei tron urma să revină dinastiei ereditare a Cantemirilor. Petru se obliga să-1 ajute pe Cantemir în cazul în care turcii 1-ar fi ameninţat.

După lupta de la Stănileşti, din 1711, în care Rusia a fost învinsă şi obligată sa semneze un tratat de pace ruşinos, turcii 1-au cerut pe domnul-fugar Cantemir, ca ostatic, dar Petru a refuzat să-1 predea.

I

Dimitrie Cantemir în Rusia

Dimitrie Cantemir a plecat spre Iaşi, cu o escortă formată din 200 de soldaţi ruşi, şi-a luat familia şi, împreună cu 24 de boieri şi 4.000 de ostaşi moldoveni, a trecut în Rusia. In urma solicitărilor sale i s-au pus la dispoziţie mai multe curţi la Moscova şi diverse moşii, iar moldovenilor care 1-au însoţit, domenii în regiunea Harkov. Cantemir trebuia să dea socoteală numai ţarului de conduita lui, iar refugiaţii români să se afle sub jurisdicţia fostului domnitor.

După o scurtă şedere la Kiev, s-a stabilit la Harkov, unde viaţa lui s-a desfăşurat liniştită, scriind şi studiind.

In 1713, a murit Casandra, soţia lui, la numai treizeci de ani şi, în acelaşi an, câţiva din boierii care-1 însoţiseră s-au întors în Moldova, fiind iertaţi de turci.

In 1714, a fost ales membru al Academiei de Ştiinţe din Berlin, datorită savanţilor Leibnitz, cu care era în corespondenţă, si Huyssen.

în 1721, chemat la Sankt-Petersburg, a devenit sfetnicul şi colaboratorul lui Petru cel Mare la cârmuirea Rusiei, ridicarea la acest rang facându-se printr-un ucaz al ţarului. Se pare că cel care 1-a sfătuit pe ţar să-şi ia titulatura de împărat a fost Dimitrie Cantemir.

în 1722, a participat, tot alături de Petru, la campania din Caucazia, cu misiunea de a redacta proclamaţiile ţarului în limba localnicilor.

A încetat din viaţă la 21 august 1723, la moşia sa, Dimitrovka (lângă Moscova), înainte de a împlini 50 de

ani, din cauza diabetului de care suferea de mai multă vreme şi care se înrăutăţise în timpul campaniei din sud-est. A fost îngropat în biserica zidită de el în curtea mănăstirii greceşti din Moscova.

In anul 1935, osemintele sale au fost aduse la Iaşi, conform dorinţei sale, şi reînhumate la mănăstirea Trei Ierarhi din Iaşi.

în cercurile înalte din Moscova, Dimitrie Cantemir o cunoscuse pe Anastasia Trubeţkaia, fiica prinţului Ivan Trubeţkoi, foarte frumoasă şi foarte cultivată. La vârsta de 46 de ani, Dimitrie s-a căsătorit cu această fată care nu avea decât 16 ani. La nuntă, care a avut loc în 1719, a participat si ţarul. Din această căsătorie a rezultat o fată, Smaragda-Ekaterina (1720).

Capitolul 2 **Urmaşii**

Iui Dimitrie Cantemir

Neînţelegeri

După moartea lui Dimitrie Cantemir, au apărut neînţelegeri între Anastasia Trubeţkaia Cantemir şi copiii din prima căsătorie a lui Dimitrie, din cauza moştenirii. Dimitrie, prevăzător, îl desemnase ca executor testamentar pe însuşi ţarul Petru.

Anastasia Trubeţkaia Cantemir s-a recăsătorit, în ianuarie 1738, cu prinţul Ludwig Wilhelm Landgrafens zu Hessen, general în armata rusă. Fiica ei, Smaragda-Ekaterina, s-a căsătorit cu principele Dimitri Goliţân,

ambasador al Rusiei la Viena, şi a murit la Paris, în 1761.

Anastasia Trubeţkaia Cantemir, fiind în proces cu ceilalţi moştenitori ai lui Dimitrie Cantemir, a obţinut câştig de cauză sub Ekaterina I, dar, după moartea împărătesei, i s-au limitat drepturile.

Destinele urmaşilor direcţi

De la prima soţie, Casandra Cantacuzino, moartă în anul 1713, Dimitrie Cantemir a avut şase copii: patru băieţi (Matei, Constantin, Serban şi Antioh) şi două fete (Măria şi Smaragda).

Măria s-a născut la 29 aprilie 1700, dovedind încă de mică înclinaţii spre studii. A învăţat cu eruditul grec Anastasie Condoldi, limba greacă, latină şi italiană, şi, cu Ivan Iliinski, limba şi literatura rusă. Ea moştenise mintea practică şi cumpătată a tatălui ei.

Măria s-a ocupat de fraţii mai mici, după moartea tatălui lor din 1723, fiind sprijinită de împărăteasa Ana Ivanovna, care a arătat multă bunăvoinţă faţă de copiii lui Dimitrie, asigurându-le existenţa în mod onorabil, dându-le moşii în regiunile Nijegorodului şi Breanchii.

Măria Cantemir s-a preocupat mult de literatură, istorie, astronomie şi geometrie. Se poate spune că a fost cea mai învăţată femeie din Rusia secolului **XVffl.** A avut mai multe ocazii să se căsătorească, dar nici unul din proiecte nu s-a realizat. A murit la 9 septembrie 1757 şi a fost înmormântată în mănăstirea grecească Sfântul Nicolae din Moscova, alături de tatăl şi fraţii ei. Unele scrieri afirma că ar fi întreţinut legături intime cu Petru cel Mare şi că soţia ţarului, Ekaterina I, s-a temut,

la un moment dat, ca el să nu divorţeze pentru a o lua pe Măria, care rămăsese însărcinată, în campania din Persia, ambele femei îl însoţeau pe ţar. Sarcina înaintată a Măriei a obligat-o, însă, să se oprească la Astrahan. Acolo a pierdut copilul. Se pare că a fost mâna Ekateri-nei, care a acţionat prin complicii ei. Petru s-a despărţit de Măria si, după moartea ţarului, Ekaterina a exilat-o la moşiile Cantemireştilor.

Antioh s-a născut la Constantinopol, la 10 septembrie 1708, si a avut aceiaşi preceptori ca şi Măria. A devenit student la Academia Rusă, în 1725, unde a învăţat matematică, fizică, istorie şi filozofie. A făcut parte din boierimea rusa care i-a înlesnit urcarea pe tron Anei Ivanovna. împărăteasa, drept recunoştinţă, 1-a numit ambasador la Londra şi la Paris. A murit în 1744 şi a fost înmormântat la Moscova lângă familia sa.

El a tradus în limba rusă opere ale scriitorilor antici şi ale unor francezi şi italieni; a compus fabule şi satire. Scrierile sale au fost, pentru literatura rusă, ceea ce au fost reformele lui Petru pentru moravurile sociale.

Matei s-a născut la Constantinopol, în 1703. A studiat în casa părintească şi, apoi, la Lvov (Lemberg). A învăţat latina şi ştiinţele. A fost ofiţer în armata rusă, dar a dus o viaţă dezordonata, A murit în 1771.

Constantin s-a născut la Constantinopol, în 1705. A ajuns ofiţer în armata rusă. A reuşit să pună mâna pe toată averea familiei, aviditate ce 1-a îndepărtat de restul fraţilor pe care a refuzat să-i ajute. A murit în 1747.

Serban (Serghei) s-a născut în 1706, la Constantinopol. A fost ofiţer în armata rusă. După moartea fratelui său Constantin, a moştenit toată averea Cantemireştilor. A avut două fiice naturale cu o turcoaică, prizonieră pe care o capturase în războiul ruso-turc (1735-1740). Una

din fete, Elena (născută în 1741) s-a îngrijit de tradiţia farrJjei Cantemir în Rusia Cu sprijinul ei a apărut Iu-craiea lui T. Bayer. *Istoria vieţii principelui Constantin Cantemir*

Fratele lui Dimitrie Cantemir, *Antioh,* a fost închis de turci după lupta de la Stămleşti, în 1711, si, după ce a fost eliberat, a trăit în sărăcie în Constantmopol, unde a murit, în 1726. Dimitne, deşi nu era în bune relaţii cu Antioh, a încercat, fără succes, să-1 aducă în Rusia

Copiii Iui Antioh, *Constantin* şi *Dimitrie* au reuşit să vină în Rusia în 1736 şi au intrat în armata rusa Dimitne după o carieră strălucită s-a retras din armată cu grad de general A murit nebun, în 1821 Constantin s-a retras din armată cu gradul de maior şi a murit la Moscova, în anul 1758, fiind înmormântat în necropola familiei

Scrierile **lui Dimitrie Cantemir**

Scrieţi din tinereţe Divanul (în limba română), Logica, Imaginea ştiinţei sacre (scnen filozofice)

Scrieri din perioada de tranziţie Istoria ieroglifică (1705) (operă cu caracter istonc-politic-literar)

Scrieri din perioada de maturitate Istoria Imperiului Otoman (1714-1716), Descrierea Moldovei (1714-1716), Viata lui Constantin Cantemir (1716), Histona moldo-vlahilor (1717), Hronicul vechimii romano-moldo- vi anilor (în limba română) (1719), Sistema religiei mahomedane (1722)

Lucrările au fost scrise în limba latină, în cea mai mare parte

Lumea contemporană Iui le-a cunoscut în mică măsură, pentru că au fost tipărite abia după moartea lui Dirmtne Chiar Academia de Ştiinţe din Berlin, al cărei membru era, le a cunoscut parţial, doar pnn mijlocirea tiparului Fiul lui Dimitrie Cantemir, Antioh, s-a îngrijit de tipărirea *Istoriei Imperiului Otoman* în câteva limbi apusene.

Bibliografie

Rambaud, Alfred — *Histoiie de la Ruwe,* Hachctte, Pans, 1884

Waliszewski, Kazimir — *Piene Ic Giand,* Pion, Paris, 1897

Waliszewski, Ka/imir — *L'hentage de Piene le dând,* Pion, Pans, 1900

Oudard, Georges — *La vie de Piene le dând,* Pion, Pans, 1929

Mustafa Aii Mehmud — *htotia tutuloi,* Ed Ştiinţifică si Enciclopedică, Bucureşti, 1976

Troyat, Henry — *Petru cel Mate,* Humanitas, Bucureşti, 1994

Tolstoi, Alexei — *Petru* /, Ed Cartea rusă, Bucureşti, 1955

Lăudat, I. D. —- *Dimitne Cantemit,* Ed Junimea, Iaşi, 1973

Ciobanii, Ştefan — *Dimitne Cantemit în Rusia* Ed Cultura Naţională, Bucureşti, 1925

Borş, Lucia — *Mana Cantemit,* Ed Naţională Ciornei, 1939

Popa, D. Marcel si **Matei, C. Horîa** — *Mică enciclopedie de letone universală,* Ed Politică, Bucureşti, 1988

Cuprins

Partea I. Rusia înainte de Petru cel Mare . . 5
Cap. 1. Puţină geografie şi istorie 7
Cap. 2. Varegii. Formarea Rusiei..... 15
Anexă: Hoardele şi hanatele mongole 32
Cap 3. începutul domniei Romanovilor 49

Partea a Il-a. Istoria domniei Iui Petru cel Mare 61
Cap. J. Soţiile ţarului Aleksei 6 3
Cap. 2. Copilăria şi tinereţea lui Petru 80
Cap. 3. Sofia regentă 89
Cap. 4. Un ţar tânăr, căruia nu-i place să conducă 98
Cap. 5. Tânărul ţar începe să se impună . . . 107
Cap. 6. O Mare Ambasadă în ţările apusene . 115
Cap. 7. întoarcerea la Moscova..... 138
Cap. 8. Politica de cuceriri a lui Petru se modifică. Ekaterina şi Sankt-Petersburg 150
Cap. 9. Rusia după victoria de la Poltava . . 172
Cap. 10. Ultimele războaie. Pacea de la Nystadt 184
Cap. 11. Preocupări pentru rezolvarea problemelor interne..... 196
Cap. 12. Sfârşitul 203

Partea a Hl-a. Urmaşii lui Petru I 211
Cap. l, O perioadă de stagnare..... 213
Cap. 2. Puternică influenţă străină în conducerea Rusiei 218

Partea a IV-a. Destinul familiei Cantemir . 225
Cap. 1. Dimitrie Cantemir, o personalitate remarcabilă..... 227
Cap. 2. Urmaşii lui Dimitrie Cantemir . . . 233
Bibliografie "..... 237